

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VEJLE AMTS AARBOG

UDGIVET AF

VEJLE AMTS HISTORISKE SAMFUND

1939

KØBENHAVN
I KOMMISSION HOS P. HAASE & SØN

1 9 3 9

Redaktionsudvalget:

Lærer *Rasmus Mortensen*, Lindeballe, Gadbjerg (Formand).
Konsul *J. F. Kiær*, Fredericia, Landinspektør *Johansen*, Kolding.

KONRAD JØRGENSENS
BOTRYKKERI-KOLDING

I N D H O L D

1 9 3 9

	Side
Nogle Døbefonter i Vejleegnen. Af Rektor <i>Jacob Alsted</i> .	1
Af Brande Sogns Historie. Af Lærer <i>Bundgaard Lassen</i>	20
Strid mellem Præst og Bonde. Af Skolebestyrer <i>Sigurd Kristensen</i>	45
En rig Præst og en fattig Skoleholder. Af Gartner <i>K. M. Hove</i>	61
Sange og Melodier fra en svunden Tid. Af Gaardejer <i>A. Breindahl</i>	83
Starup Kirke. Af Bygmester <i>P. Knudsen</i>	92
Jens Holms Legat. Ved <i>Redaktionen</i>	98
Klokkeafleveringerne under Frederik I. Af Arkivar <i>Johan Hvidtfeldt</i>	100
Ægtkørsel. Af Kredslæge Dr. <i>Axel Hansen</i>	104
Sønder-Bjært Skole. Af Dr. <i>Th. O. Achelis</i>	108
Fra Vejlbj Sogn 1796. Af Gaardejer <i>Hans Ousen</i>	111
Om Jordemødre. Af <i>Rasmus Mortensen</i>	113
Fra Vinding Sogn. Af Sognefoged <i>J. J. Ravn</i>	116
Grundlovsfest i Give 1868. Af <i>Rasmus Mortensen</i>	121
»Danmarks Riges Breve«. Af <i>Rasmus Mortensen</i>	125
Regnskab for Aaret 1938.	127
Kolding i 1848. Af Lærer <i>Frovin Jørgensen</i>	129
Stodderkonger. Af Musæumsbestyrer <i>J. P. Baungaard</i> ...	161
Organist og Lirekassemand. Af Organist <i>H. C. F. Hansen</i>	170
Litteratur om Vejle Amt. Af Overbibliotekar <i>Aage Bredsted</i>	174
Aarsberetning. Ved Konsul <i>J. F. Kiær</i>	178

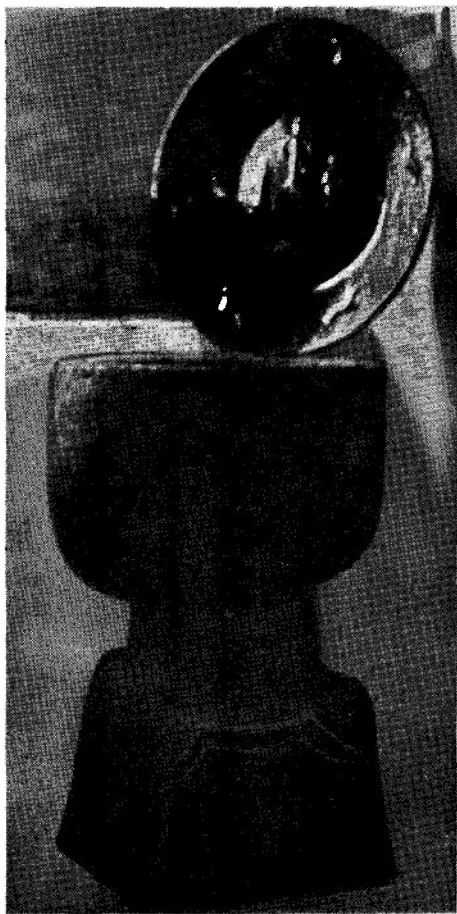

NOGLE DØBEFONTER I VEJLEEGNEN

AF J. ALSTED

De ældste Bygninger i Danmark er Kirkerne, især vore Landsbykirker, som for største Delen gaar tilbage til Tiden omkring 1200. Kun ganske faa af dem — maaske ikke en eneste — staar dog nu helt i sin oprindelige Skikkelse; mange har et senere tilbygget Taarn og Vaabenhus, der er ofte indbygget Hvelvinger i Stedet for det gamle Bjælkeloft, de smaa Vinduer, som var tilstrækkelige i en Tid, da Menigheden kun skulde høre og se, hvad der foregik ved Lys oppe ved Alteret, er — i hvert Fald paa Sydsiden— erstattede af store Vinduer, som gør det muligt for Kirkegængerne at læse i Salmebogen, de ofte gamle Kalkmalerier er — som katolske Levn — bleven overkalkede o. s. v. Træværket — Alteropsatsen, Prædikestolen, Bænkene — er bleven fornyet, dels fordi det var medtaget af Ælde, raadnet eller ormædt, dels fordi Smagen forandrede sig. Men een Ting har i de allerfleste Tilfælde holdt sig, og vel at bemærke i ganske uændret Skikkelse, nemlig den gamle Døbefont af Granit. Naar Smagen eller Moden her forlangte noget nyt, var der næsten kun den Udvej at kassere den gamle Font, der saa endte som Prydgenstand i en eller anden Have (dette skete f. Eks. et og andet Sted i Præstø Amt), som Vandtrug (saaledes paa Boller), som Svinetrug eller

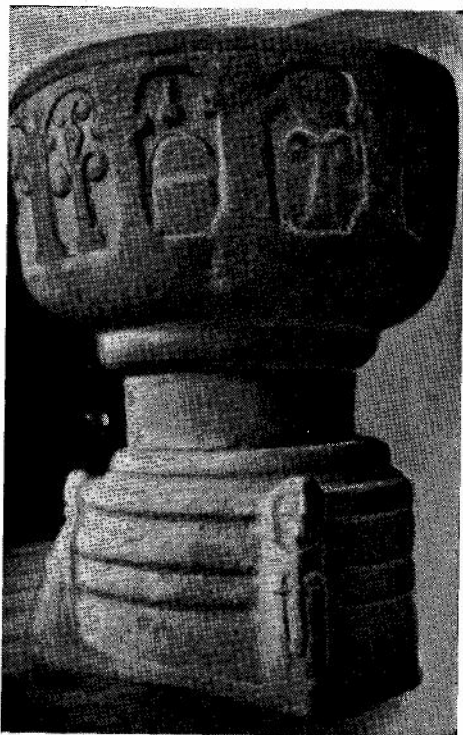
maaske som Landevejsskærver. Man kunde ogsaa »pynte« paa den med Overmaling eller (som i Nørup)

Uldum. P. Alsted fot.

ved at sætte en udskåret Træskærm om den. Men i de allerfleste Tilfælde fik de ærværdige Fonter Lov at staa uantastet og har Krav paa at betragtes med Ærbø-

dighed og Interesse som nogle af de ældste Prøver paa Kunst i Danmark, i Rang med de kunstneriske Fremstillinger paa den store Jellingsten og flere andre Runestene.

Egtved.

J. Alsted fot.

Fælles for alle de gamle Granitfonter er, at de skulde rumme et betydeligt Maal Vand, da Daaben paa den Tid, da de blev formede — sandsynligvis samtidig med Bygningen af vedkommende Kirke — foregik ved Neddykning. Hvornaar man gik over til Overøsning, er ikke let at fastslaa; det skete antagelig til forskellige Tider paa de forskellige Steder; men Peter Palladius

(Biskop lige efter Reformationen) nævner kun Nedykningen. I sin berømte »Visitatsbog« siger han (Stavemaaden er gjort nutidig): »Fonten skal altid staa tør og ren, intet Vand udi, saalænge til en Danne-mands Barn kommer til Kirke og skal døbes; da kan

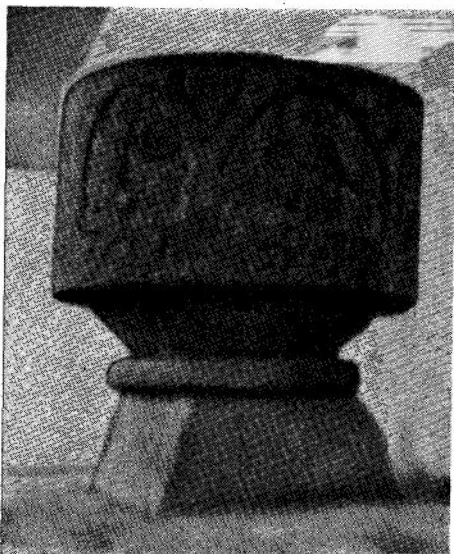
Skærup.

J. Alsted fot.

Degnen eller Klokkeren slaa en Spand Vand eller to i Fonten, at der ingen Tid er skident Vand fuldt af Murlus eller andet Skarn (med Forlov at sige), at en vilde væmmes ved at stikke en Finger udi, endsige døbe et nyfødt Barn derudi, men at der altid skal være rent og klart Vand, som vor Herre Jesus selv blev døbt udi rent og klart rindende Vand udi Jordans Flod. Nu skal eders Sognepræst ikke løbe ud til en Flod med

eders Børn, derfor er ham beskikket et Kar her inden Døren, der neder bag i Kirken, som er Fonten, som han kan døbe dem udi. Om Vinteren maa man varme den ene Kedel Vand, saa at det er lindt og lunkent Vand, fordi Daaben er givet vore Børn til deres Sjæls

Ø. Nykirke. J. Alsted fot.

Salighed og ikke til deres Legems Skade og Fordærvelse.«

Da den nuværende Daabsskik med Overøsning kom ind, blev der lagt et Laag over Fonten, og paa dette — som Regel nedsænket i det — anbragt et Daabsfad, hvori man satte Barnet i oprejst Stilling;¹⁾ omkring Aar 1600 fik næsten enhver dansk Kirke sit Daabsfad,²⁾ og Overøsningsskikken, som paa Reformationstiden

¹⁾ Kunst og Haandverk fra Norges Fortid. III. Kristiania 1883.

²⁾ Chr. A. Jensen i Salmonsens Leksikon 1917 (Art. Døbefont).

omtales som en daarlig Nyhed i Storbyerne,³⁾ maa da være trængt igennem, sikkert til Gavn for Smaabørnernes Sundhed.

Naar Fontens Kumme skulde tjene som et Slags Badekar, maatte Hulheden være ret betydelig. Jeg har opmaalt en Del Fonter; deres Diameter (indvendig) er

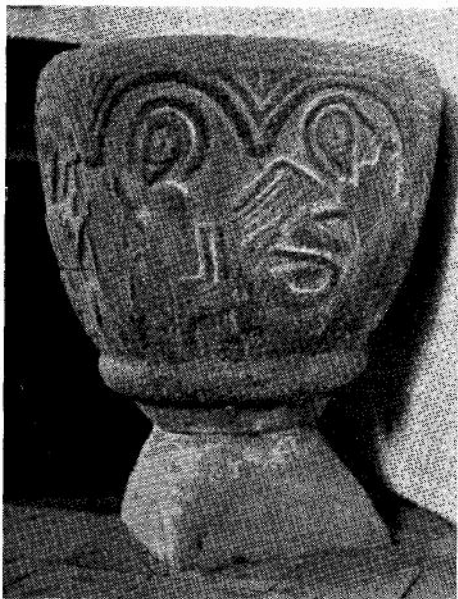
Hover.

Bramming Nielsen fot.

fra 60 cm til 90 cm, Dybden i Reglen 27—28 cm, en enkelt Gang kun 22¹/₂ cm, et Par Gange indtil 34 cm. Undertiden findes i Bunden et Afløb (Nykirke). Materialet er Granit her i Egnen (i Sønderjylland findes en Del fra Gotland indførte Kalkstensfonter), og man har sikkert benyttet de store Kampesten, som findes — og tidligere endnu hyppigere fandtes — rundt om

³⁾ Smst.

i Jordoverfladen, og som ogsaa benyttedes til selve Kirkebygningerne. Dette medfører naturligt, at Fonten (vistnok altid) er hugget i to Stykker, Kummen og Foden, undertiden med et lille Mellemlid indskudt (saaledes i Stouby Kirke). Endvidere kan det være Grunden til, at man paa Grund af Naturstenens Form

Hover.

Bramming Nielsen fot.

undertiden har faaet Kummen hugget noget skævt (Raarup, Ø. Snede).

Naar man skal undersøge Fontens Udsmykning, hæmmes man stærkt af dens nuværende Plads. I gamle Dage stod den frit nederst i Kirken, i Taarnrummet eller midt imellem de to Indgange (Mandsdøren mod Syd, Kvindedøren mod Nord); Peter Palladius nævner dette i det før anførte Stykke og siger endvidere: »Fon-

ten staar bag udi Kirken, saa at I sidder eller staar alle-sammen og vender Ryggen til Fonten, derfor at I skulle tænke det at være nok med den ene Gang at I er døbte hver for sig i Faderens, Sønnens og Helligaands Navn, saa at I aldrig skal døbes mere end den ene Gang.« Naar Fonten stod paa denne Plads, var det naturligt

Stouby.

J. Alsted fot.

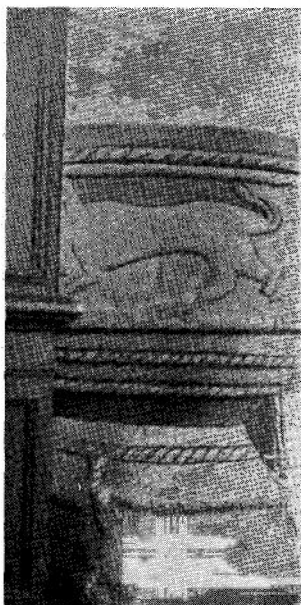
at smykke den helt rundt med Billedværk. Hvornaar Fonten blev flyttet op i Koret, kan jeg ikke oplyse; dog kan det bemærkes, at der i Rimsø Kirke i Randers-egnen findes et Laag til Døbefonten (Laaget er dannet 1587), hvorpaa der staar: »Denne Funt bleff fløt af Tornet op i Altergolfvet Anno 1686,«⁴⁾ og paa Altermaleriet i Thorslunde Kirke, dateret 156(?),⁵⁾ ses Fon-

⁴⁾ Roosval: Studier i Danmark S. 59. (Stöckholm 1918.)

⁵⁾ Gengivet i »Danmarks Riges Historie« III b.

Langskov.

Hedensted.

*J. Alsted fot.**J. Alsted fot.*

ten anbragt i Koret paa den nu sædvanlige Plads. Biskop Jakob Madsen i Odense (i Tiden om 1600) angiver i sin Visitatsbog (Odense 1853) Fontens Plads i fynske Kirker saaledes:

I Taarnet	48
»i Vesterende«	11
»neden Koret«	21
i Koret	32
i Kapel	11
andet Steds	9

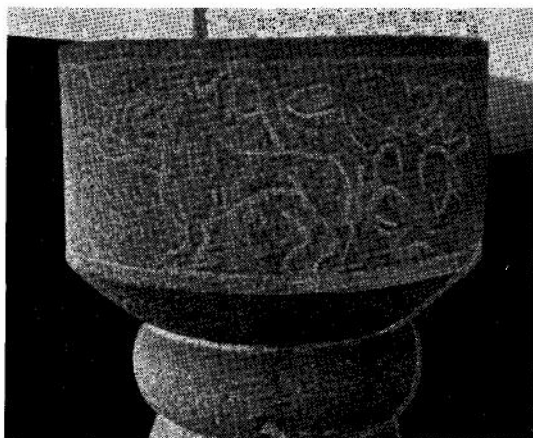
(fx. »midt paa Gulvet«; »paa midt Gulvet inden Døren«; »neder i Kirken« (4); »op i Koret«; »under Korbuen«; »tvert over Nørside«). Han noterer flere Steder: »skal op i Koret«. Undertiden noteres det, at Fonten staar

Raarup.

J. Alsted fot.

mod Syd i eller neden for Koret. I et Par Kirker (f. Eks. Raarup og Vejle) har jeg set Døbefonten staaende frit midt for Knæfaldet, saa den kan ses fra alle Sider; saaledes anbragt tager den sig udmærket ud. Men i Reglen staar den saaledes i en Krog

Hornstrup.

E. Alsted fot.

ved Korbuen, at kun en Del af den kan ses, og man maa gætte sig til, hvad der findes paa den Side, der vender ind mod Muren.

Fontens Fod er ofte kvadratisk, men da Kummen er

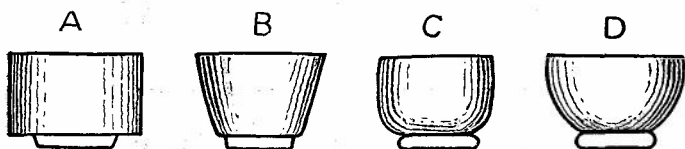
Langskov.

J. Alsted fot.

rund, er der altid formet en afrundet Overgang mellem Fod og Kumme, hvad enten det er gjort paa selve Foden, paa et Mellemstykke mellem Font og Kumme eller paa selve Kummen. Foden kan være hugget med eller uden Ornament; ofte er Hjørnerne ornamenterede med »Blade« eller Menneskehoveder, og paa

Fodens fire Flader er der hyppigt anbragt Prydelser: Buer (Arkader), Billeder af Planter, Mennesker eller Engle, Dyr; et oftere forekommende Billede fremstiller en Fugl (den Helligaand?) eller anden vinget Skabning. Men i Almindelighed er der naturligt nok ikke gjort saa meget ud af Foden; naar man over det mere eller mindre smukt udformede Overgangsled naar til selve Kummen, bliver Forholdet derimod et andet.

Kummen har ret forskellig Form.

Den under A anførte Form findes (uden egentlige Prydelser) i Vejle, Barrit, Jelling, Jerlev og Vinding samt (med forskellige Ornamenters) i Korning, St. Dalby, Hornstrup og Nykirke.

Type B findes i Nørup, Skjærup, Gaarslev, Egtved, Herslev.

Type C i Klakring, Ødsted og Højen.

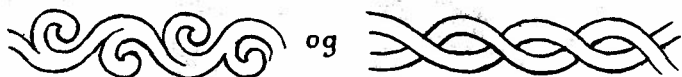
Type D i Ut, Torrild, Nebsager, Ørum, Stouby, Hornum, Vrigsted, Raarup, Løsning, Hedensted, Engom, Ø. Snede, Grejs, Sindbjerg, Uldum, Langskov, Vindelev, Skibet, Bredsten, Hover, Kollerup, Vejlbjby, Gauerslund, Smidstrup, Ø. Starup, Nr. Snede, Ejstrup.

Som det vil ses, er Type D den hyppigste norden for Vejle Aa, men det maa bemærkes, at der inden for denne Type findes meget afvigende Former, og at der findes Overgangsformer mellem de forskellige Typer.

Udsmykningen af Kummen er yderst forskellig. I nogle Tilfælde nøjes man med en jævn, uprydet Overflade, saaledes i Vrigsted, hvor den meget smukt for-

mede Kummer kun har en Ridse i Overkanten, forneden gaar den gennem to Hulkehler og en Rundstav smukt over i den simple, men kønne Fod. I Uldum (S. 2) har Kummen en Tovsnoning (*a*) foroven, i Klakring en baade foroven og forneden, i Ødsted to midt paa Kummen; ogsaa paa andre Kummer, hvor der er anbragt Ansigter eller Figurer, finder man ofte saadanne Tovsno-

*a**b**c*

ninger eller Rundstave; i Ørum findes tre Tovsnoninger, mellem hvilke der er anbragt Udsmykninger (*b* og *c*): Ranken (den første Figur) findes undertiden (Grejs (*d*), Højen, Hornum) i rigere udformet Skikkelse, og i Løsning (*e*) er den udviklet endnu videre.

*d**e*

En Gruppe Fonter syd for Vejle har Kummen smykket med en Række Arkader enten med Prydelser i

Buerne (Egtved (S. 3), Skjærup (S. 4)) eller uden saadanne (Gaarslev, Herslev, Smidstrup); i Nykirke og Høver er der ogsaa en hel eller delvis Inddeling af Kummens Flade i Buer med Figurer i de forskellige Felter.

Paa nogle af Kummerne findes menneskelige Skikkelser; i Skjærup findes saaledes i et af Felterne en siddende Skikkelse, i et andet en Mand med et Sværd; i Nykirke bl. a. en Krieger med Sværdet draget og en anden med Økse og Skjold, i Hover (S. 6 og 7) en siddende Mand (med Korsglorie, altsaa Kristus) med et

Sindbjerg.

J. Alsted fot.

Kors løftet i venstre Haand og højre Haand hævet, vistnok til Velsignelse; i Feltet ved hans venstre Side en siddende (læsende?) Skikkelse og i næste Felt en Engel i Kamp med en Drage eller Slange; det samme Kampmotiv er fremstillet paa Kummen i Stouby; da Skikkelserne her ikke vilde kunne faa Plads nok, hvis de stod op, har man valgt at lægge dem ned (S. 8).

Hyppigere end saadanne Skikkelser er Dyrebil-

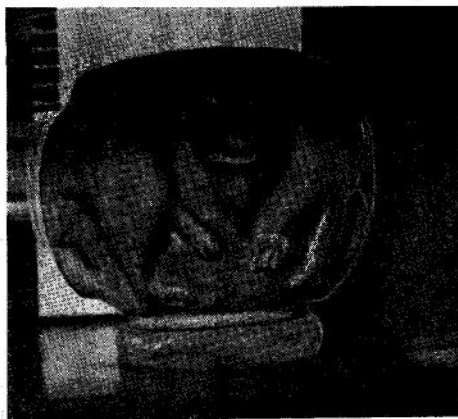
lederne; i Hedensted (S. 9) ses et Dyr forfølge et andet og bide det i Bagbenet, og Fugle og Fabeldyr med eller uden Vinger findes ofte. Men de allerfleste af Dyrebillederne er Løver, gerne fire paa hver Kumme. Paa den

Nr. Snede. *J. Alsted fot.*

smukt formede Font i Hornstrup (S. 10) er de anbragt med Hovederne i samme Retning, skilt fra hinanden ved Træer; Figureerne er ridset ind i Stenen, de er smukt formede, og hele Kummens Flade er udnyttet med megen Smag. En lignende Teknik findes anvendt i Korning; her vender imidlertid de to af Løverne Front mod et »Livstræ« (?), de to andre mod et Hoved, me-

dens der mellem deres Bagender paa den ene Side findes et »Livstræ« (?), paa den anden et Maskehoved i Lighed med, hvad man ikke sjældent ser paa Runestene. I Løsning vender de to Løver (der er som sædvanligt 4) Front mod et Menneskehoved uden Krop. I Langskov (S. 11) er der kun to meget langstrakte Løver, som i stærk Bevægelse skrider frem mod noget, der

Ejstrup.

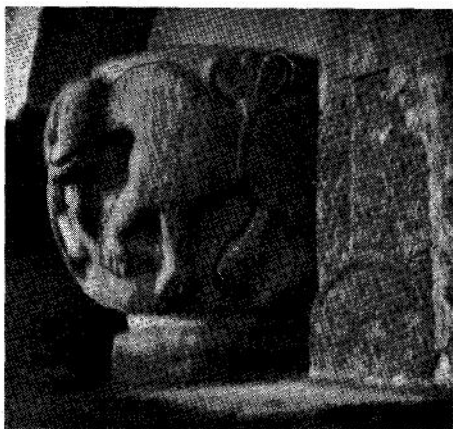
J. Alsted fot.

ligner »den franske Lilje«, men maaske skal forestille det saakaldte »Livstræ«. De er hugget i ualmindelig lavt Relief, men med Sans for kraftig Dekoration.

Til sidst kommer vi til de hyppige »Dobbeltløver«, d. v. s. to mod hinanden vendende Løver med fælles Hoved (altid to saadanne Par paa en Kumme). En Overgangsform findes i Sindbjerg (S. 14), som har en meget smukt formet Font med rig Udsmykning baade paa Fod og Kumme. De fire Løver vender her alle samme Vej, men deres stærkt ophøjede Hoveder vender ud fra Fladen og har Menneskeansigter. Deres Haler gaar nedad, fremad og op over Ryggen; de er som sædvan-

ligt udstyrede med ornamentale Haleduske, men Haleduskene i Sindbjerg overgaar alt, hvad jeg ellers kender af den Slags.

Dobbeltløver findes her paa Egnen i Nebsager (hvor der desuden er anbragt et Hoved bag Løverne uden Forbindelse med Resten), Raarup (S. 19), Daugaard, Ø. Snede, Vindelev, Skibet og Kollerup. I Nr. Snede

Ejstrup. *J. Alsted fot.*

(S. 15) og Ejstrup findes nogle meget groft huggede Dobbeltløver; de andre er bedre udført. I Kollerup og Vindelev (S. 18) er Ansigtets Dyrepræg overholdt, i Nr. Snede og Ejstrup er det et meget groft og uskønt Menneskeansigt, i de andre Tilfælde er det et utvivlsomt Menneskehoved. — Dobbeltløvefonter findes ofte i Kirkerne videre mod Nord.

Et Spørgsmaal, som paatrænger sig, er dette: Er de forskellige Fonter hugget hver paa sit Sted, eller har der været en Slags Værksteder, hvorfra flere af dem er udgaaet? Man har intet opbevaret herom, og mit hidtidige Materiale giver intet klart Fingerpeg i den

Henseende, selv om nogle Fonter frembyder visse indbyrdes Ligheder.

Et andet Spørgsmaal er: Er Udsmykningerne blot ment som Dekoration — dette er sikkert Tilfældet med Arkadefonterne syd for Vejle — eller ligger der for Løvefonternes Vedkommende en vis Symbolik til

Vindelev. J. Alsted fot.

Grund? I Forasien og Grækenland findes flere Steder en Opstilling af to mod hinanden vendende Løvefigurer, som skal symbolisere et Slags Værn for noget helligt; det kunde da tænkes, at noget saadant var Tilfældet med Løverne paa vore Fonter. Andre har ment, at de skulde symbolisere onde Magter («Satan gaar rundt som en brølende Løve»), som overvindes gennem Daaben, men i saa Fald vilde det være en mærkelig Modsætning til Anbringelsen af hellige Mænd

Raarup.

J. Alsted fot.

(Hover) paa andre Fonter. Spørgsmaalet er interessant, men det maa sikkert foreløbig staa hen med Løsningen. —

Hensigten med denne Artikel er at bidrage til, at man faar Øjnene op for disse gamle, gennem Tiderne uforandrede, undertiden ubehjælpsomt og troskyldigt, men ofte med stor Kunst og Smag udførte Mindesmærker fra en fjern Tid, som findes rundt om i vore Kirker. Hvis de kunde — som i nogle Kirker — blive flyttet frem af deres Krog og anbragt (som i Raarup m. fl.) midt for Kordøren, vilde Kirkerummets Udseende ikke tabe derved.

Anm. En sammenfattende Behandling af danske Døbefonter af Dr. M. Mackeprang (tidligere Direktør for Nationalmuseet) kan antagelig ventes i en ikke fjern Fremtid. Fra samme Forfatters Haand foreligger „Vore Landsbykirker“ (Kbh. 1920); baade denne og den kommende Bog vil være af den største Interesse for enhver, der har Sans for vore ærværdige Kirker og deres Indhold.

AF BRANDE SOGNS HISTORIE

VED T. BUNDGAARD LASSEN

Skolevæsenet i Brande og Uhre
gennem 200 Aar.

Allerede i Tiden 1100—1300 blev der oprettet en Del Skoler her i Landet, nemlig Domskoler ved Domkirkerne og Klosterskoler ved Klostrene, væsentlig for Børn af Adelen og Præstestanden. Samtidig fremstod i flere Byer private Skrive- og Pogeskoler for Borgerne Børn. Derimod var der ikke før Reformationen Tale om Undervisning af Almuen paa Landet, og i den første Tid efter Reformationen bestod Undervisningen paa Landet kun i den saakaldte Degnelæsning.

Om denne skrev Biskop Peder Palladius: »Som Sognepræsten lærer og underviser de gamle, saa bør og Sogndegnen lære og undervise de unge. Naar det om Søndagen har ringet første Gang, da skal Degnen klemte 15 eller 16 Klemt, og da skulde de vide, at det klemter til Børnelærdom. Ungdommen skal da komme til Kirke og sætte sig i de øverste Stole, og Degnen skal staa imellem dem og lære Børnelærdom med Lyst og Lempe, efter som den Degnebog, som blev prentet i København, udviser.

Men til dem, der ikke bor i Kirkebyen, skal Degnen komme mindst een Gang om Maaneden, en Søndag Eftermiddag, naar det er dejligt Vejr, og Børnene kunde komme af Huse.«

Med Degnelæsningen gik det imidlertid, som det bedst kunde. Bønderne var forsømmelige med at sende deres Børn til Kirken, og mange af Degnene kunde ikke faa Tid til eller vilde ikke paatage sig denne Undervisning.

Naar man fraregner de Steder, hvor interesserede Mænd af Adelen oprettede Skoler, blev Almueundervisningen ikke væsentligt forbedret før et Par Hundrede Aar efter Reformationen.

I Aaret 1721 lod Frederik den Fjerde paa Kron- eller Ryttergodserne opføre 240 grundmurede Skoler, saakaldte Rytterskoler. De Bestemmelser, der gjaldt for disse Skoler, blev optaget i senere Skoleforordninger og danner altsaa paa en Maade Grundlaget for senere Skolelovgivning.

Kristian den Sjette, der fuldt ud var lige saa interesseret i Almuens Oplysning som sin Fader, gik endnu videre end denne, og ved Forordningen af 23. Januar 1739 paabød han, at alle Degne skulde holde Skole, og i de Sogne, hvor der ikke var Degneskoler, skulde der bygges Skoler, som skulde betjenes af Skoleholdere.

Forordningen indeholdt Bestemmelser om Degnenes og Skoleholderens Pligter og Løn, om Kaldsretten til Embederne, Skolehusenes Indretning m. m., men Loven mødte stærk Modstand, og kun faa Steder blev dens Bestemmelser ført ud i Livet.

— — —

Efter Skolefundatsen for Brande Sogn ser det ud til, at Degnen i Brande, før Forordningen udkom, har givet Undervisning ud over den befalede Degnelæsning.

Fundatsen meddeler: »Siden Degnen i Brande har tilsagt og lovet at dele Degneembedets Indtægter saavel som Skolelønnen med Organisten udi Sognet, som

bliver den anden Skoleholder, saa har Hr. Jens Risum foruden den ordinære Skoleholderløn, der er fastsat til 4 Skl. dansk af hver Td. Hartkorn, tillagt til Skoleholderløn samme at forbedre de tre Gaarde Askær, Dørslund og Hyvild, som af hans Majestæt er købt og skal tilhøre Brande Kirke endog til evig Tid, men dog til evig Tid til hvert Aars Martine skal betale til Skoleholderløn 13 Rgd. 2 Skl.«

Fundatsen er dateret Brande Kirke 21. Marts 1741, underskrevet af Ole Krabbe, Jens Lauridsen Risum, Sofie Gjeding, Claus Kortzen og stadfæstet af Stiftamtmand Gabel og Biskop Brorson.

I Brande Sogn bevirkede Forordningen af 1739, at der i 1741 blev bygget en Skole og ansat en Skoleholder i Uhre. Skolen laa i den østlige Udkant af Byen paa det Sted, hvor Brandevejen skifter Retning fra Vest til Syd.

Hvornaar den første Degn blev ansat i Brande vides ikke, men allerede i Midten af det 17. Aarhundrede laa der Øst for Kirken et Degnehus, hvor Degnen, hvis Arbejde paa den Tid vel nok udelukkende var knyttet til Kirken, havde sin Bolig. Om Degnens Indtægter indberetter Præsten Laurids Winther saaledes:

»Degnens Indkomst af Brande Sogn efter hans egen Optegnelse med egen Haand fra sig given kan beløbe sig aarlig af Gaardene til halvsjette Tdr. Rug og halvsjette Mark udi Penge, hvilke besværlig af samme uddedes. Af Boel- og Husfolk 5 Mark.

Er alene til Degnen der intet andet uden en liden Kaalgaardsjord og et Styk Agger ved Kirkegaarden saa bred som Kirkegaarden er. Intet Ost, Smør eller sligt deslige. Ej heller Offer af Sognefolket paa Højtidsgange. Husbygningen der findes, haver han selv næsten bekostet.

21. Februar 1649.

Laurids Nielson Winther.«

Efter 1741 var der altsaa i Sognet to faste Skoler, Brande og Uhre, hvor der gaves Undervisning henholdsvis af en Degn og en Skoleholder. Det var dog kun en kort Del af Aaret, der blev givet Undervisning, endnu i 1810 kun i et Par Vintermaaneder. Skoleholderne var i mange Aar Husmænd, der havde Skoleholderembedet som et Bierhverv. Skolehusene var smaa, lavloftede 3 Fags Bygninger med Lergulv og Straatag.

Børnene, der søgte Skolerne, lærte kun Bibelhistorie, Katekismus og Læsning — til Læsebøger brugte man Testamentet, Salmebogen og Bibelen. Endnu saa sent som 1810 var der i Brande Skole kun en Dreng, der fik Undervisning i Regning. For Undervisning i Regning og Skrivning skulde der for hvert Barn betales 8 Skilling maanedlig til Skrivematerialer, men da det blev overladt til Forældrenes Afgørelse, om de vilde have deres Børn undervist i disse Fag, blev Resultatet, at kun ganske enkelte Børn lærte at regne og skrive.

I 1792 var der i Sognet kun 13 Mænd, der kunde skrive og læse Skrift. Dette Aar forlangte Regeringen en Redegørelse for, hvor mange bosiddende Mænd i Landets Sogne der kunde skrive og læse. Præsten i Brande, Jens Breum, beretter herom følgende:

Brande Bye: Niels Østergaard, Niels Nygaard, Peder Arenborg.

Skærlund: Peder Hansen.

Uhre Bye: Jens Tøgesen, Jens Pedersen, Niels Organist, Jens Nørgaard.

Fløe Bye: Søren Sørensen.

Lundfold: Jens Lund.

Brandlund: Lars Nedergaard, Mads Hannerup.

Kragssig: Chresten Hannerup.

Ikke flere end disse kan i dette Sogn skrive eller læse Skrift bevidnes.

Men i Størstedelen af Landets Sogne stod det sikkert ikke bedre til med Almueundervisningen. En Omordning af Skolevæsenet, som Loven af 1814 paabød det, var haardt tiltrængt, og denne Skolelov indledede da ogsaa indenfor dansk Skolevæsen en *Udvikling, der har holdt sig helt op til vore Dage.*

Forordningen af 1814 paabød, at Skolekommissionerne inden Januar Maaned 1816 skulde indberette, »hvor mange Skoler Sognet nødvendigt maa have, og om Omgangs Skolehold eller Hjælpeskoler bekvemest og mindst bekostelig for Sognet kunne anvendes.«

Paa disse Spørgsmaal svarer Pastor From, Brande, den 17. Januar 1816:

»Brande Sogn maa nødvendig ligesom hidindtil have to faste Skoler, og bør den ene blive beliggende, hvor den er, i Kirkebyen Brande.

Den anden ligger i Byen Uhre, hvor den formedelst Byens Størrelse ansees betænkelig at bortflytte, selv om nogle enkelte Steder ved Flytning kunde benytte Skolen, da det ansees for gavnligere, at 26 Beboeres Børn under ethvert Vejrlig kunde søge Skolen, naar den forbliver i Byen, end om disse ved streng Vinter ved at udflytte Skolen $\frac{1}{4}$ Mil fra Byen ikke kunde indfinde sig i den.

Hver af disse Skoler have 109 Tdr. Hartkorn og ligeledes hver Skole 60 Børn.

Brande Sogn, der er meget adspredt og har en Del enligliggende Steder, som paa Grund af store og farlige Aaer ej kan afbenytte de to faste Skoler, maa nødvendig have Omgangsskolehold, da en Hjælpeskole ikke kan anlægges i dette Sogn, saaledes at de længstfraliggende kan benytte den. To saadanne Skolelærere i det mindste maa man have, som er saa duelige, at de i det ringeste kunde bibringe de mindre Børn de nødvendige

Forkundskaber, og siden i den mere tilvoksende Alder maatte disse Børn afgives til en af de faste Skoler.

Efter Direktionens Skrivelse skal Skolekommissionen opgive, hvad Løn der er bestemt saavel for Brande som Uhre Skolelærere. Denne faar foruden Brændsel ej mere end 9 Rdl. 3 Mark i aarlig Løn, en ussel Bolig og en Jordelod. Hiin (Brande) derimod faar alene Brændsel, men som Sognedegn nyder han forskellige Indkomster. Til Brande Skole hører vel en Skolelod, men da den ingen Hø afgiver, blev der foreslaaet et Tillæg af 4 Læs Hø og 6 Tdr. Byg, som var saa meget billigere, da Læsetiden nu bliver mere end det dobbelte mod tilforn.

Uhre Skole, som er vacant, og som blot har en interimis Substitut (midlertidig Stedfortræder), som forlængst er indberettet som saadan, maa nødvendig have en anstændig Bygning og saadan Forandring i Lønnen, at en duelig Lærer deraf kunde leve.

Af Skolekassen kan ingen Bidrag forventes, da den kun er i sin Begyndelse, og den ældre forsvandt ved Anskaffelsen af 30 Holms Anvisninger til Lærebøgers Forklaring, som kostede 20 Rdl. mere, end Kassen da ejede. For to Aar siden blev givet det Haab, at flere af disse Holms Bøger kunde forventes fra det biskoppelige Kontor i Ribe.«

Allerede før 1814 havde man i Brande Sogn haft private Omgangsskoler, ligesom Otto Arrevad til Brandholm til sine egne og enkelte andre Børns Undervisning havde bekostet en privat Lærer.

Omgangsskolerne havde deres Navn deraf, at der ikke blev holdt Skole paa et bestemt Sted, men Beboerne skiftedes til at afgive Plads til Børnene, og Læreren gik saa paa Omgang og holdt Skole et Par Uger ad Gangen hvert Sted. Ofte foregik Undervisningen i Folkestuen, hvor Børnene og Læreren saa sad ved Langbordet og arbejdede, mens Spinderokkerne paa Gulvet, Karterne paa Væggen, Skeerne og Gaflerne

i Vinduessprossen samt Gryder og Pander ved Komfuret vidnede om det Arbejde, der ellers udførtes i disse Stuer.

Efter Loven skulde der nu i Brande Sogn oprettes offentlige Omgangsskoler, men Tiderne var daarlige, der var ingen Penge i Skolekassen, og Beboerne i Sognet krympede sig ved nye Skattepaalæg, saa der gik mange Aar hen, før Skolevæsenet kom i Overensstemmelse med Lovens Bogstav.

Endnu omkring 1850 har Sogneforstanderskabet Gang paa Gang Sammenstød med Beboere, der er utilfredse over forøgede Skoleudgifter og forøget Skolegang. Optegnelser i de gamle Skole- og Embedsprotokoller fortæller om, hvor vanskeligt det var for Forstanderskabet at faa Skolevæsenet ordnet, saa det virkede til alles Tilfredsstillelse.

Hvornaar de første offentlige Omgangsskoler i Brande Sogn blev taget i Brug, meddeler Protokollerne intet om, men man ser af Skoleprotokollen, at der i 1844 var to Omgangsskoledistrikter i Sognet, et sydligt: Risbjerg, Skærlund og Sandfeld og et nordligt: Askær, Arvad og Flø. Undervisningen fandt Sted i nogle Stuer, Forstanderskabet havde lejet paa Gaardene til en aarlig Pris af 2 Rdl. pr. Stue. I søndre Distrikt blev der undervist paa tre forskellige Steder og i nordre paa to Steder.

Til Lærere for Vinteren 1844—45 valgtes i nordre Distrikt Søren Jørgensen og i søndre Distrikt Mads Sørensen. Lønnen var henholdsvis 24 og 22 Rdl. Lærerne ved Omgangsskolerne var kun Vinterlærere, om Sommeren gik Børnene fra nordre Distrikt til Brande og fra søndre Distrikt til Uhre, hvor de undervistes af de faste Lærere en Dag ugentlig.

Omgangslærerne, der som oftest var unge Karle paa

18—20 Aar uden nogen Læreruddannelse, arbejdede om Sommeren ved Landbruget. Mange af dem virkede kun som Lærer en Vinter eller to, dog fungerede Søren Jørgensen som Omgangslærer i en lang Aarrække.

I 1845 blev der bygget en Biskole paa Brandholm Mark. Grunden, 800 Kvadratalen, kostede 1 Rdl. 5 M., og Arbejdet ved Skolens Opførelse var anslaaet til 34 Rdl. 3 Mark 3 Skl.

Børnene fra det Distrikt, der blev henlagt til Biskolen, undervistes af Læreren i Uhre, om Vinteren tre Dage ugentlig og om Sommeren to Dage.

I 1847 blev der klaget over denne Skoles Beliggenhed, men derom er fortalt i Vejle Amts Aarbøger 1936, Side 233, hvorfor det her kun skal nævnes. Paa samme Tid, som Forstanderskabet beskæftigede sig med denne Klage, maatte det føre en Strid med Mændene fra Harrild, en Strid, der ogsaa angik Skolevæsenet.

Børnene fra Harrild skulde efter Skoleplanen høre til Skibild Skole i Arnborg Sogn, men Beboerne søgte om, at de maatte blive under Brande Sogn. Om Vinteren skulde der i Harrild holdes Omgangsskole 33 Dage, nemlig 9 Dage paa Øde Harrild og 12 Dage paa hver af andre to Gaarde i Harrild.

Forstanderskabet giver Lov til, at Børnene forbliver under Brande paa den Betingelse, at Beboerne selv betaler Kostpenge til Læreren i 24 Dage, Lønnen maa de derimod trække fra deres Skolebidrag. Løn og Kostpenge i de 9 Dage vil Kommunen betale, da Øde Harrild beboedes af en Familie, der var under offentlig Forsorg.

Harrild Mændene trak imidlertid ogsaa Kostpengene fra deres Skolebidrag, og derved opstod Striden. Kancelliet afgør Striden og bestemmer, at Harrild Børn skal gaa til Brande Skole om Sommeren, medens de

om Vinteren undervises af en privat Lærer, hvem Beboerne selv betaler Kost og Logi.

Aldrig saa snart var denne Skolestrid bilagt, før en ny opstod. Denne Gang var det Beboerne i Brandholm Biskoledistrikt, der gav Anledning til Striden.

Beboerne i Uhre andrager i November 1847 om, at Beboerne i de andre Distrikter, der har Lærer fælles med Uhre, maa hjælpe til med at skaffe Tørv til Læreren egne Værelser. Forstanderskabet finder det rimeligt, da der i mange Aar har været utilstrækkeligt Tørveskær paa Uhre Skolelod, og det er derfor uretfærdigt, at Beboerne i Uhre skal levere 3500 Hedetørv og 6000 Klyner til deres Skole, medens Brandholm Distriktets Beboere slipper med 2000 Tørv til Biskolen.

De sidstnævnte Beboere vil imidlertid ikke nøjes med Forstanderskabets Afgørelse, og i Maj 1849 søger de Kancelliet om Fritagelse for at levere Brændsel til Læreren i Uhre, men Kancelliet bestemmer, at de to Distrikter skal levere Tørv efter Hartkorn.

Heller ikke denne Kendelse vil de rette sig efter. De vil bevise med mange Vidner, at der er tilstrækkelig Brændsel paa Uhre Skolelod af fornøden Godhed endnu i mange Aar, uden at Lodden derved beskades, og de klager i Januar 1851 til Skoledirektionen over, at de skal deltage i Leverancen af Tørv til Uhre Skole, og over, at Forstanderskabet har udvidet Læreren Lejlighed. De skriver bl. a.:

»At det har været vor Pligt i disse Krigsaar at afgive vore Sønner til Fædrelandets Forsvar, og alle at bidrage dertil efter bedste Evne, kan vi nok indse, og vi gør det med Glæde, men at vi til samme Tid skal være bebyrdet med Arbejde, hvortil der ikke efter vor Skønning er mindste Ret, fordi en Skoleholder, der i alle Henseender har bedre Indtægt end de fleste her i Omegnen, hos nogle af Forstanderskabet finder Medhold, dette finder vi ikke i Orden.«

De beder endvidere om, at det maa undersøges, om de er pligtige at bekoste mere Bygning til en Skoleholder, end han efter Loven kan tilkomme, fordi de engang har indrømmet ham mere Jordlod end foreskrevet.

Forstanderskabet erklærer til denne Klage, at Spørgsmaalet om Ildebrændsel har fundet sin Afgørelse ved Ministeriets Bestemmelse, og denne Bestemmelse er paa lovlig Maade blevet offentliggjort i Sognet.

De øvrige Klagepunkter tilbagevises paa det kraftigste. Den Erklæring, der vedlægges Klagen, er formet som en streng Fordømmelse af Klagernes Adfærd.

»Det har i de sidste Aar vist sig, at det i 1844 opførte 5 Fags Udhus var for lille, og Forstanderskabet har længe været betænkt paa at afhjælpe dette Savn for den særdeles dygtige og flittige Lærer (Jessen), hvis Nidkærhed og Virke alle retsindige Mænd i Sognet maa paaskønne.

Den lempeligste Maade at ordne det paa var at bygge Udhusets og Vaaningshusets Gavle sammen, hvorved en Del Sten sparede, og der blev mere Plads end ved Tilbygning af et Fag. Det kostede 31 Rdl., og Udgiften var optaget i Overslag over Skoleudgifter 1850. Der fremkom ingen Klager derover. Ved ikke at klage i rette Tid, er det aabenbart, at Klagerne har tabt al Ret til at klage.

Efter Loven kan Læreren fordre 6 Fag Udhus, og det har han nu. At han har behøvet disse Fag maa glæde enhver rettænkende Mand i Sognet, da det heraf ses med hvilken Flid, Læreren har opdyrket den for dum uopdyrkede Hedejord paa Lodden, uden at hans vigtigste Gerning i Skolen har lidt det mindste derved.

De haarde Beskyldninger, Klagerne har imod hele Forstanderskabet, tilkommer det dem at bevise Sandheden af, indtil da erklærer vi dem falske. Af hvad Aand Klagerne taler ses af Ytringer som denne: »At det har været vor Pligt. . . .«, thi ikke en af dem har haft Sønner i Krigstjeneste, da deres Sønner alle er under Værnepligtsalderen.

Det er ogsaa usandfærdigt, at Uhre Embede er bedre end de fleste i Omegnen. Andragendets Slutning: »Fordi vi engang har indrømmet ham . . .«, hører der ogsaa en ikke ringe Grad af Frækhed til at fremkomme med, thi Jordlodden er udlagt af Uhre Bys Marker, længe før Brandholm Distriktet blev forenet med Uhre, og ingen i dette Distrikt har afgivet det allermindste til Lodden.«

Forstanderskabet henstiller sluttelig trøstig denne Sag til højere Afgørelse, og Kultusministeriet erklærer da ogsaa senere, at Klagen maa anses for ubeføjet, og at det ikke vil foretage sig videre i denne Sag.

— — —

De Klager over Skolevæsenet her har været omtalt, var de mest omfattende, men der var mange mindre, og man faar det Indtryk, at Skolen i første Halvdel af det 19. Aarhundrede endnu betragtedes som et nødvendigt Onde, og at Udgiften dertil ofte ydedes med Uvilje.

Lærernes Løn var paa den Tid daarlig, i rede Penge fik de ikke meget, men modtog Lønnen gennem Naturalier, Korn, Hø, Halm m. m. og gennem Indtægten af den Jordlod, der var tillagt Embedet. Efter som Aarene gik, blev Lønnen dog bedre, hvilket skal vises gennem nogle Eksempler fra Brande Sogn.

De ældste Lønningsbestemmelser for Lærerne ved de to faste Skoler giver følgende Oplysninger om Embedernes Indtægter:

Brande: Ældre Indtægter: A) Som Degn har Skolelæreren i Brande faaet af hele Sognet: a) 6 Tdr. Rug, b) Offer og Accidenser, som anslaaes til 20—40 Rbdl. Sølv, c) Smaaredsel, nemlig Ost eller Mælk til Ost, som anslaaes til 2—4 Lisp. Ost.

B) Som Skolelærer har han haft: Pengeløn, anslaaet

forskelligt fra 7—9 Rbdl. Middeltallet bliver ca. 8 Rbdl. — 30 Læs Tørv.

C) Som Degn eller Skolelærer har han haft til Brug et Stykke Jord i Nærheden af Skolen og aarligen tre Læs Hø til Vinterfoder.

Paa det nævnte Jordstykke hvilede 1 Skp. 1 Fjd. 1 Album privilegeret Hartkorn.

Uhre: Pengeløn ca. 9 Rbdl. Sølv. Brændsel 30 Læs Tørv. Græsning til to Køer og Faar. Fourage to Læs Hø.

Ved Udskiftningen sidst i det 18. Aarh. blev der tilagt hvert Embede en Jordlod.

Disse Bestemmelser gjaldt rimeligvis til 1814, da der gennem Skolelovens Forordninger blev fastsat nye Lønninger for hele Landet, mere ensartede end man hidtil havde haft.

I August 1843 forandredes Lønnen igen, og efter Overslag til Skoleudgifter i Brande Sogn 1845 ser man, at Lærerne nu fik 9 Tdr. Rug og 5 Tdr. Byg in natura samt Værdien af 10 Tdr. Byg efter Kapitelstakst.

Dertil kom saa Fourage, 128 Lsp. Hø og 192 Lsp. Halm, Brændsel, 5500 Hedetørv og 6000 Klyner samt Offer og Accidenser og Smaaredsel eller Nannest (Smør, Æg og Ost fra Beboerne), hvilke tre Dele anslaaes til 10 Tdr. Byg.

Af andre Udgifter til Skolevæsenet nævnes i Overslaget Skat af Skolelodderne 5 Rdl., Omgangslærernes Løn 46 Rdl., Leje af Skolestuer 13 Rdl., Udgift til Bygninger 132 Rdl. 5 Mark 14 Skl., Udgift til Skolekassen 3 Rdl. 2 Mrk. De samlede Skoleudgifter i rede Penge beløber sig til 262 Rdl., som paalignes 135 Beboere.

Indtægterne af Jordlod var ligesom de kirkelige Indtægter, Offer og Accidenser, varierende fra Aar til Aar.

I Uhre Skoles Embedsprotokol er der i en længere

Aarrække ført Regnskab over de kirkelige Indtægter, og man ser, at de i disse Aar veksler fra 63 til 118 Rdl.

Uddrag af et enkelt Aars Regnskab (1856): Paaskeoffer 10 Rdl. 4 Mrk. 14 Skl., en Barnedaab 4 Rdl., Barnedaab for 4 Husmænd 1 Rdl. 1 Mrk. 7 Skl., Pinseoffer 10 Rdl. 1 Mrk. 8 Skl., Barnedaab i Alkjærlund 3 Mrk. 12 Skl., Bryllup paa Brandholm 6 Rdl. 14 Skl., Juleoffer 10 Rdl. 5 Mrk. 10 Skl. I alt dette Aar 90 Rdl. 2 Mrk. 6 Skl.

Brande Skoles Embedsbøger udviser, at Højtids- og Konfirmationsoffer har givet gennemsnitlig 10 Rdl., Bryllupsoffer har ofte været paa 5—7 Rdl., Offer ved Barnedaab ca. 1 og ved Begravelse ca. 2 Rdl.

I Tiden 1857—1875 var Indtægten ved Offer højst i 1872, 140 Rdl. 5 Mrk. 6 Skl., og lavest i 1863, 59 Rdl. 2 Mrk. 10 Skl.

I 1875—1899, da der regnes med Kroner, varierer Indtægten fra 281,35 Kr. til 195,17 Kr.

Endnu for 30 Aar siden var Ofret en væsentlig Del af Lærernes Løn, og at de var meget interesserede i, at der blev ofret godt, viser et lille Træk fra Brande.

Her blev omkring 1906 ansat en ny Andenlærer. Denne syntes ikke, at der var Grund til, at han skulde ofre til sin Kollega, Førstelæreren, og naar Mændene gik op til Alteret med deres Offer, blev han derfor siddende, men det kunde Førstelæreren ikke lide, da han var bange for, at det skulde virke som et daarligt Eksempel for Menigheden.

En Dag sagde han derfor til Andenlæreren: »Jeg vil selvfølgelig ikke have Offer af Dem, men for det gode Eksempels Skyld vil jeg gerne, at De gaar op til Alteret med Offer, saa kan De jo faa det igen, naar vi kommer hjem.«

En ikke uvæsentlig Indtægt for Lærerne var Skole-

pengene, der betales af Beboerne, 1 Rdl. for et Barn, 1 Rdl. 3 Mrk. for to Børn, og det samme hvis der var flere. Beboerne i Omgangsdistrikterne betalte kun det halve Beløb. I Firserne blev Beløbet nedsat til 1 Kr. pr. Barn, og hver af Lærerne havde da ca. 50 Kr. i Skolepenge.

I 1853 søger en Del af Provstiets Lærere om, at der maa tillægges deres Embede 6 Tdr. Rug, 10 Tdr. Byg in natura og 25 Tdr. Byg efter Kapitelstakst.

Ministeriet udbeder sig gennem Provst Wolf i Hvejsel Forstanderskabets Erklæring.

Forstanderskabet i Brande svarer, at det vel indser det ønskelige i Lærerlønnens Forhøjelse, men erklærer:

» Dette Sogns Beboere kunne ingenlunde taale en forøget Udgift til Skolelærerne, thi meget faa er de nogenlunde Formuende i Sognet, og Resten af Beboerne har saare ondt ved at skaffe sig det allernødvendigste endog under Selvfornægtelsens og Tarvelighedens største Strengthed, allerhelst da Folkelønningernes og den øvrige Arbejdskrafts Dyrhed hviler med en saare stor Tyngde paa enhver Ejendomsbesidder.«

Forstanderskabet føler sig overbevist om, at det vil erkendes, at et Sogn med ringe Jorder og en lang og besværlig Transport til Købstæderne ikke formaar selv med den største Velvilje mod Lærerne at berede dem saadanne Vilkaar som Sogneboerne i frugtbare Egne, og hedder det til Slut i Erklæringen:

» Embederne i Brande Sogn mangler hver 15 Tdr. Byg efter Kapitelstakst, altsaa ikke just gode, men dog saaledes, at en Begynder med al god Grund vil tage tiltakke med dem.

Naar Lærernes Løn vurderes i Penge, saa nær som fri Bolig, Hø, Halm og Brug af Skolejord, da har Sognet i Gennemsnit for fem Aar 1849—1853 udredet pr. Tdr. Hartkorn 1 Rdl. 5 Mark og 10 Skl.«

I Skoleprotokollens Fortegnelse over Indtægterne af Lærerembederne vurderes de saaledes i 1856:

Brande:

9 Tdr. Rug in natura, sat til	52 Rdl.	5 Mrk.	1 Skl.
5 - Byg — —	20	- 3	- 8 -
10 - - efter Kapitelst. . .	41	- 1	-
Brændsel til eget Brug	50	-	
128 Lpd. Hø	18	-	
192 Lpd. Halm	25	-	
Fribolig	30	-	
Embedsjord	60	-	
Offer og Accidenser . . . . ca.	60	-	
Nannest (har udgjort 4 Lpd.			
Ost, 2 Lp. Smør, 30 Sn. Æg)	18	- 2	-
Kirkens Rengøring	6	-	

Ialt . . . . 381 Rdl. 5 Mrk. 9 Skl.

Indtægterne af Embedet i Uhre er vurderet til 414 Rdl. 15 Skl., da det har 2 Tdr. Byg mere efter Kapitels-takst, og Embedsjorden er sat til 90 Rdl.

Paa det nær, at Embederne i 1893 blev tillagt 10 Tdr. Byg mere, var Lønnen i det væsentlige uforandret til 1899, da man fik en ny Lønningslov for hele Lan-det, hvorefter hele Lønnen skulde udbetales i Penge.

Førstelæreren i Brande fik efter denne Lov i Grund-løn 750 Kr. og som Kirkesanger og Kirkebylærer 150 Kr. Førstelæreren i Uhre fik 700 Kr. og som Organist 75 Kr. og det gamle Legat paa 26 Kr. 66 Øre.

Indtil Midten af Aarhundredet blev der ikke kostet meget paa Materiel til Skolerne, og mange Steder Lan-det over benyttede man i en Aarrække efter 1814 de samme Skolestuer, der var i Brug før Lovens Gennem-førelse, skønt de slet ikke svarede til Lovens Bestem-melser.

Gamle Optegnelser og Indberetninger om Skolevæsenet paa den Tid vidner om, hvor sørgeligt det saa ud med Hensyn til Læsebøger. Mange Steder havde man ingen Læsebøger, men maatte benytte Bibelen i Læsetimerne, andre Steder havde man vel Læsebøger, men saa faa Eksemplarer, at mange Børn skulde se i samme Bog. Nogle Eksempler fra forskellige Skoler viser, hvad man kunde finde i »Bibliotekerne«.

»Den hellige Historie, Bibelen. Balles Bibellæsning. Religionsbogen. En Bibelsk-Historie.«

»5 Stykker af Prahls Fortællinger. 3 Stykker af I. Birchs Historie. 3 Stykker af Justes Bondepraktika, og tvende af de til Skolens Brug udkomne første Udgaver af de ny Salmebøger.«

»Luthers Katekismus. I. Birchs Bibelhistorie, nogle Stykker af Thonboes Bibelhistorie og en Bibel.«

En fjerde Skole har foruden Bibelen kun tre Bøger: »Man skal lære af andres Eksempler«, »Sange for unge Piger« og »Herremand og Bønder«.

Disse Mangler blev først afhjulpne i den Opgangsperiode, der fulgte efter Trearskrigen. Folk fik da efterhaanden større Interesse for Skolen, og der blev nu ofret mere paa den.

En Lærer skriver saaledes: »Skolegangen blev nu mere stadig. Beboerne fik et bedre Syn paa Skolen, og det blev stadig bedre for Lærerne med Hensyn til Skoleapparater, med hvilke man nu ikke var saa knebne.«

Det ser man ogsaa af Optegnelser i Brande Sogns Skoleprotokol. I 1850 anskaffer Forstanderskabet til Skolerne Europakort, Danmarkskort og Palæstinakort, 6 Fabers, 6 Birchs og 6 Villes Læsebøger.

I 1856 faar Sognet fra Ribe 60 Eksemplarer Ny Testament til 30 Rdl. De fordeles saaledes mellem Skolerne: Brande 12, Uhre 12, Brandholm 12, Risbjerg 4,

Skærlund 4, Sandfeld 4, Flø 4, Askær 4, Blæsbjerg 4, medens Harrild maa nøjes med nogle af de gamle Eksemplarer.

I 1884, da der i Uhre Skole var 20 Børn i ældste og 26 i yngste Klasse, havde man her 13 Holm og Ibsens Læsebøger, 6 Berlins og 10 Thyregods Skrifflæsningsbøger samt fire Kort.

I 1856 vedtog Forstanderskabet, at der skulde bygges en ny Skole i Brande paa 9 Fag med 3 Fag til Skolestue. Skoledirektionen meddeler Forstanderskabet, at Skolen skal være paa 10 Fag og Skolestuen saa stor, at hvert Barn kan faa 100 Kubikfod Luft, men Forstanderskabet beder om Lov til at formindske Kubikindholdet, da man skønner, at en Stue paa 9 . 11^{1/2} Alen, 3^{1/2} Alen til Bjælkerne vil være tilstrækkelig rummelig for et Børneantal af 25—30, »allerhelst her i denne luftige og kolde Egn«.

Overslaget til Bygningen var paa ca. 1200 Rdl. Skolen, Realskolens nuværende Gymnastiksal, blev færdig i 1857. Den gamle Degnebolig blev nu ved Auktion solgt til Nedbrydning. Thomas Kjeldsen fik den for højeste Bud, 115 Rdl.

Omkring 1900 blev der bygget en ny Skolebygning (den gamle Realskole) tæt ved Skolehuset fra 1857, men da Byen udviklede sig stærkt, blev de snart for smaa, og det blev da bestemt, at der skulde opføres en helt ny Skole i Stedet for at udvide den gamle. Det var først Meningen, at den skulde ligge Nord for Byen, men da den ved Banen vilde blive adskilt fra Byen, ændrede man Bestemmelse, og Skolen blev i 1911 opført paa dens nuværende Plads Vest for Byen.

Skolen, der opførtes efter Tegning af Arkitekt Gundelach Pedersen, havde fire Klasseværelser og Lejlighed til Andenlærer og Lærerinde. Førstelæreren fik

Bolig i en særskilt Bolig ved Siden af Skolebygningen.

I 1917 blev Skolen udvidet med to Klasseværelser og en Lærerejlighed. Senere er der i de ældste Lejligheder over Klasseværelserne blevet indrettet to Klasseværelser mere. I 1924 fik Skolen i en nyopført Bygning en stor moderne udstyret Gymnastiksal.

Skolen havde paa den Tid 8 Klasseværelser, men et Par af dem var ikke i Overensstemmelse med Lovens Fordringer, og man savnede desuden stærkt Baderum, Omklædningsrum og Lærerværelse. I 1935 blev der derfor igen foretaget en Udvidelse af Skolen. Der blev opført en Bygning med fire moderne indrettede Klasseværelser, der ved en Mellembygning stod i Forbindelse med Gymnastiksalen. I Mellembygningen er der Badeværelse med Brusebad og et Omklædningsværelse.

I et af Klasseværelserne i den gamle Skolebygning blev der indrettet et Lærerværelse og et Kontor til Overlæreren. Efter denne Udvidelse har Skolen nu 11 Klasseværelser, hvoraf et er Haandgerningslokale, og et benyttes af Folkebiblioteket.

Omkring 1830 blev den ældste Skole i Uhre flyttet fra Toften ved Brandevejen til det Sted i Byen, hvor den nu ligger. Den gamle Bygning blev brugt til 1861, da der blev opført en ny i Lighed med den, man havde faaet i Brande.

Den nye Skole blev indviet i 1862. Til Indvielsesfesten var skrevet en Sang, som her skal gengives efter en Afskrift.

Her udi dette Øjeblik
Den Tanke i os kommer:
O, gid den Slægt, som her fremstaar,
Og de, som siden kommer,
Maa stige udi Kundskab frem
Og finde Skole, have Hjem,
Hvor Dyd og Guds frygt læres.

Vi lever Øjeblikke selv,
 Da vores Tanker dvæler
 I Glæde om den Tid, der gik
 Med søde Barndomsglæder,
 Da vi fra Hjem til Skolen gik
 Og begge Steder Kundskab fik
 Til Ledning gennem Livet.

Vor Gerning her er ikke spildt,
 Vor Skjærv ej ilde givet,
 Naar her, som Sjæl i dette Hus
 En Lærer stedse bliver,
 Som staar Forældre kærlig bi,
 Fra Børn det slette at befri
 Og lære dem det gode.

Saa være da det nye Hus
 Til Virksomhed befalet
 Som Samlingssted for mange her
 Af deres dyrebare.
 Gid ingen af dem maa udgaa
 Fra dette Hus og siden staa
 Forvildet paa sin Vandring.

(Jens Pedersen.)

I en af de anførte Indberetninger bemærkes det, at Skolegangen blev mere stadig efter 1850. Før den Tid voldte det Lærerne store Vanskeligheder at faa Børnene til at møde. Rundt omkring i Landet blev der klaget over de mange ulovlige Forsømmelser. Det var særlig Sommerskolegangen, Beboerne ikke kunde forlige sig med. Om Sommeren havde de Brug for Børnene hjemme og vilde nødig af med dem, om det saa kun var $\frac{1}{2}$ Dag om Ugen.

Den 2. Maj 1855 kom der Lov om forøget Skolegang, og Forstanderskabet i Brande skriver i den Anledning: »Formedelst Sognets Vidtløftighed og Skolevejens Længde og næsten Ufremkommelighed skønner man ikke, at de tilladte Forandringer med Hensyn til

Skolegangen med Held kan iværksættes her, og man finder derfor, at Skolegangen maa blive ved det gamle.«

Den gamle Skoleordning var saaledes: I Brande gik ældste og yngste Klasse om Vinteren hver 3 Dage om Ugen, og om Sommeren sammen med Børnene fra nordre Omgangsdistrikt hver 1 Dag om Ugen. I Uhre gik om Sommeren ældste og yngste Klasse sammen med Børnene fra søndre Omgangsdistrikt hver 1 Dag om Ugen, om Vinteren var de to Klasser slaaet sammen til en og gik da 3 Dage om Ugen. Brandholm Biskole havde samme Ordning som Uhre.

I 1857 indberettes der saaledes om Skolegangen i Sognet: »Om Sommeren kunde der gives lige saa mange Dages Undervisning som om Vinteren, men Beboerne ønsker ikke denne forøgede Skolegang, fordi de ikke kan undvære deres Børns Medhjælp ved Agerdyrkning og Kvægvogtning.

For Tiden staar Skolerne paa et meget godt Kundskabstrin og i et godt Forhold til Forældre og Børn, et Gode, der vist vilde lide Afbræk, hvis streng Tvang blev anvendt med Hensyn til forøget Skolegang. Iøvrigt fortjener Beboernes Omhu for deres Børns Undervisning al Agtelse, og deres Indøvelse i deres Hjem er meget rosværdig.«

18. Februar 1860 blev det ved Lov bestemt, at Skoledagenes Antal skulde udgøre 246. Man blev nu tvungen til at udvide Skolegangen med flere Dage, og samtidig blev der oprettet et nyt Omgangsdistrikt og antaget en Vinterlærer mere. Sognet havde nu tre Omgangsdistrikter: 1. Sandfeld, Flø, Harrild (Lærer Augustinus Petersen, 19 Aar). 2. Rishjerg, Skærlund, Skærlundhede (Lærer Søren Jørgensen, 59 Aar). 3. Blæsbjerg, Askær (Lærer Niels Peter Nybygger, 18 Aar).

Til Trods for de daarlige Forhold, Lærerne arbej-

dede under, fik de dog ved Visitatserne gode Vidnesbyrd baade af Præster, Provster og Bisper.

Præsten Niels Bai Lund var meget interesseret i Skolearbejdet og kom ofte paa Besøg i Skolerne, i Vinteren 1825 en halv Snes Gange hvert Sted. Hans korte Anmærkninger i Protokollerne viser, at han altid var godt tilfreds med Lærernes Arbejde. »Alt var godt.« — »Med alt var jeg ret fornøjet.« — »Alt gik godt.« — »Det gaar bestandig bedre med indbyrdes Undervisning.« — »17. November besøgte jeg Skolen (Uhre) første Gang i denne Vinter. Børneantallet var 9, som alle prøvedes i Læsning. Begyndelsen var god.« — »15. December. Antallet er nu 16. De hørtes paa deres Lektier og i Læsning. Jeg var ret vel fornøjet.«

14. Oktober 1844 besøgte Provst Zahle Uhre og Brandholm Skoler og bedømmer dem saaledes: I Uhre Skoles øverste Klasse fandtes to Coraler vel indøvede, og de fleste af de Børn, som egentlig hører til Skolen, læste rigtigt, skønt ikke med Færdighed i Bog, men de var og for det meste i ung Alder, hvorimod en Del fra fremmede Sogne alle i Konfirmationsalderen læste maadeligt.

I Religion havde Klassen saavel hvad Bibelhistorie som den egentlige Religionslære angaar gjort en efter Børnenes Alder antagelig Fremgang, dog synes der endnu at mangle det tilbørlige Liv. Ogsaa Skriften fandtes god, dog mere net og sirlig end færdig. Regningen var forstandig og dreven, som det med Børn i den Alder kan fordres.

Her mødte og Børnene fra Brandholm Biskole og det søndre Omgangsdistrikt. Den øverste af disse Klasser læste i det hele med større Færdighed end Uhre Skoles, hvorimod den i Regning stod tilbage, men i det øvrige omtrent paa samme Punkt. Nederste Klasse i alle tre

Skoler har gjort en god Begyndelse i at stave og læse, og den begyndte Undervisning i Religion syntes at love gode Frugter, ligesom den ogsaa vidnede om større Liv end i de øverste Klasser. Omtrent det halve Antal skrev paa Papir, og i Regning var Tabellen godt lært, adskillige læste færdige Tal med 7 Cifre.«

I Indberetning om Skolevæsenets Tilstand i Brande Sogn 1857 oplyses det om Vinterlærerne Søren Jørgensen og Peder Jensen (Harrild), at de er oplyste Bønder, og Niels Jensen Nielsen, 16 Aar, en veloplyst Yngling af Bondestanden. De bedømmes med Hensyn til Sædelighed, Flid og Duelighed til »godt«. Lærerne ved de to faste Skoler faar Karakteren »meget godt«.

Den i det foregaaende omtalte Ordning med Omgangslærere ophørte saa vidt vides i Firserne. Paa den Tid blev der nemlig bygget Biskoler i Omgangsdistrikterne, saaledes i Dørslund, Drantum, Sandfeld og Askær. I Skærlund var der allerede nogle Aar tidligere blevet opført en Skole.

I Skærlund og Askær blev der omtrent samtidig med, at Skolerne blev bygget, ansat faste Biskolelærere. De andre Steder blev Skolegangsordningen omtrent ved det gamle. Om Vinteren besørgedes Undervisningen af en Vinterlærer og om Sommeren af de faste Lærere: i Dørslund og Drantum af Læreren i Brande og i Sandfeld af Læreren i Uhre.

Biskolerne var alle bygget efter samme Plan. Foruden Skolestuen, der var forsynet med lange Femmandsborde uden Rygstød, rummede de et Køkken, to smaa Stuer og et lille Soveværelse, i hvilket der stod en fast Seng, der optog saa godt som hele Stuens Længde.

De Steder, hvor man havde Vinterlærere, stod Lej-

ligheden jo tom om Sommeren. Før Vinterlæreren holdt sit Indtog i Skolen, blev Sengen forsynet med et Knippe frisk Halm, der gjorde det ud for Madras. Det blev for det meste liggende i Sengen Sommeren over og var da ofte Bolig for en Flok sultne Mus.

De fleste af Vinterlærerne var uddannede paa Staby Vinterlærerseminarium. Det var sjældent, at en Biskole havde den samme Vinterlærer ud over en Vinter eller to, da de gerne forberedte sig til Optagelse paa et Seminarium og tog deres Præparandaar ved at undervise et Par Vintre ved en Biskole.

En Vinter i en af de ensomt liggende Biskoler har sikkert ogsaa været en drøj Tid at komme igennem for en ung Mand.

Ofte var der alt for mange Børn til de smaa Skolestuer, og da de saa tit skiftede Lærer, er det rimeligt, at det undertiden kunde knibe for en Nybegynder at faa den tilbørlige Disciplin opretholdt.

Dertil kom, at Skolerne var meget sparsomt forsynede med Materiale, f. Eks. havde man saa sent som i 1905 kun to Sæt Læsebøger i hver Skole, et Sæt til hver Klasse. Et Aar havde Børnene i Drantum Skoles ældste Klasse om Vinteren læst Bogen syv Gange, saa det var intet Under, at de, da Sommerskolen begyndte, klagede over, at de nu skulde igennem den for ottende Gang.

Naar Skoletiden var forbi, var en Vinterlærer overladt til sit eget Selskab. Det var ikke hver Dag, der kom Folk forbi Skolen, og endnu sjældnere skete det, at nogen saa indenfor.

Mangen en Vinterlærer har nok talt Dagene til 1. Maj, som et Barn tæller Dagene til Juleaften, og har følt det, som om en saadan Vinter var mere end dobbelt saa lang som andre, han havde oplevet.

Dog maa man oprigtigt haabe, at de ikke alle har følt Opholdet saa skrækkeligt som den Vinterlærer, der efterlod sig følgende Hjertesuk i en Læsebog i Drantum Skole:

Farvel du Skole paa Heden,
 Farvel du ensomme Vraa,
 gid aldrig mere heneden
 jeg skal til din Arne naa.
 Du er min Ven, Ven,
 gid at vi aldrig maa mødes igen.
 Farvel du usseligste.

Dog havde der ogsaa i hans Eneboertilværelse været enkelte Lyspunkter. Saaledes havde han følt sig meget opmuntret ved Faget Læsning i Skolen, hvilket han udtrykker i et andet Vers i Læsebogen:

Læsning er et herligt Fag,
 der kan man sig hvile,
 før at man med friske Tag
 skal til sit Arbejd' ile.

Lønnen, en Vinterlærer fik for Halvaaret 1. November til 1. Maj, var 200 Kr. + Bolig og Brændsel.

Da der i 1899 blev bygget ny Skole i Brande, blev der samtidig ansat en Andenlærer, der lønnedes med 550 Kr. aarlig og Bolig paa Skolen. Lejligheden bestod af to hvidkalkede Stuer og et Køkken med Cementgulv uden Spor af Inventar. Den ene af Stuerne var forsynet med et rødmalet Fyrretræsbord og to tilsvarende Stole, den anden med et fast Sengested.

Førstelæreren underviste herefter udelukkende ved Brande Skole, om Vinteren hver Dag, om Sommeren kun fire Dage ugentlig, idet de to ældste Klasser da gik i Skole hver 1 Dag à 6 Timer, og Børnene fra Byen gik efter en frivillig Ordning 2 Dage à 4 Timer.

En Forskolelærerinde, der var blevet ansat en Tid før Andenlæreren, underviste Børnene i de to yngste Klasser hele Aaret rundt.

Andenlæreren underviste om Vinteren i Brande, men om Sommeren i Drantum og Dørslund, tre Dage ugentlig hvert Sted. Det var en lang Tur for ham hver Dag; fra Brande til Drantum er der 6—7 km og fra Brande til Dørslund 4—5 km.

I 1911 blev der i Drantum oprettet et fast Lærerembede, og i 1912 skete det samme i Dørslund. Samtidig med blev Skolerne ombygget, saa Lejlighederne blev anordningsmæssige for en gift Lærer.

Omtrent paa samme Tid ophørte Læreren i Uhre med at undervise i Sandfeld, men her blev Embedet først fast Lærerembede i 1923. Til den Tid besørgedes Undervisningen af en Biskolelærer, der dog ogsaa efter en mellem Beboerne og Kommunen halvt privat Ordning underviste om Sommeren.

STRID MELLEML PRÆST OG BONDE

(SKILDRINGER FRA KRAGELUND OG ØSTER SNEDE
FRA TIDEN OMKRING AAR 1720)

AF SIGURD KRISTENSEN

Hovedaktøren i det efterfølgende 3—4 Akters Skuespil, hvis Formaaen skulde være at give nogle Virkelighedsbilleder fra Livet i en almindelig lille Bondelandsby for godt og vel to Hundrede Aar siden, er Hr. Mathias Selmer, der var Præst for Øster Snede-Kragelund Menigheder fra Aar 1707 til sin Død, der indtraf om Aftenen silde den 31. December 1738, vistnok kun faa Minutter før den højtidelige Midnatstime, da Aarene skiftede om. (Hans Eftermand i Embedet blev hans Søn Johan Selmer, der er omtalt i Skildringen af den ulykkelige Grejspræst Jens Ussings Genvordigheder, V. A. Aarb. 1937, 182—211).

Om Mathias Selmer hedder det rosende, at han var »en god Medicus«, men ellers mente hans Samtid om ham, at han »var storagtig, og sagde, at han førte en Person som en General eller Biskop«, og det var naturligvis ikke rigtigt gjort af Hr. Selmer.

En vis Suffisance kunde vel være naturlig for en General, der havde været med til at føre Krigen mod selveste Karl den Tolvtes Sverrig til en sejrriig Afslutning, og var muligvis nyttig for en Biskop, trods alt altsaa, men passede sig aldeles ikke for den gemene

Præst, der havde sit fromme Arbejde ude blandt fattige Bønder.

Hr. Selmers paastaaede Storagtighed kan være en Arv fra Faderen, der havde været Forvalter paa Gram Slot, og hans Optræden paa Kragelund Rugmark, hvor vi om lidt skal træffe ham, er muligvis ogsaa Udtryk for, at han som en god Søn vedgaar Arv og Gæld efter sit fædrene Ophav. Han har baade det Sind og det Haandelag, der almindeligvis anses for at være de væsentlige af de Bestanddele, en Ridefoged var bygget op af. Hans Bedrift paa Rugmarken gaar ud paa, at han, skønt »en Prest og dend, der burde være en fredsmelig Mand, ja i alting foregaae sine Tilhørere med gode Exempler«, slog en »gammel stackels eenfoldig Bunde«. Og ikke nok med det, men bagefter »desforuden (forfulgte) ham med Proces«.

Det er fra Processen, vi har Historien.

Medio August 1720 havde de Kragelund Bønder deres Rug tjenlig til Indkørsel, der dog ikke kunde finde Sted, førend »Telning« var foretaget, og Tiende-ejerne havde faaet, hvad der med Rette tilkom dem. Altsaa gik der Bud rundt, Aftale blev truffet, og Fredagen den 16. August mødtes de forskellige interesserede Parter paa Rugmarken for at faa Forretningen til Side.

Alle Kragelunds Bønder var der, med Husstand; dog ser det ikke ud til, at nogen af dem har haft deres Koner med. Tiendetagerne var, foruden Mathias Selmer, Forpagteren paa Agersbøl, der havde ladet sig repræsentere af Hans Rasmussen Egtvad og Niels Nielsen, og Ejeren af Grundet, Schack Brockdorff, der var noget saa fint som Generalløjtnant og Friherre. Friherren mødte naturligvis heller ikke op selv, men lod sine Interesser varetage af Jens Nielsen Bunde. —

Mathias Selmer var derimod til Stede i egen høje Person og var utvivlsomt den, der tog sig drabeligst ud paa den hele Rugmark. Ikke blot — det ved vi jo — førte han »en Person som en General eller Biskop«, men i Haanden havde han en »Kiep eller Spis Rod« og til sin Ledsagelse »een stor Mynde og Jagt Hund«. For øvrigt var »Kieppen« vist nærmest en »Lapsestok«. I hvert Fald var den hvid og »ei tyckere end en fuldkommen Tobacks Pibes Stilek«. — Den noget ubestemt definerede Hund var derimod sort og ikke ufarlig, hvad Stokken for Resten heller ikke var. Hunden var sin Herre hengiven med Liv og Hundesjæl, og i paakommende Tilfælde tog den hans Parti uden smaaligt Hensyn til, om der var blevet sagt »puds!« eller ej.

Præstens Udrustning var saaledes ikke blot stands­mæssig, men forsvarsmæssigt betryggende, med andre Ord en Udrustning, i Kraft af hvilken Fred skulde synes ham sikret.

Forretningerne begynder da ogsaa saa fredsommeligt som vel muligt. Tiendetagerne viser Bønderne saa megen Tillid, at det er til at blive rørt over, naar man nu bagefter læser om det: » . . . . og vi samtlig for at befordre dem dis hastigere til deris Kornindførsel betroede dem efter deris Angifelse, uden nogen Telning, til at udtage og binde Tiende paa it vis Sted, som By­mændene self villig tilbød og indgick.«

Desværre var ikke alle Kragelundbønderne al den Tillid værdige, og det havde Tiendetagerne vist heller ikke regnet med. I hvert Fald holdt de i Smug nøje Øje med, om alt nu ogsaa gik helt rigtigt til, og det gjorde det altsaa ikke. Midt under det hele »blev jeg (for­klarer Hans Rasmussen Egtvad i Retten) tillige med de andre vaer, at der omgickes falskelig med den aftalte Tiende«. Hans Rasmussen beslutter sig derefter til at

foretage en systematisk Kontrol med de arbejdende Bønder: »Gaf derfor nøye Agt paa Anders Krogs Ager, som dend første. Da saae jeg, at hand self gick paa Ageren og bandt Tiende med sine Folck, og befandt, at derpaa var falskelig opbunden, saa hand gjorde 2 Neger af een, og tvende i Toppen adskilte halve Neger bandt hand til een Kierf.«

Det kom der nogle smaa »Kierf« ud af, men deres Figur var ellers den helt rigtige. Da der skal »2 Neger til een Kierf«, var det en Fremgangsmaade med fin Fortjeneste i, hvis den ellers kunde lykkes, og der maa vel have været Erfaring for, at det kunde den godt. I øvrigt var der ogsaa andre Maader at snyde paa, naar Tiende skulde betales. Herom har jeg læst i en Ridefogedkontrakt fra omtrent samme Tid (1715): »Fogeden har ellers at see sig vel for, naar hand tælger, at Bønderne icke paa somme Steder sætter 4re Neger i Stæden for 3 eller 2, til at forsvige Tiende med, som de gierne vil gjøre.«

Da Hans Rasmussen havde gjort sin grimme Iagttagelse, skyndte han sig at lade den gaa videre til Hr. Selmer, der da ogsaa maa siges at være det rette Forum i dette umoralske Tilfælde, idet han jo ikke blot var Tiendetager og altsaa en af dem, der eventuelt skulde snydes, men tillige af Profession var Syndens Revser blandt de Folk. De var alle Faar — eller Bukke — i hans Hjord.

Der kom det ud af det, at »der jeg berattede Hr. Selmer denne Falskhed, vilde hand neppe troe, at dend var mueligt. Men der jeg bekræftede det i ald Sandhed«, maatte Præsten dog til sidst tro derpaa, hvor nødigt han end vilde, og »loed hand tvende af Byemendene, nemlig Søren Andersen og Iver Jensen bese og opløse de udtagne og aftalte Tiende-Kierf, hvor det

da saaledes befandtes i Gierningen, at tvende Negerer var een Deel skilt midt fra hinanden og gjort tvende af een og saa igien bunden sammen til een Kierf, een Deel skilt ad i Toppen med tvende Neger og dog bunden til een Kierf.«

At saadan bedragerisk Handling var begaaet, kunde der saa meget mindre være Tvivl om, som »der Kierfbondet blev opløst, hængte det endnu tilsammen i Roden«, hvad to ærlige Neg jo ikke kunde. Derfor kunde da ogsaa enhver »klarligen see, at samme Kierf var ickun et Neg ligesom det første Gang hafde været opbunden paa Ageren«. Desuden var Bedrageriet tydeligt nok ogsaa af den Grund, at de undersøgte Kærv »formedelst saadan Ombindelse icke (var) half saa stoer, som de ellers med Rette burde være paa Ageren«.

Derefter havde i hvert Fald Tiendetagerne ikke mere eller bedre Vidnesbyrd behov. De stillede sig op i en eendrægtig Række med Præsten paa Fløjen, Præsten med den hvide Kæp og den sorte Hund. — Arbejdet rundt omkring, med at binde »2 Neger til een Kierf«, gik delvis i Staa. Der var Spænding i Luften!

Anders Krog havde absenteret sig, saa snart han havde udført sit snilde Kunststykke, men »der (han) nu merckede, att samme hans Bedragerier blev aabenbar, kom hand tilbage paa Ageren med vred Hu og sagde: »Hvad er her at bestille? Maa jeg icke binde mit egen Ager, hvordan jeg vill? Hvem vil forbyde mig det? Hvem der icke vil nøyes dermed, ligesom det er bundet, skal tage sin Kierf ofver aldt, hvor dend falder.«

Det var større Imødekommenhed, end man egentlig skulde have ventet udvist af en Mand, der var vred i Hu. Tilbudet var saa godt, at »samtidig Tiendetagerer sagde ja. Der var ingen, (der) hafde forlangt andet,

men . . . .« Ja, for der var jo et »men«, der udsprang af, at »efterdi de samtlig hafde udtaget deris Tiende paa dette Sted, maatte hand icke ombinde Tienden og handle falskelig dermed«. Et nok saa godt Tilbud kunde jo ikke bringe den fæle Kendsgerning i Forglemmelse, at Anders Krog havde prøvet paa at snyde. Han var og blev en Synder for Herren.

Da Anders Krog blev præsenteret for denne Beskyldning, kom der ikke flere gode Tilbud fra hans Side. Tværtimod svor han »forfærdelig og ønsket Dievelen i sig, at ingen skulde forbiude ham det, og de skulde nøyes dermed, ligesom det var«, og da han havde svoret det, havde han slet ingen Hæmninger mere, men hans »Ondskab og Forbitrelse (blev) saa stoer, att hand forfærdelig begyndte at bande og true«.

Paa dette Tidspunkt kommer Hr. Selmer endelig til Orde. Han prøver paa at »styre til Rette paa ham«, men hans Ord havde ikke den tilsigtede Virkning, endda han sagde: »Fye, skamme maa I jer, Anders! Hvorledes er det fat med jer? Vil I gøre Uret og pukke til?« Maaske den forfejlede Virkning kom af, at han føjede til: »I har gjort som een Skarn og Bedrager!«

Anders giver raat for usødet: »Dend er I self, det Dievelen far i Jer!« Og da han uforknytt har slynget Præsten disse Ord i Ansigtet, begynder Haandgribelighederne, uden at det er helt klart, hvem der løsnede det første Skud. Om dette ikke uvæsentlige Punkt staar Paastand mod Paastand, og alle Paastandene er lige gedigne, idet begge Parter er villige til at bekræfte dem »med Saligheds Eed, saa sandt hielpe mig Gud og Hans Hellige Ord«.

Da Kampen fanges an, er de to Kamphaner Midtpunktet i en saare interesseret Kreds, der utvivlsomt med gysende Velbehag nyder den spontane Kraftudfol-

delse. Alt hvad der kan krybe og gaa inden for de vældige Raabs Omraade er stimlet til.

Desværre er det ikke muligt at give en fuldkommen autentisk Fremstilling af Slagets Gang, men Udfaldet maa karakteriseres som en Sejr for Velærværdigheden, der vandt i Kraft af sin bedre Udrustning: Stokken og Hunden. Anders Krog var handicappet af, at han ikke i en Hast kunde finde sin Fork. Han var derfor lidt fattigt henvist til at slaa løs med de bare Næver: »Anders løftede sin Arm i Vejret og slog Hr. Selmer med en Knytnæve i Hovedet«, paastaar Hans Rasmussen, men dette er en tydelig Overdrivelse. Sandheden er, at han nok slog med den knyttede Næve, men ikke kunde trænge igennem Præstens Parader. Og bedre gik det ikke, da Anders vilde gribe Hr. Selmer »med Magt om Hovedet« for at klemme til, om det ikke kunde hjælpe. Præsten »værgede for sig med begge Hænder og stødte ham bort fra sig«.

Saa var der meget mere Bid i Præstemandens Angreb. Den hvide »Spis-Rod« susede gennem Luften, og den indskrænkede sig ikke til at banke Støvet af stakels Anderses Trøje. I hvert Fald var der pludselig en ond »Rift paa Anders Krogs Nese«, hvorfra Blodet dryppede, og den Rift var Selmer Mester for. Naar dertil kommer, at den sorte Hund gøende sprang ind paa Anders Krog, dog uden at bide ham, er det ikke at undres over, at han trak sig ud af Kampen. Han var slaaet, men ikke kuet. Han havde tabt Slaget, men vilde vinde et nyt. Han »sprang rundt om og sagde: Gid Dievelen far i mig! Dersom jeg hafde min Forck, skulde jeg jage dend lige igennem ham!«

Da var der endelig et Par besindige Kragelundmænd, der greb ind. De sagde til Anders, at han »skulde vare sig og vide, det var hans Prest; hand maatte icke bære

sig saa ad«; men desværre er de gode Ords Kraft ikke altid stor. Anders saa ondt paa dem og sagde atter: »Gid Dievelen far i mig!« — Han er en vældig Bander, er Anders, men Variationens Naadegave er ikke skænket ham.

Det med Forken fik Hr. Selmer til at tænke paa, at der jo dog var Lov og Ret i Landet, hvorfor han »bad alle nerverende dragis til Minde«, hvad de havde hørt, at de kunde være kapable til at vidne, naar det blev forlangt af dem. Det gjorde de ogsaa, men ikke i Præstens Favør. Da de møder i Retten for at gøre Besked, kan de enten ingenting huske og fremkommer kun med ligegyldige Udtalelser, eller ogsaa holder de med Anders.

Blandt Vidnerne er Anders Krogs »Tienestedreng«, der hedder Niels Erichsen. »Han er 18 à 19 Aar gammel og har endnu ei vaaren til Alters«, men faar alligevel Lov til at aflægge Ed. Unge Niels havde ikke overværet hele Striden, fordi han havde været hjemme i Landsbyen efter en Vogn, »som skulde føre Tiendet til Grundet«; men det væsentlige af Slagsmaalet havde han dog naaet at faa med. Han havde saaledes set, at Præsten slog Anders om Øerne med en »hvis Kiep«, og vidste bestemt, at Anders ikke slog efter Præsten, før Præsten havde slaaet først. Adspurgt, om han havde hørt Anders true Præsten med en Fork, svarede Knægten, at »hand hører ikke saa veel somme Tiider, thi derfor kunde hand icke heller hørt dett«.

Omtrent paa samme Maade vidner Maren Nielsdatter, »tjenende Anders Krog«. Hun har end ikke hørt Anders bande og skælde ud, og det har »Sisel Jensdaatter, boende i Kragelund« heller ikke.

Naar dertil kommer, at Præsten ikke har saa meget som en vidnefast Bule at sætte op imod Anders Krogs

Næse, og det i Retten blev oplyst, at han var den egentlige Forfatter til Hans Rasmussens skriftlige Vidneindlæg, saa staa Hr. Selmers Sag slet ikke for godt, saa meget mere som Herren til Agersbøl og Laage, »Obriſt Lieutenant de Lamare«, repræsenteret ved sin Fuldmægtig, der hedder Bertelsen, kæmper bravt for sin Bonde.

Dommen falder i Januar 1721: »— — Altsaa efter slig Beskaffenhed bør Sagen paa begge Sider gaa lige op og tilsidesættis, og hvis ærrørig Ord og Handgierning paa enten af Siderne mellem dennem kand være passeret skal herved være død og magtesløs og ei at komme Parterne til Prejudice eller Eris (Æres) Forkeleinelse, i nogen optenkelige Maader.«

Saa kunde Mathias Selmer fortryde, at han havde gjort en Proces ud af Striden.

Men Processens Forløb var ikke den eneste Grund til Fortrydelse for Hr. Selmer; thi hvad kan det hjælpe, at Dommeren Niels Lottrup kender for Ret, at Sagen bør paa begge Sider gaa lige op . . . . »og ei komme Parterne til Prejudice . . . . i nogen optenkelige Maader«, naar Kragelundbønderne hjemme i deres By for længst »har holdt en Forsamling til Viide og Vedtægt med hverandre« og der truffet Beslutninger til deres Præsts »Prejudice«, for at straffe ham for hans Optræden paa Rugmarken.

Den 26. Februar 1722 finder Hr. Selmer Anledning til at skrive saaledes:

Ærlige og Velackte Dannemænd udi Kragelund, saavel som Peder Christensen med Eders Hustru i Bøgballe og Jens Krag med Eders Hustru i Krollerup!

Jeg beder venligen, at I paa efterfølgende Poster vilde behage at give mig Eders Reene Svar, og det saaledes som I det agter alle Tiider og Stæder at tilstaa,

for udskickede tvende Mænd med Eed udsige, at de samme Eders Svar herpaa til min Efterretning kunde teigne.

1) Om I icke, lige saa vel som hver Mand i Sneede Sogn, har gifvet baade mig og mine For-Mænd, foruden anden Smaa-Redsel, min Mid Sommer Ost, indtil paa 2det Aar siden, da Anders Krog overfaldt mig paa Marcken.

2) Om I icke samptlig i Kragelund Bye fra bemelte Tiid har holdet en Forsamling til Viide og Vedtægt med hverandre, at ingen fra dend Dag maatte give Præsten enten Ost eller anden Smaa Redsel, under een vis Straf, og derpaa baaret Pant sammen i Ifver Jensens Gaard, for at have Straf paa dend, som først overtraadte Vedtægten.

3) Om icke samme Straf skulde være een half Tønde Øll eller 1 Rixdaler dertil.

4) Hvem der har været Hoved Mand og Aarsag til bemelte Vedtægt og Paalæg, om I icke self har været det.

5) Om det icke har været Eder forbuden af Eders Husbond eller hans Fuldmægtig, at I icke maatte give Præsten nogen Ost, fornemmelig I Peder Christensen og Jens Krag, hvis Hustruer jo har bekiendt det i mit eeget Huus.

6) Om I endnu videre agter at forholde mig bemelte min Ost og anden Smaa Redsel, som staar tilbage.

Øster Snede Præstegaard, den 26. Februar 1722.

M. Selmer.

De »udskickede tvende Mænd« var Anders Greisen fra Solskov og Jep Jørgensen fra Bostrup. De gik saa rundt til alle rette vedkommende og gjorde dem bekendt med Indholdet af Præstens Skrivelse. Resultatet fremgaar af deres Beretning om Færden:

»Anno 1722 den 26. Februar vare vi underskrefne Anders Greisen af Solskov og Jep Jørgensen af Bostrup med denne Beskikkelse hos een Deel Mænd i Kragelund og Krollerup, og derpaa bekom følgende Svar: I

Kragelund suarede Ifver Jensen, Jørgen Ingvarnsen, Tomes Raarup, Tomes Mickelsen, Endvold Søfrensen og Hans Knudtzen, at de altid tilforn ligesaa vel som andre hafde gifuet Præsten sin Ost og anden Rettighed, men derhos kunde (de) icke negte, at der jo for 2det Aar siden blef holdet Sambling til Viide og Vedtegt, og paalagt under Straf, at ingen fra dend Dag maatte gifue Præsten nogen Ost, og derpaa baaren Ploug Jern til Pant i Ifver Jensens Gaard, men huad Straffen var, enten ded var een half Tønde Øll eller 1 Dlr., dertil vidste de icke egentlig at erindre sig. Icke heller hafde nogen af dem været Houedmænd eller Aarsag til samme Sambling og Paalæg. Især forklarede Ifuer Jensen, Tienere til Rosenvold, at hand icke var hiemme samme Dag Vedtægten skeede, icke heller var med hans eller Hustruis Villie og Samtycke, at Panted blef lagt i deris Huus.«

Ifuer Jensens Kone havde protesteret kraftigt, da de første Plovjern blev bragt ind i deres Gaard. Hun havde sagt, »att de skulle bære ded til Videfogden, saasom hun intet vilde vide af deris Pant at sige«. De to Mænd, der slæbte Pantene sammen, var Stridsmanden fra Rugmarken, Anders Krog, og hans gode Ven og trofaste Vidne Søren Andersen. De havde ikke taget hendes Protest til Følge, men havde lagt Plovjernene fra sig i Gaarden.

Ifuer Jensen har altsaa for saa vidt sin Ryg fri, og det har han ogsaa, hvad Midsommerosten angaar: »Nock suarede Ifuer Jensen og Hustru, at de aldrig hafde negted deris Præst hans Rettighed til denne Dag, langt mindre ville de gjøre det herefter, og formodede, at deris Præst icke skulde klage ouer, at hand jo hafde faaet Ost og anden Smaa Redsel efter Nøye, saa hand med dem var tilfreds.«

Det var Hr. Selmer utvivlsomt. Ifuer Jensen er god nok, men han har da ogsaa lettere ved at være god end de andre Kragelundbønder, idet han hører under Rosenvold og derfor ikke behøver at lade sig paavirke af »Obrist Lieutnant de Lamare«, der viser sig at være den egentlige Ophavsmand til Bøndernes obsternasige Optræden. Hør blot, hvad Hr. Selmers udskikkede Mænd videre ved at berette:

»Jørgen Ingvarsen og hans Hustru med Søn og Daatter kunde icke negte, at ded jo hafde været dem forbuden at gifue Præsten Ost, og at deris Herskabs Obrist Lieutn. Lamares Gartner paa Agersbøl hafde været i deris Huus og sagt, at de skulde ingen Ost gifue Præsten, og at hand hafde et Bref, hand skulde oplæse ved Kiercken derom, at ingen af dem maatte gifue Præsten nogen Ost, men Brevit saae de icke.«

Da andre af Bønderne udtaler sig paa lignende Maade, er »Obrist Lieutnantens« Førerskab sikker nok. Peder Christensens Hustru i Bøgballe er meget ulykkelig over den Situation, de er kommet i. Hun er bange for, at de skal komme uhjælpeligt i Klemme mellem deres Præst og deres Hosbond, der hver for sig raader over sin Del af dem. Hun forklarede klynkende, »at hendis Mand var icke hiemme, men ingen af dem kunde negte, om de skulde dertil, som de bad megit, om de maatte forskaanis for, at jo Oberst Leutenantens Fuldmægtig Hermand Bertelsen hafde forbudt det, at de icke maatte gifue Præstens nogen Ost, og det under Straf og Trusel, til hendis Mand, der hand engang var paa Gaarden at yde sin Skat.«

Somme af de adspurgte siger, at de havde givet »deris Præst hans Ost og anden Smaa Redsel, endig det var dem forbudt, ville ligesaa herefter«.

Byen staar splittet.

Paa dette Tidspunkt var det for længst kommet til et afgørende Brud mellem Mathias Selmer og de Lamare (saaledes skriver han selv sit Navn). Herren til Agersbøl og Laage havde søgt og faaet kongelig Bevilning til, at han »tilligemed hans Hustru og Børn (maatte) søge Sindbjerg Kircke og af Sognepræsten sammesteds lade sig udi deris Saligheds Sager betiene«.

Godsejeren mener egentlig, at heller ikke hans Krage-lundbønder kan være tjente med at gaa til Kirke hos Selmer: »Og det var jo icke heller at begiere, jeg eller dend, som er meeget ringere af Stand skulde gaa til det Sted, hvor mand i Steden for at have Andagt, skulde plages med Urollighed og sand Andagts Forstyrrelse. . . .« — »Urolligheden og sand Andagts Forstyrrelsen« udspringer deraf, at Hr. Selmer bruger »Prædickestollen« til Angreb paa sine Modstandere. Han nævner vel ikke ligefrem deres Navne, men »hans Expressioner (Udtalelser) har ofte været saa haarde og tillige saa forstaaelige, at der fattedes indted uden at nefne Nafnet«.

Angaaende Hr. Selmers Midsommerost og anden Smaa-Redsel er »Lamares« Standpunkt det, at Præsten ingen Ret har til de Ting. Han mener, at de fra Begyndelse af er blevet betalt, fordi »dend enis Høflighed her saavel som anden Steds har vundet dend andens«. — At det er gaaet tilbage med »Høfligheden«, kan Præsten takke sig selv for: »At Bønderne, baade mines og andere, mueligt indeholder noget af deris Høflighed, er hand nock self Aarsag udi, idet hand ofte udbryder med saa svar Uhøflighed, at det endog kommer til Pryglen i hans egen Stue, som vel er bekiendt. — Om hand muelig derover tilføyer sig self nogen Afgang, som han ubluefærdig og ubevislig beskylder mig for, stiller jeg derhen.« Lamare føjer til,

at Præsten bruger Skældsord, »som havde være bedre lat end giort«.

Beskyldningen om »Pryglen i hans egen Stue« tilbageviser Præsten med stor Bestemthed.

Som Afslutning paa denne Afdeling af Striden frem sættes nogle Brudstykker af et Brev, som »Lamare« har skrevet til sin

Velædle og Højarværdige Hr. Biskop!

Det smerter mig i mit inderste Hierte, at jeg, som alle Tiider har beflittet mig paa at leve i Eenighed og Fortroellighed med mine Naboer, nogensinde skulde udraabes for at have Stridighed med min Præst og Siellesørger, dend jeg alle Tiider har elsket og æret, men at jeg har funden mig beføiet at indgifue min underdanige Memorial til min allernaadigste Arfve Konge af 11. Decbr. sidst . . . . er icke kommen af nogen Had til hans Person, men siden der er kommen nogen Iring imellem Præsten og en min Bunde . . . ., saa var jeg forpligtig Boenden at forsvare, dog icke uden Formaning til bemlt. Bunde, at hand skal forene sig med sin Præst, det hand og gierne vilde, enddog Præstens Forseelse var som dend første saa og dend største, men alt forgiefves, saasom Præsten icke kunde ved ald Bundens Offert finde sig fornøiet uden at faa ham til aabenbar Skrifte —! Herremanden paastaar derefter, at skønt Hr. Selmer er en »me eget ifrig Mand, som jeg og har sagt ham i Øynene, og efter min ringe Skønsomhed umueligt (kan) tvinge sine Affecter,« saa vil han dog aldrig aflade at »ære og elske ham som en Christi Tienere,« og det lyder jo meget smukt og meget kristeligt, og den, der overvinder sig selv, er større end den, der indtager en Stad, og alt det der; men den gode de Lamare har dog, belært af Erfaring, ikke mere Tillid til sin Evne til at »ære og elske« sin Sognepræst, end at han tager et Forbehold. Han forklarer Biskoppen, at saa er det til Gengæld nødvendigt, at »jeg ickun sielden kommer til ham«.

Paa den Maade kunde Anders Krog i Øster Snede formodentlig ogsaa have gjort det — uden at komme til at støde alt for aabenbar an.

Desværre er Beretningen om Mathias Selmers Bryderier ikke hermed forbi. Mens alt det foregaaende staar paa, bliver han fra en ny Side drillet og fortræddiget paa det værste. Øster Snede maa i den Periode have været et særdeles livligt Sted.

I et Hus ved Kirken boede der paa den Tid en »Sergeant Christian Kusck og hans Hustru«. Dette Ægtepar førte for det første »it forargeligt og uskickeligt Lefnet indbyrdis«, hvilket allerede var slemt nok. Værre var det dog, at Sergeanten holdt »offentlig Kroeri og Brendevins Salg, til Menighedens og Soldaternes Forførelse til Fylderier og Druckenskab, baade før, under og efter Gudstieneste, ja, ofte den heele Dag og Natten med«. — Sergeanten og hans Soldater maa vel formodes at have gjort en Del af den nys afsluttede Krig med, saa de var vant til større Forhold end dem i Øster Snede. Til Minde om Krigen og Slagmarkerne »holdt (de) det ofte med gruelig Skyderi, baade ved Natt og Dag,« hvorved de satte Skræk i hele Byen, men fornemmelig i Præstegaarden, der laa saa nær ved. Der var Frygten for Skyderiet saa stor, at Præstefamilien ikke turde gaa til Sengs om Aftenen uden først at have sat Vagt ud.

Alligevel sendte Hr. Selmer engang et Par Strømper over til Sergentens Kone. Dem skulde hun »for Betaaling forlunge i Fødderne«. Det vilde hun ogsaa have gjort, men hendes krigeriske Mand kom hende i Forkøbet og huggede dem i Stykker med sin Kaarde. — Ikke tilfreds med den Bedrift tog Sergenten sin Skyder og knaldede et af Præstens Svin, saa det døde paa Stedet, og et Par andre af Hr. Selmers Grise bankede han

løs paa, »saa de gick ynckelig, og naar det ene lagde sig, kunde det icke reise sig self«.

Endelig har Christian Sergeant »giort en stor Allarm i Præstegaarden, som jeg (Gaardmand Søren Terkel-sen) kunde staa i min paaboende Gaard og høre, at hand truede, udeskede og skielte Præsten«. Da var Situationen saa faretruende, at »den ene af Følckene gjorde Anskrig« og tilkaldte Degnen, der hed Als, for at han skulde »redde Præstefamilien«. Degnen »sprang ind ad en Bagdør for at hindre Ulycke«. Skønt Christian Kusck havde en dragen Kaarde i Haanden, opgav han Kampen, da han opdagede, at der var Forstærkning undervejs.

Naturligvis kæmpede Præsten bravt for at faa en Ende paa det vilde Leben i sin By, men han er tilsyneladende magtesløs over for det. Lamare gaar selvfølgelig ogsaa i denne Sag imod Præsten. Ja, han insinuerer oven i Købet, at »dend første Vrede, som er kommen imellem denne Sergeant og Ham (Selmer), har sin Oprindelse af, at hand (Sergenten) ei vilde tage Brendevin og saadanne Sahlsvarer af Hr. Selmer saa dyre, som hand forlangede, og ikke har sit Udspring af, hand til des Afskaffelse har saa hiertelig en attraaed«.

Hr. Selmer beslutter sig endelig til at »stæfne dend ugudelige Sergeant«, men saa stor var Skrækken for den voldsomme Kriger, at Præsten maa give op: »Da jeg gjorde Anfang dertil, har jeg formedelst hans Trusel og Undsigelse icke kundet formaa Kaldsmændene at afhiemle Varselet«.

Og saa ved de gamle Papirer ikke mere at fortælle om den Historie.

EN RIG PRÆST —
OG EN FATTIG SKOLEHOLDER

AF K. M. HOVE

Strejftog igennem Hvejsel Sogns
Præste- og Skolehistorie.

En Sommerdag i Aaret 1733 var der livlig Færdsel ad Vejene, der fører til Hvejsel. Stadselige Herregaardskareter, Vogne fra Omegnens Præstegaarde, Køretøjer fra Vejle, ja, helt fra Horsens, saa vel som enkelte Bøndervogne kom skumplende hen over de ujævne Veje, ad hvilke vel ogsaa en Del Fodgængere vandrede i større og mindre Klynger.

Det fælles Maal for dem alle var den anselige gamle Præstegaard tæt ved Hvejsel Kirke, hvor der skulde holdes Auktion i Anledning af den sal. Præst, Hr. Magister Peder Nielsen Ahrensbergs dødelige Afgang.

Der skulde holdes Skifte mellem Arvingerne, og Stervboets mangehaande Ejendele var omhyggelig registreret og vurderet samt indført i den gejstlige Skifteprotokol for Nørvang Herred, hvor det fylder en Mængde Sider.

Medens Registreringen gaar sin Gang, skal vi høre lidt nærmere om den afdøde Præst samt om andre tidligere i Kaldet.

Han er en af de første, hvorom der haves nogenlunde fyldige Oplysninger; om de fra ældre Tider vides ofte kun et Navn og et tilfældigt Aarstal.

I Testamentet efter en Ribe Kannik, Biskoppens Official i Jelling Syssel, Anders Jensen Skeel, er Hr. Matthias i Hwikzil 1459 tillige med flere Kaldsbrødre betænkt med en Postulatsgylden, i 1478 nævnes Anders Jepsen, Præst i Huixell, i et Sandemandsbrev, 1505—25 er Hr. Mickel Jensen Præst der, i 1582 Hr. Peder og 1592 Hr. Jens.

I Sognets Liber daticus anføres paa Grundlag af Kirkens Regnskaber 1580—1687 bl. a.: 1. Hr. Jens, 2. Hr. Søren 1580, 3. Mikkel Jensen 1600 og Bertel Christensen 1629. Denne sidste har jeg ogsaa funden nævnt i Nørvang Herreds ældste bevarede Tingbog fra 1663, idet Christen Bertelsen, barnefødt udi Huissel Præstegaard paa Tinget »udi hand tog hederlig og vel-lærde Mand, Sognepræst till Huissel oc Gifschod Sogner, Hr. Simon Hansen,« som øjensynlig har været hans Formynder »oc gaf hannem en fuldkommen oc tryg« Arveafkald, paa egen og sin Søster, Lisbeth Berteldatters Vegne, paa alt, hvad de kunde tilkomme efter deres Forældre, Hr. Bertel Christensen og Hustru, Anne Nielsdatter.

Wiberg nævner som Nr. 1 Simon Hansen, født i Ribe, hvor han ogsaa studerer og bliver Hører 1656. Omkring ved 1658 bliver han Præst i Hvejsel til 1669.

At han er gift med Maren Iversdatter ved vi deraf, at hans Eftermand, Mads Hansen Svane, 1674 stævnes til Varde Landemode og afskediges for Hor med sin Formands Efterleverske, Maren Iversdatter.¹⁾ Om hans

---

¹⁾ I Nørvang Herreds Tingbøger finder jeg, efter at ovenstaaende er skrevet, at samme Mads Hansen Svane har haft Stridigheder med sine Sognebørn, har brugt udæskende Udtalelser fra Prædikestolen, og tredje Pinsedag 1670 endog voldelig har overfaldet en Kone i Hvejsel. Sagen, der føres for Tinget med flere Vidner, synes dog at være løbet ud i Sandet.

Eftermand, Christen Nielsen Lyngbye, som kun er der i tre Aar, ved vi intet udover Navnet.

I Pastor Erh. Quistgaards i 1934 udkomne Bog: »Præstehustruer, der helt eller delvis mangler i Wibergs Præstehistorie«, har jeg fundet enkelte supplerende Oplysninger vedrørende Hvejsel Sogns Præster. Saaledes ses det, at Lyngbyes Efterfølger, Esbern Sørensen af Aarhus (i Hvejsel 1677—91) er gift med Dorthe Margrethe Pedersdatter, Datter af Peder Andersen, Forpagter paa Lyngsbækgaard og Margrethe Jacobsdatter, og navnlig findes her fyldige Oplysninger vedrørende Peder Ahrenbergs fem Døtre, som alle blev gift med Præster.

Vi er saa naaet til Peder Nielsen Ahrensberg, ifølge Wiberg af Varde St. Jacobi K., f. ca. 1669, Magister 1718, gift i Ribe Domkirke 22. Febr. 1693 med Christiane eller Kirsten Wandel.

Da de ældste bevarede Kirkebøger for Hvejsel Sogn kun gaar til 1724 kan man ikke ad den Vej faa nogen Oplysning om hans Børns Fødselsdata m. m. og ved derfor ikke, i hvilken Rækkefølge de kommer.

Sønnen, *Johan* Pedersen Ahrensberg (ofte kaldet Hans A.) er født 15. Dec. 1702 og er sandsynligvis medlem de yngste.

Magdalene Pedersdatter Ahrensberg bliver 25. Jan. 1719 gift med Herman Frants Antonsen Barchmann, Sognepræst til Gudbjerg. Entlediget 1748, død 1760.

Maren Pedersd. Ahrensberg bliver gift med Præsten i Brande, Jens Lauritzen Risum eller Risom, der blev Consistorial Assessor 1754 og døde 1758.

Anna Pedersd. Ahrensberg, gift første Gang med David Lauritsen Foss af Pjedsted-G. (død 1728) og anden Gang med *Johan* Lauritzen Risom, Præst i Grenaa, antagelig en Broder til den foran nævnte Risom.

Ingeborg Pedersd. Ahrensberg bliver Præstekone i Bredsten, gift med Niels Hansen Heboe (Paludan), hvis første Hustru var Susanne Giødesdatter Schiern. Han dør 1724. Saa vidt det kan skønnes er det en Datter af hans første Ægteskab, Anne Nielsdatter Heboe, som senere bliver gift med Johan Ahrensberg.

Johanne Pedersd. Ahrensberg bliver 1726 gift med Johan Arent Rose, Sognepræst til Giørding-Vejrup (død 1734) og senere med hans Eftermand, Jochum Frederik Johansen Neumann.

I Ribe Bispearkiv findes opbevaret nedenfor citerede Brev fra Pastor Ahrensberg, Hvejsel, til Biskop Thura, Ribe:

»Med dette nye Aar vil jeg Hjertelig forynske Deres højædle Højærværdighed samt ganske højadelige Familie ny Naade, Lykke og Velsignelse til al selvfølgelig Flor og Velstand ei alene i dette men og i mangfoldige paafølgende Aaringer til den høje Alderdom.

Om Capitalen hos Hr. Etatsraad Zeppelin samt Restancer, Renter for 2 Aar har jeg efter Deres Højærværdigheds højgunstige Ordre i Varde Landemode alt gjort fornøden Anstalt baade om at faa den ind som og at sætte den ud igen imod fornøjelig Pandt i Brande Kirke, som min Svigersøn Hr. Jens Risom har tilforhandlet sig for 1400 R.daler som og det gunstig blev consenteret.

Jeg skal nok derom saaledes omgaaes, som jeg for Gud og min høje Øvrighed vil være ansvarlig.

— — —

Siden at jeg har fornummet at Hr. Rector Sirech bliver befordret til Øse Kald har jeg understaaet mig ydmygst at ansøge — — min Søns Demission til saa Skiel at det ikke er Deres Højærværdighed fortrydelig og han dertil kunde findes materus. — Han er nu fyldt hans 20de Aar og jeg lacker flux ad 60, som vel maa minde mig om at drage tilbørlig Omhue for ham saavel som for de andre, om Gud vilde spare mig Livet

saalænge. Min ydmygste Ansøgning underkaster jeg Deres Højærværdigheds højgunstige Dispensation hvorved jeg i alle Maader er fornøjet.

At Hr. Johan Bilhardt har purgeret sig ved sin Eed for den Beskyldning som Mad. Müllers Daater har gjort over ham er velbekiendt og ham derved befriet for de fleestes (!) Mistanke — — —

— — recommanderer jeg mig Deres Højærværdigheds bestandige høje Gunst og med al optænkelig Veneration for det gandske høje biskoppelige Huus underskriver mig

Deres Højædle Højærværdigheds min højgunstige
Hr. Biskop

Allerydmygste Tiener

Hveisel 13. Jan. 1723.

P. Ahrensberg.

Udskriften lyder:

Højædle og Højærværdige Herre
Hr. Mag. Laurids Thura.

Høifortienende Superintendent over Riber Stift.
Min højgunstige Hr. Biskop og mægtige Befordrer.
Riber Bispegaard Allerydmygeligst. «

Brevet giver Indtryk af en Mand, der med Troskab forvalter sit Embede og som tillige af yderste Evne søger at lægge alt til Rette paa bedste Maade for sine kære. At han tillige har været en habil Forretningsmand giver Skiftet efter hans Død et Indtryk af. Ti Aar endnu levede han, saa sin Datter Johanne blive gift med Johan Rose og sin Søn i Aaret 1732 blive indsat som sin Eftermand i Embedet.

Præsten selv er Enkemand; vi ved ikke, hvornaar hans Kone er død; en Mademoiselle Else Cathrine Schiern styrer Huset for ham; hun synes at have nogen Tilknytning til Præstefamilien, og hun bliver i Præstegaarden i flere Aar efter hans Død. (Hun er mulig beslægtet med N. H. Heboes første Hustru i Bredsten.)

Peder Ahrensberg blev begravet 3. Juli 1733 i Hvejsel, og Skifte finder saa Sted mellem hans efterladte Børn.

Skifteforretningen er som før antydet meget omfattende. Gengivet i sin Helhed vilde den ikke alene fylde ganske antageligt i et Halvbind af Aarbogen, men ogsaa give et klart og interessant Billede af de ydre Forhold i Præstegaarden samt belyse en Del andre Forhold fra Datiden.

Desværre er imidlertid Skifteprotokollens Blade i den paagældende Part mer eller mindre medtagne, saa at Oplysningerne delvis svigter, heldigvis dog ikke mere, end at det er muligt i store Træk at faa et Billede frem af, hvad den gode Præstemand havde formaet at samle sig af jordisk Gods, og hvorledes Auktionen derover forløb.

Medens Auktionen skrider frem, vil vi følge dens Gang inde og ude, og hvor det er muligt faa Oplysninger, saa vel om »Wahrene«s Art som om de »Kiøben-des Nafne« og den Pris der er opnaet.

»Meubler og Løsøre« er den fyldigste Part, og her indledes med Sager af ædelt Metal, ialt 24 Numre, som det dog ikke er muligt at redegøre for i alle Enkelt-heder. Et enkelt Smykke »foregives at tilhøre Madselle Else Catrine«, og endvidere anføres »En Guldkiede som icke er seet, 1 liden Demantes Ring og 2 Braseletter (Armbaand), dend ene med 4 Demanter og en anden med 4re . . . .? som er seet og Madselle Schiern haver ihænde,« men om de skal medregnes i Boet fremgaar ikke. Sølvsagerne, Skaale, Suppeskeer og andre Skeer, nogle med »Musselskal paa Skaffet«, er vurderet efter Vægt, og Salgsprisen bliver derfor ikke meget afvigende fra Vurderingen. En Undtagelse danner Præstens Snustobaksdaase, der vejer 6¹/₂ Lod og

er vurderet til 3 Rd. 3 Mk. Den købes af Mons. Buch, Guldsmed i Veile, for 5 Mk. 15 Sk. pr. Lod, ialt 6 Rd. 2 Mk. 9 Sk. Køberne er ellers Mons. Frantzen i Horsens, Hr. Hans Ahrensberg (Sønnen), Mag. Mourits Høyer (Provst i Nørvangs Herred), der har forestaaet Vurderingsforretningen, Mons. Torp i Veile, Capitⁿ. Linde, Mons. Risom, Mons. Kruuse til Hvolgaard, Hr. Capitⁿ. Ingerhaven, Mons. Leth til Laage, Hr. Jens Ussing, Greis. Midt i dette fine Selskab træffer vi Jørgen Deign i Collerup, som køber (to eller flere) Sølvskeer for 3 Rd. 4 Mk. 11 Sk.

Under »Kaaber« er registreret 12 Numre, som indledes med: 1 Bryggers Kiedel i Grue paa 1 Td. med Log, Hat og Piber — — er udsat til videre, 1 Destillerer dito med Hat og 1 Pibe, vog ialt 8 Pund à 1 Mk. 8 Sk. = 2 Rd., købes af Hr. Hans Ahrensberg (Prisen borte). 1 liden dito til en Pot med Hat og Piber 2 Pund à 24 Sk. — — 3 Mk. købes af Hr. Major Rebstorpp paa Kieldkier.

Som man ser, har Præstegaarden været særdeles vel-forsynet med Brændevinstøj; de øvrige Numre er andre Kedler, Dørslag, Fyrfad m. m.

Af Tin er der forskellige større og mindre Fade, Kander, Skaale, Bordkrantz m. m. »Messing og Malm« er ret ulæseligt. Der er Fade, Bordkrantz, Vægtskaal, flere Kander, en Messingkaffekande, 1 stor Bradspyd, et mindre dito og et afbrudt. Et Fyrfad med høj Fod, vurderet til 3 Mk., sælges for over 1 Rd. til Fru Krabbe paa Bjerre.

Lintøj og Sengetøj er der store Mængder af. Der er f. Eks. et halvt Hundrede Par Lagener (enkelte Nr. anføres dog som »mageløse«). Maalene er angivet, og Vurderingen er pr. Par fra 2 Mk. 8 Sk., 5 Mk., 1 Rd. 4 Mk. og nogle enkelte helt op til 4 og 5 Rd. Blaar-

garnslagenerne, som er vurderet til 5 Mk. Parret, sælges til ca. 1 Rd. 1 Mk. pr. Par.

Af Dynere er der ligeledes et halvt Hundrede, desuden Dynevaar, Underdynere, Duge, Servietter o. s. v.

Udi Storstuen fandtes bl. a. 1 stort anstrøgen Klædeskab med Skuffer (6 Rd.), som Hans Ahrensberg maa give 10 Rd. for. 1 stort indlagt hollandsk dito med Billedhuggerarbejde paa og en Skuffe under, ogsaa ansat til 6 Rd., maa Captain Linde betale 18 Rd. 2 Mk. for. Endvidere er der Stole og Taburetter, 1 stort laqueret Bord til begge Ender at udslaa, 2 Cheridoner, Bordet tilhørende. Major Rebstorpp er Køber, men Prisen er ulæselig, 1 Lysekroner med ?, en grøn anstrøgen Piramie (8 Sk.), Genstande af Porcelin og Alabast, delvis ulæseligt.

Egnens Honoratiores benytter den gunstige Lejlighed til at forskaffe sig et eller andet Stykke Møbel eller en Kunstgenstand fra det righoldige Bo.

Og de er her i stort Tal fra Vejleegnen og Horsens-egnen, som Navnene, der her nævnes i Flæng fra Protocollens af Ælde medtagne Blade viser:

Hr. Ole Krefthing i Hvirring, Mons. Schönning i Nør. Snede, Hr. Jørgen Bang i Balle, Mons. Møller paa Aggersbøl, Hr. Jens Risom, Mons. Dons, Ritm. Ahrensdorff, Junker Krabbe paa Mindstrup, Hr. Johan Rose, Hr. Assessor Bredal, Mons. Lottrup fra Jelling, Hr. Hans Cramer i Aale, Fru Etatsraad Krabbes paa Bjerre, Hr. Mourits Høyer i Uldum, Hr. Johan Bilhardt, Hr. Christen Søltoft, Birckedommer Hans Lottrup, Mons. Fedder i Horsens, Mons. Rohde paa Grunnet, Hr. Krigsraad Morville, Sr. Søren Rasmussen, Veile, med flere.

Men Købere findes ogsaa mellem Sognets og Nabo-soggenes Bønder og Haandværkere, som, vel nok mest

kommet af Nysgerrighed, drister sig til at gøre et Bud paa en eller anden Nyttgegenstand.

At »Peder Kræmmer ved Hvejsel Kirke« er til Stede, er der jo ikke noget mærkeligt i; han har jo kun nogle faa Skridt over Vejen og gør ogsaa af og til et Køb, undertiden under Vurderingsprisen, som da han faar tilslaaet et »Bord og Speyl med forgyldt Lædder« for 5 Mk. og 1 Sk. Han er Gaardejer og vistnok ret velstaaende; køber i hvert Fald 1 beslagen Skrin med Los og Nøgle, vurderet til 3 Mk., for 1 Rd. samt 2 dito Fjerdinger af Eeg.

Men der er ogsaa Almuesfolk fra Vonge og Kolemorten, fra Hygum, Fløjstrup Balle, Bredal, Tørring, saa vel som fra Sognets Byer. Blandt disse er Hans Møller fra Mindstrup Mølle²⁾ og Jonas fra Tinghuset,³⁾ der hver køber nogle Lagener. Præstens Kjole, der er vurderet til 4 Mk., er Kirsten Dalsgaards i Fousing saa heldig at faa for 3 Mk. 9 Sk.

Jonas i Tinghuset køber en Stabbelseng af Eeg med Himmel, vurderet til 3 Mk., for 1 Rd. Jens Skrædder fra Bjerlev, der øjensynlig er kommen paa Professionens Vegne og er emsig, hver Gang han øjner en Chance, køber Omhænget til samme Seng, bestaaende af 9 Stk. og 3 Kapper med Fryntser af Silke og desforuden et Decke, altsammen af hvid og rød trygt Flonel. Vurderingssummen er 2 Rd. 4 Mk. Hvad det har indbragt ved Auktionen ses ikke. Det maa man

²⁾ Mindstrup Vandmølle laa ved Bækken lige Nord for Mindstrup Gaard. Der er et Syn over den i 1668 i Nørvang Herreds Tingbøger, i den ældste Matrikel staar den til Hartkorn 3 — 6 — 0 — 0, hvilket i 1688 omforandres til 0 — 6 — 0 — 22 af Jorden og 1 — 0 — 2 — 0 af Mølleværket.

Under Dræningsarbejde i Sommeren 1937 fandtes en Møllesten og nogle Trærester fra den forlængst nedlagte Mølle.

³⁾ Nørvang Herreds Ting holdtes 1688—1734 i Hvejsel Sogn ved Hallundstoft.

gætte paa, saa vel som hvad Skrædderen har faaet ud af det i Penge, og hvad det fine Tøj er bleven anvendt til. Thi antagelig er det gaaet med disse Herligheder noget lignende som med de Tusinder af Flag fra Kroningsfestlighederne i Fjor i England, som i stor Stil eksporteredes til Ungarn, hvor de vandt mægtig Yndest — syet om til Underskorter! Jens Skrædder køber endvidere bl. a. 4 Alen hjemgjordt Omhæng uden Kapper for 5 Mark samt en Olmerdugs Dyne.

Hans Kollega, Mikkell Skrædder fra Hvejsel, er ogsaa til Stede, men er mere tilbageholdende med Køb.

Uden at gaa for meget i Enkeltheder med Købere og Priser (som ofte mangler) skal endnu nævnes en Del, mest for at uddybe Indtrykket af Hjemmets Indretning og Præstens Velstand.

I Dagligstuen: 1 indlagt Skrive Contoir (6 Rd.), som Svigersønnen Johan Rose køber for 8. 1 Skab med forgyldt Rame samt Skuffer udij, 1 lidet grønt anstrøget Glas Skab, 8 Stole betrugt med sort Lædder, 1 ovalt Bord, overtrukket med Ryslædder, 1 liden 8te kantede dito, 7 blaastribede Vinduesgardiner, ialt 19 Alen lange med 4 Kapper, 1 Uhrverk til 6 Rd., som Mourits Høyer i Uldum faar for 8 Rd. 3 Mk.

Hans Ahrensberg køber Stuens store Vindofn med Messingknapper for lidt over Vurderingsprisen, som er 10 Rd. Og saa er der en Genstand, som antagelig har været lidt vanskelig at vurdere: Et Strudse Egg, ansat til 2 Skilling; der er Rift om det, og Hans Ahrensberg maa byde 13 Skilling, før han faar det.

I Mademoiselle Schierns Kammer findes bl. a. flere Skilderier og Spejle og en Cheridon til 4 Sk., som sælges for 1 Mk. 10 Sk. I Køkkenet en Bilægger og et Skrin med nogle Bøger, som Hr. Risom i Brande siges at tilhøre.

Gennem Kælder, Køkken, Spisekammer, Bryggers, Bryggersloft, Saltekammer o. s. v. gaar Auktionen sin Gang med Salg af Flødebøtter, Kander, Saltekar, Tønder, Stripper o. s. v. Her køber Hans Ahrensberg det meste, men Hans Jensen fra Fousing sikrer sig dog en Sildefjerding til 3 Sk. for dog at faa lidt med sig hjem.

Saa er der Gaardens Avl og Besætning, Vogne og »Carjoler«, Oplag af Tømmer og Brædder, Uld m. m. Oplysningerne har været fyldige nok, men Tidens Tand har været haard ved Protokollens Blade, og det er vanskeligt at faa en Helhed ud deraf. Det vilde ellers have været interessant at faa nærmere Rede paa. Det synes at være solgt, med en enkelt Undtagelse — en »2 Aarings Gildvejer«, ærlig sine 4 Rd. værd, maa noteres som »Usolt«.

For Jordegodset, som synes at være solgt ved en særskilt Auktion senere om Efteraaret, er det ogsaa lidt vanskeligt at redegøre for de enkelte Poster og faa det til at stemme med Hovedsummen. Der er bl. a. Hartkorn i Taagelund og Billund, 7 Tdr. à 20 Rd., som købes af Niels Hjortlund for 245 Rd., samt andet Hartkorn og Herlighedsret i Elkier, Krollerup, Krarup og Weiersløf. Endvidere 1 8tende Part i Jacob Frandzens Skibsbroe i Hierting ungefæhr paa 500 ? drægtig og en Part af Hveisel Kongetiende af Hartkorn 12 Td. 4 Skp.

Sognets Kirker har tilhørt Præsten:

Hveisel Kirke med havende Rettighed af Hartkorn og alt tilliggende, værdsat til 1000 Rd., overdrages Hr. Hans Ahrensberg for 1400 Rd. og

Gifschud Kirke med alle sine Pertinentier og Hartkorn, ansat til 300 Rd., samme for 500 Rd.

Jordegodsets Summa udgør 3419 Rd. Sammenlagt med hvad Løsøret har indbragt — 1301 Rd. — »bliver endelig hele Boens Masse Summa Summarum 4720 Rd.«

Johan (Hans) Ahrensberg fortsætter saa som Præst i sit Fødesogn indtil sin Død 1749 og efterfølges af Jens Jørgensen Mandix, som har ægtet hans Datter. Mandix dør 1763, og efter ham følger Johannes Antoniussen Monrad indtil 1. Juli 1796, da han bliver Præst i Ø. Snede Sogn.

Om hans Eftermand i Hvejsel, P. Pedersen Geltzer, har jeg fortalt en Del i V. A. Aarbøger I. 1936, særlig om den Indsats, denne udprægede Rationalistpræst ydede til Fremme af Agerbrug og Landboflid.

Han var Præst i Hvejsel i 40 Aar og fortjener ogsaa at nævnes som en varm og trofast Ven af en forbedret Skoleundervisning. Oplysning er i det hele taget hans Kæphest, hvilket Kirkebogens Tilgangsregistre bærer tydeligt Vidne om i Form af Anmærkninger som »Skikkelig oplyst«, »Maadelig oplyst«, »Yderst vankundig« o. s. frd.

En noget stridbar Natur har han sikkert været og geraader bl. a. i Strid med Sognemændene i Ildved Skoledistrikt. Før vi gaar over til at omtale dette nærmere gør vi atter et Kig i Skifteprotokollen og finder endnu et Skifte fra Hvejsel Sogn, et Skifte, som i al sin Kummerlighed taler et lige saa tydeligt Sprog som den rige Præsts. Da det kun fylder en enkelt Side i Protokollen gengives det her i sin Helhed:

Anno 1799 den 10. April mødte i Ildved Skolehuus Provsten over Nørvangs Herred Magister Schiøt fra Veile med Assessor og Notarius H. R. Steenstrup, Sognepræst for Uldum og Langskov Menigheder for, i Anledning af Skoleholderen i Ildved, Laur. Christensen Dahlsgaard hans Kones Else Marie Jørgensdatters dø-

delige Afgang den 1. Januarii afvigte, at foretage Registrering og Vurdering over Boet til Skifte mellem Enkemanden, bemeldte Sr. Dahlsgaard og den afdødes eneste efterladte Barn, Hans Jørgen, gammel noget over et Fjerdingaar.

Paa samme Tid var tilstæde foruden Enkemanden den umyndiges fødte Væрге og Morfader, Jørgen Hansen af Ilved, og som Vidner og Vurderingsmænd Sognefogden Knud Jørgensen af Hveisel og Jørgen Tørring af Ilved — — hvor der blev foretaget følgende:

I Daglig Stuen:

En rødmalet Egekiste ..... 2 Rd. „ Mk. „ Sk.

Derudi:

Et rødt tavlet Forklæde	„	—	3	—	„	—
En blaa ulden Damaskes Kaabe med Sølvsgær	2	—	2	—	„	—
Et grønt blomst trykket Skjørt.....	2	—	„	—	„	—
Et rødt og blaat sribet dito	2	—	„	—	„	—
Et blaat sribet dito	1	—	5	—	„	—
Et rødt Stoffes dito	2	—	4	—	„	—
En dito Trøje	1	—	2	—	„	—
En blaastribet dito	„	—	5	—	„	—
Et sribet Hvergarns Skjørt	„	—	5	—	„	—
En prikket Kattuns Trøje	1	—	„	—	„	—
Et grønt prikket Livstykke	„	—	4	—	„	—
En ny rød Bind Trøje.....	„	—	4	—	„	—
En dito gammel	„	—	1	—	8	—
Et gammelt Corset	„	—	„	—	8	—
Et sort Camickes Forklæde	1	—	„	—	„	—
Et Cattuns Forklæde	„	—	4	—	„	—
Et blaa og hvid fryndset dito	„	—	3	—	8	—
En sort Fløjels Kyse	1	—	2	—	„	—
Et Kattuns Hals Tørklæde.....	„	—	3	—	8	—
4re Hør Lærreds Halsklæder	1	—	„	—	„	—
Et Nettelsdug dito	„	—	1	—	8	—
2 Huer af Silk Tøj à 2 Mk.	„	—	4	—	„	—
2 do. do. à 1 Mk.	„	—	2	—	„	—

	Rd.	Mk.	Sk.
1 sort Fløjels Hue med Guld	1	3	„ 12
Et bruunt Silke Hals Tørklæde	1	2	„ —
2 Lærreds Snipper med Kniplinger ..	„	„	12 —
5 slette dito	„	1	4 —
8 Hagehatter à St. 4 Sk.	„	2	„ —
Et Par Maskjætter	„	„	12 —
Et Hør Lærreds Halsklæde	„	„	8 —
2 St. Blaargarns Særker à St. 2 Mk. ..	„	4	„ —
En blaa ulden Hue	„	„	6 —
Et gl. grønt sribet Skjørt	„	2	„ —
En rød Vadmels Trøje	„	1	8 —
Et Pr. nye blaae uldne Strømper	„	1	„ —
2 „ gl. dito	„	„	12 —
1 Pr. hvide ulden Vanter	„	„	6 —
Et Pr. hvide Allunds Handsker	„	„	8 —
En nye Blaar Lærreds Særk.....	„	3	„ —
Et nyt Blaarlærreds Forklæde.....	„	2	8 —
Et blaat tavlet uldent dito	„	„	12 —
Et rødt prikket Liv Stk.	„	„	4 —
En Solhat	„	„	4 —
Et lidet Speil i bruun Rame	„	„	8 —
Et Pr. gl. Slør	„	„	1 —
En liden Ege Dragkiste	1	2	„ —
En Messing Kjædel	4	„	„ —
En Ege Spand	„	„	10 —
3 sorte Gryder	„	„	6 —
4 sorte Sætter	„	„	6 —
2 røde Leerfade	„	„	4 —
4 Tallerkener	„	„	8 —
Et lidet Fyhr Bord	„	4	„ —
En rød og blaastr. Olmerdugs Overdyne	3	„	„ —
En hvid Vadmels Underdyne	2	„	„ —
En sort sribet Vaar	„	3	„ —
Et Pr. Blaargarns Lagener	1	„	„ —
En Træe Stol	„	„	12 —
1 dito gl.	„	„	6 —
En sort broget Koe 8 Aar gl.....	7	„	„ —
1 sort broget Koe 8 Aar „	7	1	„ —
2 Faar med 1 Lam	2	„	„ —
Summa Boets Indtægt	61 Rd.	2 Mk.	12 Sk.

Mere fandtes ikke, ej heller vidste Enkemanden at angive mere til at kunde beregne Stervboen til Indtægt. Derimod angav Enkemanden at være skyldig

Til forrige Skoleholder Jens Laursen	100 Rd.	„ Mk.	0 Sk.
Til Jørgen Tørring i Ilved	10	—	—
Til Kjædelføreren for en Kjædel	4	—	—
Summa Boets Gjæld	114	—	—

Da altsaa Boets bortskyldige Gjæld overgaaer dends Indtægt, saa kan Arv her ikke finde Sted. Derimod lovede Enkemanden, at han af Kjærlighed til sit Barn ville give eller tillægge det 25 Rd. og den foran vurderede rødmaalede Eegekiste under det Vilkaar at disse Penge maatte indestaa hos ham selv uden Renters Svarselse indtil Barnet opnaaede sit 18de Aar, men i Fald han ved Døden afgik, da disse Penge og Kisten forlods at udbetales af hands Boe, hvormed Barnets Væрге var vel fornøyet. — — Enke Manden forpligtede sig ligeledes til at tilfredsstille Boets Creditorer, og i sin Tid at betale dem uden nogen Uleilighed for Skifte Retten.

Altsaa bliver alleene Skiftets Bekostninger at beregne

1. Til Skifte Retten i Sallarium og Reyse Omkostninger	3 Rd.	„ Mk.	„ Sk.
2. Skifte Brevet 2 Ark	1	—	—
3. Stemplet Papir	„	3	—
4. Vurderingsmændene	„	3	8
5. Revisions Cont. $\frac{1}{4}$ pro Ct.	„	1	4
	5 Rd.	1 Mk.	12 Sk.

hvorved altsaa dette Skifte med alle Parters Samtykke blev sluttet.

Schjøth.   Steenstrup.

Laurs Christensen,   Jørgen Hansen,
Skoleholder.   med ført Pen.

Knud Jørgensen.

Jørgen Tørring.

Udover at den unge Skoleholderkone ser ud til at have været særdeles velforsynet med Hovedtøj, maa

det vist siges, at baade hendes eget og Hjemmets jor-
diske Gods har været sparsomt tilmaalt. Og kortvarigt
blev hendes og hendes Mands Samliv i Ildved Skole-
hus, hvor hun drog ind som ung Brud medførende de
faa Ejendele, der tilfaldt hende som Arv fra hendes
eget Hjem.

1798, den 6. Marts, melder Hvejsel Sogns Kirkebog,
at Laust Dalsgaard og Else Marie Jørgensdatter af Ild-
ved er copulerede, og antagelig er han ved samme Tid
bleven Skoleholder i sin Fødeby.

Else Maries Fader, Jørgen Hansens Fødselsaar m. m.
har ikke kunnet konstateres, men af et Fæstebrev, som
1741 er udstedt af Anna Margretha Helms til Stou-
gaard og Alsted, sal. Jacob Schmidts i Horsens, ses
det, at Jørgen Hansen af Bierlef har faaet en Gaard i
Ildved i Fæste. 1786 køber han samme Gaard til Selv-
eje for 176 Rd.

Det originale Fæstebrev saavel som de senere Skø-
der m. m. findes paa Gaarden, som nu tilhører Amts-
revisor S. A. Skousen. Jørgen Hansen efterfulgtes af
sin Svigersøn, Anders Hansen, der kom fra Tørring,
og en Datter af denne blev gift med Søren Iensen
Schousen, fra Smidstrup Sogn, Bedstefader til S. A.
Skousen.

Else Marie, der er født 1774, er Jørgen Hansens yng-
ste Datter, og da han i Marts 1792 overdrager Gaarden
til Anders Hansen, forbeholder han »den liden Kien-
delse min yngste Daatter, navnlig Else Maria Jørgens
Daatter af Stædet er tillagt i Arvepart . . . . . nem-
lig i Penge 33 Rigsdaller 2 Mark samt en Seng, som
skal bestaa af 2 Dyner, 1 Hoveddyne, 2de Puder og
2de Lagener, en Egekiste og en liden Dragkiste«. End-
videre faar Datteren en Koe og tvende Faar. »Dog er
det Anders Hansen tilladt først selv at udtage en Koe

forud. Dernæst tager min Daatter hvilken hun lyster af de, der findes paa Stædet. Og om hun lever den Dag, hun bliver forlovet, nyder hun Trolovelse og Bryllup frie af min Svigersøn, Anders Hansen eller Stædets Beboer, og er hun ei, naar hun bliver 26 Aar, kommen i Ægteskab, udbetales hun af Stædet forbemeldte Penge, og skulde hun før den her benævnte Tid blive givt, faar hun ogsaa iligemaade det anførte, og før, nemlig naar hun givtes, imod vedbørlig Qvittering og Afkald.«

Laurits Christensen Dalsgaard (eller Dahlsgaard) var født 1770 som Søn af Christen Jensen, Dahlsgaard i Ildved. Gaardens Navn kan følges tilbage i 1600-Tallet, og ogsaa Faderen saavel som tidligere Ejere benævnes oftest, som det hyppig var Skik, med Gaardens Navn.

I Matrikelkontorets Arkiv findes en Udskiftningsforretning for Ildved By fra 1785, den eneste fra Hvejsel Sogn, som er bevaret. Dahlsgaard hørte da under Hørsens Hospital og havde to Beboere, Christen Jensen og Johannes Poulsen. De indgiver i Fællig over forskellige Forhold vedrørende Udskiftningen en skriftlig Klage, som muligvis er skreven af Christen Jensen.

Om Sønnen ved vi ikke stort, saa lidt som om flere af dens Tids Skoleholdere.

Hans Forgænger, Jens Laursen, angives i Folketællingen fra 1787 som Husmand og Skoleholder. Laurs Dalsgaard, som jo blev Enkemand i 1799, giftede sig snart igen, men døde allerede 1814.

Om de ydre Vilkaar, der bødes Skoleholderne i Ildved, kan der derimod fortælles, dels som de oprindelig var udformede i Skolefundatsen, dels som de senere ændredes og fik deres faste Grundlag i Skoleloven af 1814.

Skolefundatsen for Hvejsel Sogn er udstedt 1741 »ifølge allernaadigste kongelige Anordninger — — Almuen for sin Ret og Jordegodset ei til altfor stor Last« i Forening af de paagældende Ejere af Jordegodset og approberet af Biskoppen i Ribe, H. A. Brorson.

I Hvejsel, hvor der findes en Degnebolig opsat og en meget kvalificeret og studeret Mand til Degn, skal der til bemeldte Degnebolig bygges 3—4 Fag Hus til Skolestue, men da det paa Grund af sammenfaldende Omstændigheder »iche er gjørligt at de 2de Byer nemlig Ilved og Sandvad — — formedelst Veiens Længde og Besværlighed kan søge deres Sogns Hovedskole i Hvejsel, saa udvises Fornødenhed, at een holder Skole for disse 2de Byer sættes og Skolehuus i Ilved.« Videre hedder det: »Til Deignens og Skoleholderens Løn og Underholdning tillægges aarlig af Sognets Hartkorn, som ongefæhr er 236 Tønder, fra hver $\frac{1}{2}$ Fdk. Rug, $\frac{1}{2}$ Fdk. Biug og 2 Sk. Dansk i Penge — — — hvilket Skoleholderen for sig alene nyder — Item til Skoleholderen 6 Læs Høe, hver Læs til 30 Lpd., og 10 Trauer godt forsuarlig Rug- eller Havre Klappinger til 2de Kiør og 4 à 6 Faar deres Vinterunderholdning og fordi Ildved Byes Beboere har Skolen i deres By foruden at have liden Umage med deres Børn lade de hannem nyde Græsning paa deres Byes Mark og Fællig til sine Creaturer liig med deres egen.«

Skoleholder Laur. Dahlsgaard, Ildved, dør som tidligere nævnt i 1814, og det er hans Efterfølger, Stoustrup, senere mangeaarig Degn i Hvejsel, hvis Kaar Pastor Geltzer i Hvejsel med drabelig Kampiver strider for at forbedre. Striden, hvis Dønninger spores i de første Sider af Skoleprotokollen, begyndende 1816, er morsom at følge og indeholder kostelige Indlæg.

Præsten har fra Prædikestolen indkaldt 4 af de hæderligste Mænd i Skoledistriktet til sammen med Skolekommissionen at »overveie, eftertænke og bestemme«, hvad Beboerne efter Hartkorn bør yde til Skolelærer Stoustrup for Tiden fra 1. Maj 1815 til Aarets Udgang. Bidraget fastsættes i Penge til 1 Rd. 1 Mk. samt $\frac{1}{2}$ Fdk. Rug og $1\frac{1}{4}$ Fdk. Byg af hver Td. Hartkorn.

Der kommer saa en Klage fra et stort Antal af Ildved Skoledistrikts Beboere, som Geltzer gengiver i Skoleprotokollen »for sin Kuriøsitet«.

Klagens Underskrivere mener, at det, som er udskrevet, vil være dem for byrdefuldt at svare. »Vor Præst anstrenger alle Evner og Kræfter for at ophjælpe Skolelæreren. Men os til Byrde og Undertrykkelse.« De nævner, at Præsten ogsaa pønser paa nye Indretninger og Værelser for Skolelæreren med mere og beskylde ham for, at han til Skolekommission (samt de »4 hæderlige Mænd, som han kalder dem«) »kun udmelder de Mænd, som han veed grangivelig hverken tør eller vil sige ham imod. Det maa vi andre lide under. Derom hans Bestemmelser baade i det ene og det andet skulde vorde opfyldt, vil det koste den største Deell af os vores *Total Ruin*.« — — »for de fleeste af os synes det umuligt at svare de nødvendige Skatter og Udgifter.« De anraaber Hans Højvelbaarenhed, ædle og redelige Hr. Amtmand Selmer, i hvem de venter at have en trofast Ledsager i deres Trængsler, om at Skolelærerens Løn maa vorde nedsat eller Præstens Forslag vorde tilintetgiort, og foreslaar endelig, at Sognefogden skulde have Ret til at udmelde lige saa mange Mænd til Kommissionen som Præsten. Klagen er underskrevet med 48 Navne, »som ikke er Umagen værd at antegne«.

Paa denne Klage svarede Kommissionen efter Amtmand Selmers Opfordring, og Svaret, der selvfølgelig er affattet af Geltzer, er et med Næb og Klør.

Han tager Klagen som et Bevis paa den Aand, der raader blandt Beboerne, og deres Sindelag mod en »værdig og flittig Lærer for deres Børn, der arbejder for at danne dem til gode og bedre Mennesker, end de selv ere« (!) og beskylder dem for at ville »qvæle ham og Familien med Hunger og qvælende Næringsssorger«. Han, Præsten, har gjort sin Pligt, og han gaar nu over til at skildre, hvorledes Skolelæreren har »arbejdet for deres Børns Undervisning i et Hul, som bedre er skikket til Faarehuus end en Læsestue, ja ikke uden Sundhedens Tab har han været istand til at læse for Børnene i flere af Vintermaanederne, uden Ild i en ødelagt Bilægger, hvoraf den øverste Plade ikke kunde fastgøres ved Siderne med Leer, men maatte nøjes med den Varme, som omtrent 50 Børns Uddunstning kunde afgive. Formanden erklærer paa Ære og Samvittighed, at han ved sine jævnlige Skolebesøgelser i Vinter-Maanederne aldrig slap derfra uden at blive belastet med den stærkeste Hovedpine af Qalme og den usunde Uddunstning — — at paatale dette anseer disse Uerkiendtlige for Brøde, og saadant Lokales Indretning skulde foraarsage deres totale Ruin.« Han paaviser, hvad de bedst stillede i Distriktet vil komme til at yde, og udbrøder: »Dette kalder de Folk en utaalelig Byrde, som de ei kan udholde — men naar det gielder Sviren og Sværmen i Kipperne, da agtes ikke engang dobbelt saa meget, som ydes med den inderligste Velbehag.«

Hvad angaar Sognefogedens Ret til at udnævne Kommissionsmedlemmer, saa synes Præsten, at det var godt, om han blot kunde varetage sin egen Bestilling med tilbørlig Hurtighed, da Klagen havde ligget hos

Sognefogden i otte Dage, indtil den ved Lejlighed blev sendt videre til Præsten.

Amtet approberer den ansatte Ligning, men der kommer en ny Klage, hvor Underskriverne henviser til, at Skolelæreren har Jord og af den Grund maa kunne nøjes med mindre Løn.

Til denne Klage, som Pastor Geltzer erkender som mere moderat end den forrige, afgiver han følgende Erklæring:

»I medfølgende Klage findes dog et Beviis paa, at naar Revselse kommer i Tide, kan den dog hielpe noget, saaledes har Formen i denne Klage forandret sig noget imod den forrige, men derimod er det vanskeligere at forbedre Hiertet for de Afskyeligheder, som det med Modermelken har indsuet. Det viser sig og her. Misundelse og Egennytte stikker under en forandret Form lige tydeligt igennem, ved den selve Oplysning, at Skolelæreren i Ilved har Skolejord, hvilket de gjør til noget betydeligt og serdeles indbringende: ikke har vi opmaalt Jorden, men dette veed vi, at Lodden er saa forarmet og udslebt af de forrige Skolelærere, som havde Ejendomsjord foruden Skolejorden og derved trak ald Kraft og Saft fra den og lagde paa deres egen, saa den nu neppe er i Stand til græsse 2 Køer og 6 Faar med deres Yngel. Det er en ren Usandhed, at der er nedlagt 2½ Td. Havre og 10 Skp. Byg i den dette Foraar, og om der end var, hvem kommer det ved? Lodden er af den Beskaffenhed, at den, Omkostninger fradraget, ikke er i Stand til at svare den forfaldne Areal Skat — endsige forøge Lærerens Indtægter.

Dernæst vilde de kloge Folk ganske omgiøre den midlertidige Forbedring i Skolelønnen, som Amtsdirektionen har befalet og approberet — — — Nei, den har trykket sit Bifalds Stempel paa Ligningen.«

Derved blev det; men den Oppositionsaand, som havde vist sig, fortog sig ikke lige med det samme.

Endnu i 1847, da en Tilbygning til Ildved Skole var paa Tale, hedder det i Indledningen til en Skrivelse fra Sogneforstanderskabet til Amtet:

»Der findes i Hveisel Sogns østre Fogderi nogle faa Mænd, som modsætte sig næsten enhver Foranstaltning, der beslattes udført i Sognet, naar den medfører nogen Bekostning, og det er disse Mænd, som ogsaa i dette Tilfælde ere fremtraadte med Besværing over Sogneforstanderskabet og ikke uden megen Overtalelse have formaaet endeel ellers fredelige Mænd til at deeltage i deres Klage med Navns Underskrift.«

SANGE OG MELODIER FRA EN SVUNDEN TID

AF A. BREINDAHL

For at forstaa det efterfølgende maa man tænke sig godt et halvt Aarhundrede tilbage i Tiden, den Tid, da der ingen Radio var, knapt nok en Avis — det var da ikke alle, det var beskaaret at eje et Eksemplar af en saadan Nyhedsbudbringer. Der var heller ingen Automobiler eller Cykler; Befordringsmidlerne var kun ringe i Forhold til vor Tid, Jernbanerne havde ganske vist begyndt at vise sig paa visse Egne, men kun faa Mennesker benyttede dem.

Hjemmet blev derfor altid det centrale i den enkeltes Liv. Familiemedlemmerne knyttedes sammen, og hvad godt man ejede i Sind og Oplysning, delte man med hinanden. Man hastede ikke med at blive færdig med sin Dagsgerning for at blive klædt om og komme af Sted til en eller anden Afveksling, nej, Dagene gik deres jævne, ensformige Gang, og naar Aftenen kom, samlede man ved det matte Skær fra et højst 10 Linjers Lampeglas.

Og dog var de Aftentimer vel nok dem, der gav de fleste og rigeste Minder for mange gennem hele Livet.

Lad os prøve at kigge indenfor Døren i et lille Hjem i Erritsø. Stedet er beliggende i den sydlige Del af Sognet umiddelbart i Nærheden af Lillebælt, hvor dette har sit smalleste Sted mellem Jylland og Fyn.

Det siges jo, at et Lands Natur præger Folketsindet. Hvis det er Tilfældet, da skulde de Mennesker, som bor her paa Egnen, have et alsidigt Sind, thi Naturen er her saa rig i Afvekslinger med dybe Slugter, stejle Bakker og smaa Mosestrækninger, der kiler sig ind i Landskabet, hist og her kranset af brede Bøgeskove og Bæltets krystalklare Vand, at der er mere end nok til at spille paa alle Hjertets Streng.

Stuen, vi træder ind i, er lav og lille, Loftet kan man naa med Hænderne. Bohavet udgør: et Bord med Hjørnebænk, 5 Træstole, en Kakkellovn, der kan tage Brændestykker paa en Alens Længde, en »Schwarzwalder« med et smukt forarbejdet Klokkehus, to Alkovesenge i Baggrunden — og en Spinderok; Gulvet er hvidskuret og strøet med Sand.

Hvordan levedes Livet nu i disse tarvelige Omgivelser? Kunde der mon slippe noget ind fra Aandens Verden, som kunde sætte Farver paa Tilværelsen?

Aftensmaaltidet er endt, og Familiemedlemmerne tager fat hver paa sit Arbejde, Faderen efterser maaske Børnenes Fodtøj, Børnene — hvoraf jeg selv er det ene — har deres Lektielæsning, og Moderen tager fat paa Spinderokken.

Rokken! — Rokken med det underlige, drejende Hjul og den snurrende Ten, hvilken Poesi har den ikke skabt, og hvem, som har levet i den Tid, forstaar ikke Jeppe Aakjær, der synger saa smukt om Moderens snurrende Rokkehjul og Tenens Skyggeringe mod Bjælken.

Naar Moder tog Rokken og satte sig i sin Spindestol, ja saa blev der Stemning i Stuen. Det var hende umuligt at sidde og spinde, uden samtidig at nynne eller synge dertil.

Moders Sang, Rokkens snurrende Ten. Kakkellovnens

Buldren og Efteraars- eller Vinterstormens Sus i de 5 høje Kastanietrær udenfor Vinduerne var fire Ting, der hørte nøje sammen i de lange Aftener. Aften efter Aften og Vinter efter Vinter gentog det samme Skuespil sig, og Sangene var de samme, skønt der var stort Udvalg.

Adam Øhlenschläger har ogsaa kendt denne Stemning, hvilket vi ser i Digtet »Løke skaffer Aser Klenodier hos Dværgene«, hvor han fortæller om Dværgekonon, der spandt Guldhaaret til Gudinden »Sif«:

Nu kom med Guldet en Dværgeflok
og gav det til Dværginden;
hun satte som Hør det paa sin Rok,
hvis Hjul hensused' for Vinden,
og spandt og spandt, mens Guldtraaden randt
til Haar for den dejlige Dise.
Hun snurrede' og sang ved Kildernes Klang
en underlig Spindevise — —

Ja, saadan sad Moder og sang saa mange underlige Spindeviser, stort i sit Udvalg, men altid det samme Indhold, mest om ulykkelig Kærlighed, Viser, der var skrevet ud af den brede Befolkning. Kun ganske faa har jeg hele Indholdet af, der er kun Brudstykker tilbage, thi i Barndommen binder Melodierne sig jo lettere fast end Ordene, og hine er da ogsaa ligesaa ny og friske i Erindringen som for 50 Aar siden.

Mange af disse var ualmindelig smukke, og jeg har da ogsaa haft den Glæde at høre enkelte af dem blive spillet af Kaj Julians Orkester fra »Kilden« i Aalborg. Og saa var der jo det, at Viserne blev sunget med Stemning og Følelse, saa vi Børn kunde blive grebet af Ordene, om de end var nok saa simple. Derfor kan det ærgre, naar det sker, som jeg engang hørte, at en saadan Vise *vrænges* ud i Radioen, thi disse Toner

gemmer for mange de allerhelligste Minder fra Barn-domshjemmet.

Faders og Moders Sange var forskellige i sin Art. Naar Fader sang, var det mest Carl Plougs, Mads Hansens og Chr. Winthers Sange, om Soldaten paa sin Forpost, om den simple Bondemand eller om de to Drosler, der skulde skilles ad. Ja, der fortælles endogsaa, at naar han sang den sidste, laa der saa megen Følelse deri — han ejede tillige en ualmindelig blød Sangstemme — at selv »Laurits Bødker«, en Haandværksmester i Sognet, der ellers ikke var saa blødagtig, naar han hørte om Afskedssangen paa Bøgekvissten, blev grebet saa dybt — hvad enten det nu var den dybere Betydning eller selve Sangen — at han ikke formaaede at holde Taarerne tilbage.

Lad være, at Nutidens Mennesker ikke forstaar disse Stemninger og Følelser, som Børn den Gang kunde finde i den Tids Sange, og maaske virkede de ogsaa tunge og vemodige i Sindet disse »Folkeviser«, som Moder sang for os; men hver Gang en Melodi eller Strofe dukker op i Erindringen, saa er Minderne og Stemningen der straks.

Som Haandværker kom Far ofte i Nabogaarden, hvor han tillige ejede den daværende Ejers Søren Baungaard og hans Hustru Ingeborgs Venskab i høj Grad. Gaardejeren, der var en af de solide, velansete Gaardmænd, hvor Velstand tillige var til Huse, havde ved Sommertid (i Gammelølstiden) en Gang imellem Besøg af forskellige Købmænd og Forretningsfolk inde fra Fredericia, blandt disse var saaledes Guldsmed Cohr. Ved saadanne Lejligheder, fortælles det, gik der uopholdeligt Bud efter Niels Poulsen, og sjældent skiltes Selskabet, uden at man først paa Gaardejerens Anmodning havde sunget en Sang. Søren Baungaard

spillede selv Violin og Klarinet, og da kom altid i første Række under hans Musikledsagelse og med Far som Forsanger Mads Hansens »Jeg er en simpel Bondemand« eller Carl Plougs »Nattens dæmrende Taager«. Et Par Sange, som Fader havde særlig For-kærlighed for, og som flere af de ældre her paa Egnen endnu godt husker var hans Yndlingssange, var den lille Sang »I Barndommens Dage, naar glade vi gaa med Roser paa smilende Kind« og »Jeg har baaret Lærkens Vinge«.

Maaske virkede Moders Sange, som før sagt, ofte tungt og vemodigt i Sindet, men alligevel blev vi grebet baade af Indholdet og Melodierne. Teksten var simpel og ligetil.

Som Indledning til Rokkehjulets snurrende Lyd i de lange Aftener foredrog hun gerne en lang Vise, hvis Handling var den samme som næsten alle de øvrige, — om skuffet Kærlighed, en Vise, hvori den mandlige Part sender *hende* den sidste Hilsen, idet han ræsonnerer over Livets Kampe og Pligter. Forfatteren indleder med et Udbrud om, hvor skøn Jorden i Grunden er, naar Mennesket ikke selv fortrædiger sig Livet.

Paa denne Jord er skøn at være,
naar man sig selv ej Sorger gør,

her slaar han om i Tiltaleformen:

naar du kun følger Dyd og Ære,
opfylder Pligter, som du bør.
Oh, hvilken Glæde har da Sæde,
naar du kun gaar paa Dydens Vej.
Paa denne Jord er skøn at være,
— forglem du dine Pligter ej.

Sangen er hele ti Vers og er helt igennem som en Formaning eller Paamindelse til den unge Pige om Troskab mod sine Pligter og Dyd og Ære. Den er sik-

kert skrevet af hendes Ven, der maatte opgive Haabet om nogensinde at komme til at eje hende, da hun er blevet tvunget til at ægte en anden.

En lille, vemodig Vise begyndte saadan:

Jeg fik en Sorrig stor i mine Ungdomsdage,
som aldrig vil forgaa, saa længe som jeg lever,
den Sorrig er saa stor, som Solen overgaar,
det er: at elske den, som man kan aldrig faa.

Maaske vil man le over disse simple Ord; men Stemningen, de blev sunget med, og Melodien dertil samt Rokkehjulets ensformige Snurren og Kakkelovnens Buldren, medens Vinterstormen pressede sit Sus om de smaa Ruder, efter først at have rusket i de høje Kastanietræer, alt dette bevirkede, at man kom til at lytte saadan til Ordene, at man uvilkaarligt maatte sørge med den ulykkelige, der var Hovedpersonen i Visen.

Eller naar hun sang om: De tvende Bejlere, Henrik og Steffen — den rige og fattige, og »Guldet lod Øjnene blænde«, saadan at Valget faldt paa den rige, skønt det var den fattige der ejede hendes Kærlighed og som til Slut tog sin Død af Græmmelse, ja, saa kunde vi Børn næsten græde af Sorg og Medynk med den Stakkel, der mistede al sin Lykke paa Jorden.

Desværre er det som sagt kun Brudstykker, der har fæstnet sig i Erindringen, men jeg mindes ogsaa lidt af en Sang om nogle stakkels Børn, hvis Moder var død, og rimeligvis en Stedmoder traadt i Stedet, hvor alting blev forsømt i Hjemmet:

Rokken støvet i Krogen staar,
med Huller paa Strømperne Børnene gaar,
Edderkop spinder nu lystig sit Net,
ingen hindrer den mer i det.

Naar vi hørte om den Elendighed, saa priste vi i Tankerne vor Far og Mor og vort lille Hjem, at vi ikke led samme Skæbne.

Til andre Tider kunde der komme enkelte spøgefulde og mere optimistiske Viser, dog alligevel om Kærlighed; men det har aabenbart været en, der har taget det mere let, naar man hører Linjerne:

Du tror maaske, at jeg er tosset,
fordi jeg synes dig lidt klodset,
nej, mine Hjerner ere rene
alt ud fra Vintrens Frost og Kuld.
Du tror maaske, at jeg vil sørge mig ihjel
eller til Døden pine mig selv;
nej Pige! Gu, minsæl gør jeg ej,
det skal ej fryde dig!

Ja, se det var jo da et Mandfolk. Men saa var der jo det, om der ikke var noget om en Flaske i den Vise, og hvis det var hos den, han hentede sin Styrke og Trods og de store Ord, ja, saa var de jo ikke saa meget værd, og saa var vel Sorgen over Tabet af hans unge Kærlighed alligevel lige saa ulykkelig og maaske endda værre end hos den, der aabent og ærligt tilstod det.

En lille, smuk Sang om den unge Mands Farvel til sin Kærlighed, før han skal drage i Krigen, erindrer jeg et Par Vers af. Det forestaaende har stemt ham alvorlig, og maaske har han først nu i Afskedsøjeblikket opdaget, hvad han ejede af dyrebart og smukt; han har da skrevet et lille Digt, hvori han har udløst sit Hjertes Følelser:

Hvor Bølgen højt mod Kysten slaar,
en ganske lille Hytte staar,
et Paradis er dog det Sted,
thi der bor Kærlighed.

Jeg drage skal nu bort i Krig;
men aldrig jeg forglemmer dig,
min inderligst hengivne Ven,
min trofast Kærlighed.

Det var, som om vi Børn saa for Øjet vort eget lille Barndomshjem, der laa tæt ved Kysten, hvor Bæltets Bølger ved Efteraars- og Vintertide væltede ind mod Bredden og slikkede i Skræntens Grus og Ler; men bagved dette vilde Skuespil laa den lille Hytte som et fredfyldt Paradis, hvor Kærligheden boede.

Saaledes kunde der blives ved med et Utal af Sange med hver sin særlige Melodi.

Undertiden maatte vi Børn ogsaa synge for Mor og Far. Det var da gerne Sange som Chr. Winthers: »Sneen dækker Mark og Mose« eller Baggesens: »Der var en Tid, da jeg var meget lille«.

Hvem Forfatterne er til alle »Mors Sange« har jeg ingen Anelse om, men da man ikke kom saa vidt omkring i Midten af forrige Aarhundrede, er der antagelig flere af dem, der er skrevet af Sognets Beboere. De almindelige Menneskers Interesse hængte vel mest ved Dagliglivets Arbejde, der tog den meste Tid og sjældent afbrødes uden ved festlige Lejligheder.

Fandt den unge sig en Ven, holdt de vel mere trofast sammen end mangan nu til Dags, og derfor blev Sorgen vel ogsaa dobbelt stor, naar Forbindelsen blev afbrudt, enten af en af Parterne eller, hvad den Gang ofte hændte, af Forældrene.

Hvad lærte Datidens Børn af disse Sange? Kunde de mon fylde Sindet og give Ballast for Fremtiden?

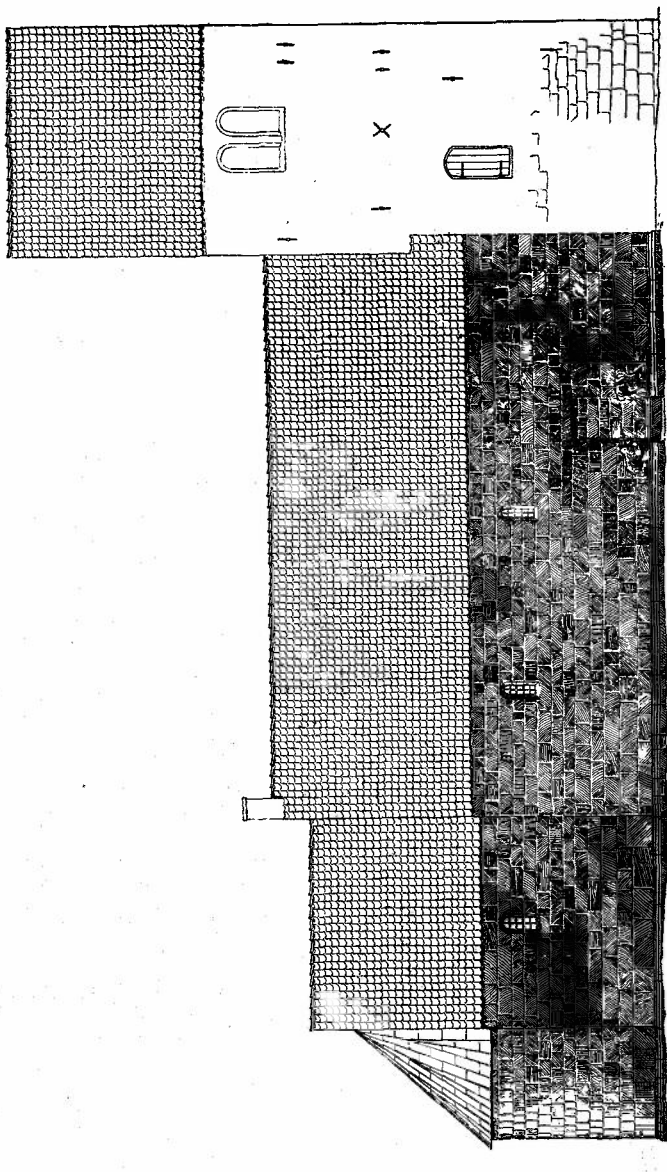
I alle Tilfælde gav de Minder, som aldrig glemmes, og Indholdet kan ret beset vel ogsaa nok staa paa Højde med meget af det Stof, der flyver omkring i Æteren i 1938.

Her er endnu et Minde: Engang ved et Høstgilde hos Søren Baungaard, jeg var kun 5 Aar gammel, husker jeg saa tydeligt, at alle, baade unge og de graahærdede gamle Mænd, sang Sangen med Slutnings-

linjen i hvert Vers hentet fra Olaf Ryes Formaning til Mandskabet umiddelbart før 6. Juli-Slaget: »*I Dag maa ingen vige*«. Det var den Tid, da Nationalitetsfølelsen var vaagen blandt Befolkningen — maaske særlig paa Fredericiaegnen —, og naar jeg fra den Lejlighed mindes den Stemning og det Udtryk, de enkeltes Ansigter havde, da fik jeg et Minde, som aldrig glemmes.

Men saa alle Moders Sange eller Viser, saa simple i Form og Ordlyd som de var, men ved nøjere Betragtning — uden Kritik af Stoffets Sammensætning — dog saa ægte i Følelse og Karakter og hjertegribende i sin Simpelhed, lærte de os mon ikke, at Svig og Utroskab mod den, man elsker, enten det nu er Kærligheden mellem Mand og Kvinde eller Mennesker i Almindelighed, er en af de største Synder, og at Hjertet aldrig faar den rette Fred, om man ikke følger Dyden, Æren, Pligten og Troskaben ubeskaaret.

Disse fire Egenskaber var Grundtonen gennem Sangene til Rokkehjulets Gang, og skulde man anstille Betragtninger over den Nytte, Barnet kunde drage deraf senere i Livet, saa var det jo ikke blot de gode Minder og Stemninger, man fik i Eje, men, som en dygtig Landsbylærer en Gang udtalte, at man først maatte bibringe Børnene de tre Hovedfag, Læsning, Skrivning og Regning, da Børnene saa selv senere havde Muligheden for at gaa videre, saaledes ogsaa i sjælelig Henseende: Naar Dyden og dermed ogsaa Æren samt Pligten og Troskaben blev Hovedkarakteren hos det opvoksende Menneske, var Mulighederne for et rent og retskaffent Menneskeliv til Stede.

Starup Kirke. Side mod Nord med rekonstrueret Korslutning.

STARUP KIRKE

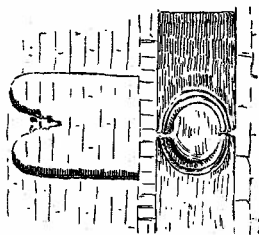
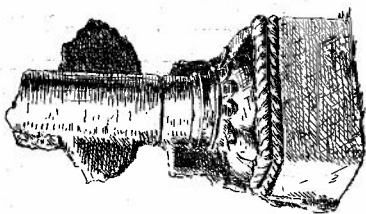
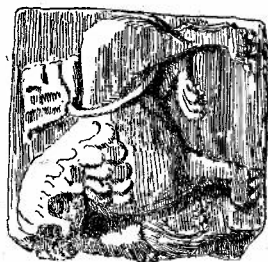
AF BYGMESTER P. KNUDSEN, AAGAARD

Starup Kirke er fra det 12. Aarhundrede og bygget i Rundbuestil, dog er Korbuen og Buen ind til Taarnet spidsbuede. Der er 1862 i Kirkebogen givet en ret indgaaende og interessant Skildring af Kirken, som Lindholm har gengivet i sin Bog om Starup Sogn.

Hertil skal nu føjes nogle supplerende Oplysninger fra den senere Tid. Grund eller Fundamenter under Murene har der ikke været oprindelig. Sokkelen er anbragt umiddelbart paa Jorden, maaske et Spadestik er fjernet først, hvorfor ogsaa den Del af Kirkens Mure, som ikke er ommuret, er gaaet meget ud af sin oprindelige Stilling; det ses særlig paa Nordsiden. Der er en temmelig høj Sokkel af Kvadder, hvis øverste Kant er forsynet med en meget smuk Profil. En noget lignende er der ogsaa paa Viuf Kirke, men der er Profilen ikke saa skarpt aftegnet; den er derimod paa hvert Hjørne af Skibet forsynet med et Vædderhoved, hvilket ikke findes paa Starup Kirke, men for et Par Aar siden fandtes der en Hjørnestein, der var forsynet med et Menneskehoved, saa det er temmelig sikkert, at Starup Kirke paa alle fire Hjørner af Skibet har været forsynet med en saadan. Murene i Skib og Kor er 1,26 m tykke, er glat pudsede indvendig. I Taarnet staar de endnu med den gamle Oprabning.

Gulvene er af gule Mursten, lagt paa Fladen. I Koret er Loftet gipset, i Skibet Bræddeloft under Bjælkerne, hvorunder der er paaslaaet Lisener med udhuggede Bibelsprog. I 1875 blev de nuværende Vinduer indsat i Koret. I 1880 blev Vest- og Sydsiden af Taarnet ommuret, og samtidig blev der sat Lydhuller fra Klokkerummet ud til alle fire Sider; Tagværket og Tagstenene blev ogsaa fornyet. 1886 blev Sydsiden af Skibet skalmuret, Granitkvadrene tilhuggede, et særdeles smukt Stykke Arbejde, især omkring Vinduerne. Gesimsen blev dog muret af brændte Sten. Der falder i den Anledning i Synsprotokollen følgende Bemærkning: »Der maa ydes Kirkevægerne Chr. Thygesen og H. Henriksen Paaskønnelse for den Interesse og Dygtighed, hvormed de har ledet Arbejdet.« Man leder forgæves efter en Anerkendelse til Haandværkerne for det udmærkede Arbejde, der var udført. Murerarbejdet baade ved Skibet og Taarnet er udført af Murermester Mikkell Nielsen, Jerlev. Skibet har vist i den første Tid været tækket med Munke- og Nonnetagsten, da der er fundet enkelte Stykker af disse. De udmærkede Billedhuggerarbejder, som Kirken er saa rigt udstyret med, er vist noget ret enestaaende, ligesom Døbefonten er en af de skønneste i Landet.

Reliefkvadrene forestiller: De to ved Indgangsdøren Sankt Michaels Kamp med Dragen og en Løve, paa det sydvestre Hjørne af Skibet en Løve, angribende et Menneske, og paa Nordsiden ved den tilmurede Indgang en lignende Løve. Under Korets nordøstre Hjørne et Dragehoved, og over Indgangsdøren i Vaabehuset to mandlige knælende Skikkelser. Den nordlige og østlige Side af Kirkegaardsdiget blev omsat, Kirkegaarden udvidet, og de gamle runde Sten blev kløvede og opsat med den kløvede Side udad, hvilket ikke burde være

Detailskitser fra Starup Kirke.

sket. 1894 skænkede Gaardejer Niels Brødsgaard, Hesselballe, en ny Klokke med Inskription, der lyder:

„Med Malmets Klang til Mæle
Jeg kalder i Guds Navn.
Vaagn op af Søvn, Sjæle,
Flyr til jer Frelsers Favn.“

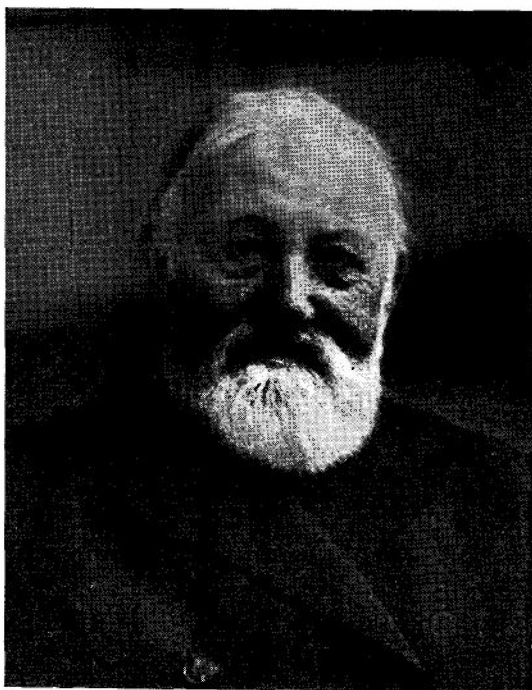
Da Klokken ikke kunde gaa ind ad Glamhullerne, blev der hugget Hul i Hvælvingen i Taarnet, og den førtes den Vej op; samtidig blev der opsat en ny Klokkestol. 1898 blev Gangene paa Kirkegaarden regulerede, og det medførte, at den nordre Kirkegaardslaage maatte flyttes ca. 4 m i Nordvest til den nuværende Plads; den blev flyttet helt som den stod paa Ruller, uden at der forekom en Revne.

1902 fik Kirken en Altertavle og Degnestol i Stil med den i Forvejen værende Præstestol og øvrige Træværk efter Tegning af Professor Koch. Samtidig blev der malet et nyt Alterbillede af Kunstmaler Agersnap, forestillende Vandringen til Emaus. Snedker Herm. Bruhn, Starup, udførte Snedkerarbejdet, der er særdeles smukt og godt udført. 1908 blev der indsat nye Stole og lagt Bræddegulv under disse, Knæfaldet fornyet og Opgangen til Prædikestolen noget ændret. Pastor Carlsen opmalede Prædikestolen og Himlen derover. I de fire Felter paa Prædikestolen, hvor der før stod: »Hør Ordet og bevarer det«, kom nu til at staa: »Dersom du tror, skal du se Guds Herlighed.« Orgelet er opsat 1904.

I November Maaned 1911 slog Lynet ned i Taarnet; alle Tagsten og et stort Stykke af det nordøstre Hjørne af Taarnet blev revet ned, og i det sydvestre Hjørne af Skibet blev Gesimsen og Kvadderstenene i 3 m Højde revet ned foruden andre mindre Læsioner. 1930 skæn-

kede Malermester Niels Martin Pedersen Ligkapellet, som blev opført samme Aar. 1933 blev der paa Initiativ af Kirkeværgen, N. Kragh, Bøgeskov, indsat en ny Dør i Vaabehuset og ny Jernlaager i Indgangene til Kirkegaarden samt tilføjet den lille Indgangslaage mod Nord.

Foruden den gamle Lysekroner, skænket af Fredsted, Hesselballe, 1859, er der 1920 skænket en Lysekroner af Proprietær Thygesen, og to andre Lysekroner blev skænket af en anonym Giver. Pastor Carlsson har skænket den syvarmede Lysestage paa Alteret og en Messing-Daabskande. 1923 skænkede en anonym den smukke Armstol, der staar oppe ved Præstestolen. Alterkanden er 1929 skænket af Fru Kirstine Ernehjerg Jensen, Starup.

Eksportør Jens Holm, Kolding.

JENS HOLMS LEGAT

Bestyrelsen for Vejle Amts historiske Samfund har haft den Glæde at erfare, at der i nylig afdøde Koldingborger Jens Holms Testamente er tildelt vort Arbejde 10,000 Kr.

Historisk Samfunds Medlemmer og alle interesserede vil ligesom Bestyrelsen modtage Meddelelsen herom i dyb Taknemlighed. Den storstilede Gave muliggør en væsentlig Forøgelse af Aarbogen, hvorved Forskningen af vor Hjemegns Historie faar gunstigere Betingelser end hidtil.

Eksportør Holm var gammelt Medlem af Vejle Amts historiske Samfund, og det er os en Tilfredsstillelse og Opmuntring, at vi gennem vor Virksomhed har kunnet tale til denne Mands Sind, saa han vilde betænke os med sine Midler. Disse erhvervede Jens Holm ved banebrydende Handel. Holm var Sønderjyde, født i Gram Sogn 1853. Han blev Staldforpagter paa »Hansens Hotel«, Kolding, nu Hotel »Ansgar« i Klostergade. I 1876 begyndte han at sende Kreaturer til Udlandet, mest med den nye Jernbane til Esbjerg og videre med Skib til England. Da England senere forbød Importen, sendte Jens Holm Kreaturerne ad Jernbanen til Tyskland, indtil Karantæneforanstaltninger 1895 hindrede denne Transportvej, og man gik over til at sende Dyrene med Skib fra Kolding Havn sydpaa ligesom nu.

De 20 Aars Handelsvirksomhed blev Indledningen til Kolding Eksportmarked, som gennem mange Aar har været holdt hver Tirsdag — til overordentlig Gavn for Land og By. Jens Holm var stadig Hovedeksportøren, og han tjente mange Penge. Sin Rigdom anvendte han ikke paa sig selv. Men altid var han villig til at yde andre Hjælp, naar han havde forvisset sig om, at vedkommende fortjente Støtte. Mange Institutioner i Kolding eller med Tilknytning til denne By var betænkt i hans Testamente.

Jens Holm døde den 29. April. Vi vil i Vejle Amts historiske Samfund bevare Taknemlighedsfølelsen overfor vort trofaste Medlem: Velgørenen Jens Holm i Kolding.

Redaktionen.

SMAASTYKKER

KLOKKEAFLEVERINGERNE UNDER FREDERIK DEN FØRSTE

AF JOHAN HVIDTFELDT

De fleste kender sikkert Povl Helgesens Udtryk om Frederik den Første, den »kirkerøverske Konge«. Selv om Povl Helgesen langt fra var nogen rolig lagttager af de skæbnesvangre Begivenheder, der udspilledes for hans Øjne, og Begreber som Objektivitet og Nøgternhed laa ham fjernt, maa man dog sige, at han paa dette Omraade har haft Ret; thi under ingen tidligere Konge — Kristian den Anden medregnet — var de danske Kirker blevet behandlet paa en saadan Maade som under denne Konge, der var blevet indsat ved Kirkens, eller i hvert Tilfælde en Række af dens ledende Mænds Hjælp. Noget andet er selvfølgelig, om det var Kongen selv, hans Raadgivere eller Rigsraadet, der var de ledende i denne Politik.

Gang paa Gang maatte Kirkerne og Præsterne betale; saaledes maatte hver Kirke give 15 Mark ved den store Kongeskat i 1524, idet de mere velhavende Kirker dog skulde hjælpe de fattigere, og meget af deres Guld og Sølv, mange af deres Klenodier maatte de aflevere.¹⁾

¹⁾ Se Prælaternes Fremstilling heraf i 1526 paa Herredagen i Odense, hvor de gik med til at bevilge en ny Skat paa 15 Mark af Kirkerne. Nye Danske Magazin, 5. Bind, p. 111 f.

Det, som dog sikkert i Datiden uden Hensyn til religiøse Opfattelser og Stridigheder har vakt størst Sorg rundt om i de danske Sogne, er uden Tvivl den Bestemmelse, som blev truffet 1526 paa Herredagen i Odense om, at Kirkerne skulde aflevere saa mange af deres Kirkeklokker, som de kunde undvære, for at Kongen deraf kunde faa Kobber til Kanoner.²⁾ Kongens Embedsmænd skulde følge med Bispens Official rundt for at opkræve Klokkerne, og disse skulde efterhaanden samles paa enkelte centrale Steder for derfra at sendes til København — eller som det hedder i Brevet til den berømte Henrik Gøye » . . . . til os elskelige mester Ffadher, bøssestøber wdi Københaffn«. ³⁾

Paa Koldinghus, som var et Midtpunkt i det sydlige Jyllands Administration, skulde Klokkerne samles fra Skodborg Len, Kolding Len, Hønborg Len og Nørvang Herred.⁴⁾

Vi skal i det følgende bringe nogle Oplysninger om disse Klokkeafleveringer paa Grundlag af nogle Register fra 1528 og 29 over de i disse Aar i Jylland opkrævede og vejede Klokker,⁵⁾ idet det dog bemærkes, at — foruden Nørvang Herred, der da var et særligt Len — kun de Herreder er medtaget, som dengang hørte til Koldinghus og Hønborg Len, medens Bjerge, Hatting og Nørre-Tyrstrup Herreder udelades.

Af *Nørvang Herred* kom der ialt 11 Klokker fra 10

²⁾ Sammesteds, p. 104.

³⁾ Nye kirkehistoriske Samlinger, 4. Bd., p. 30 f.; Frederik den Førstes danske Registrarer, p. 173.

⁴⁾ Med Hensyn til disse Len og deres Omfang maa henvises til Kr. Erslev: Danmarks Len og Lensmænd i det 16. Aarhundrede, p. 57 ff.

⁵⁾ Pakke i Rigsarkivet: 1528—29. Fortegnelse over indkrævede Klokker, Nummer 4 og 6, Reg. 108 a, p. 17.

Sogne. Fra Øster Snede kom der en Klokke med tilhørende Jernfang; den vejede 3 Skippund, altsaa 960 Pund; af Sindbjerg kom der 2 Klokker, hvoraf den ene vejede 2 Skippund, den anden 38 Lispund; af Hvejsel kom der en Klokke med en Vægt paa 2 Skippund.

Det var almindeligt, at Kirkerne skulde aflevere deres største Klokke; hvis de havde tre Klokker, skulde de aflevere den mindste og den største; de tre ovennævnte Sogne havde imidlertid faaet kongelig Brev paa at maatte beholde deres største Klokke, selvfølgelig mod at aflevere den mindste og betale Differencen, som for Øster Snede og Hvejsels Vedkommende var 1 Skippund og for Sindbjergs $\frac{1}{2}$ Skippund.

Af hvert af de følgende Sogne kom der kun en Klokke med alt tilhørende Jernfang: Hornstrup ($2\frac{1}{2}$ Skippund), Uldum (1 Sk., 4 Lisp.), Nykirke (1 Sk., 3 Lisp.), Vindelev (1 Sk., 4 Lisp.), Grejs ($1\frac{1}{2}$ Sk., 5 Lisp.), Give ($1\frac{1}{2}$ Sk., 4 Lisp.), Langskov ($\frac{1}{2}$ Sk.). De Sogne i Herredet, hvorfra der ingen Klokker kom, maa paa dette Tidspunkt kun have haft een Klokke, som man selvfølgelig ikke har villet berøve dem. Al Jernfanget »blev slaaet udi en small tønde og vejer samme tønde $1\frac{1}{2}$ skippund. Summarum paa kobber af Nørvang herred 20 skippund, 15 lispund«.

Klokkerne fra *Hønborg* Len (d. v. s. fra *Elbo* eller, som det da hed, »Endtle« Herred) blev samlet paa Koldinghus, og herfra sendtes de paa Kongens Jagt til København omkring St. Katharine Dag sammen med Klokkerne fra Koldinghus Len.

Fra det i 1661 nedlagte Sogn Kongsted kom en Klokke, der vejede 2 Sk. og 4 Lisp.; fra Vejlbj by to Klokker paa 2 Sk., 4 Lisp. og 1 Sk., 2 Lisp.; fra Ullerup en Klokke paa $2\frac{1}{2}$ Sk. og 6 Lisp. og fra Bredstrup en paa $1\frac{1}{2}$ Sk. og 3 Lisp.

Til Koldinghus hørte da det halve af *Andst* Herred. Herfra kom tre Klokker fra Byerne Verst, Hjarup og Skanderup paa ialt 4284 Pund.

Fra *Holmans* Herred 6 Klokker fra hvert af de følgende Sogne: Gaverslund (3 Sk., 8 Lisp.), Skærup (2 Sk.), Gaarslev (2 Sk., 6 Lisp.), Pjedsted (2 Sk., 8 Lisp.), Smidstrup (2¹/₂ Sk., 4 Lisp.), Vinding (17¹/₂ Lisp.).

Fra *Brusk* Herred ialt 8 Klokker fra følgende Sogne: Almind (2¹/₂ Sk., 1 Lisp.), Herslev (3 Sk.), Starup (2¹/₂ Sk., 8 Lisp.), Nebel (1¹/₂ Sk., 7 Lisp.), Harte (1¹/₂ Sk., 7 Lisp.), Bramdrup (2¹/₂ Sk.), Viuf (1 Sk.); den sidste Klokke blev paa Kolding »til et Sejerværk«.

Fra *Jerlev* Herred kom der 6 Klokker; foruden fra det ved Reformationen nedlagte Ydding Sogn (1 Sk., 2 Lisp.), fra Højen (2 Sk., 1 Lisp.), Egtved (3¹/₂ Sk., 8 Lisp.), Jerlev (1¹/₂ Sk., 7 Lisp.), Ødsted (2 Sk.); ogsaa Vorbasse hørte dengang under Jerlev Herred, idet Slavsherred først oprettedes 1552; dens Klokke vejede ¹/₂ Sk. og 3 Lisp.

Fra *Østerherred* (nu Øster-Horne Herred), der dengang hørte under Koldinghus, kom der 7 Klokker fra hvert af Sognene, undtagen fra Ansager, hvorfra der kom 2; den samlede Vægt heraf var 4400 Pund.

Ogsaa *Nørre-Horne* Herred hørte dengang under Koldinghus; herfra kom der 10 Klokker fra ialt 9 Sogne; Vægten var 2118 Pund.

Fra *Tørrild* Herred kom der 6 Klokker. En fra Kollerup; her fulgte dog ikke, hvad ellers almindeligt var Tilfældet, al Jernfanget med; Vægten var: 1¹/₂ Sk. og 6 Lisp.; en fra Gadbjerg (2 Sk., 8 Lisp.); Hover (1 Sk., 1 Lisp.); Bredsten (1¹/₂ Sk., 5 Lisp.); Nørup (3 Sk., 5 Lisp.) og Skibet (1¹/₂ Sk., 8 Lisp.).

I Koldinghus blev der ialt indsamlet 46 Klokker (ikke som det i Registret opgives 44), og den samlede Vægt af det Kobber, man her var kommet i Besiddelse af, var $1998\frac{1}{2}$ Lisp., hvortil saa kommer Jernfanget, der vejede 157 Lisp. Den samlede Vægt af selve Klokkerne fra de tre her behandlede Len var $2612\frac{1}{2}$ Lisp., og der indsamledes ialt 62 Klokker. Som man vil se, var det ikke smaa Metalmængder, den pengetørstende Regering herigennem kom i Besiddelse af.

ÆGTKØRSEL I 1864

AF DR. AXEL HANSEN

Fotografier fra Krigen 1864 er ikke saa almindelige, at de, som endnu eksisterer, bør glemmes. Tilfældigvis er jeg kommen til at eje et Fotografi af en Vognpark ved Ægtkørselen, der saa vidt vides ikke tidligere er publiceret. Det forestiller jydsk Ægtbønder med Heste og Vogne, samlede af det besættende, fjendtlige Militær paa Slotsbanken i Kolding paa Pladsen mellem Slotsruinen og Staldgaarden, og det er optaget fra en af Vinduesaabningerne i Ruinen nord for Porten (Fig. 1). Det ses ikke, hvem Fotografen har været, men Billedet maa have været til Fals, efter hvad det kan skønnes af en bag paa Karton'en paaklistret, men nu maculeret, trykt Seddel. Fotografiet maaler kun 82×73 mm og ligner i Udførelsen ikke helt F. Brandts (Flensborg), blandt hvilke forøvrigt findes et med samme Motiv (Fig. 2), men set fra modsat Side, nemlig fra Staldgaarden mod Ruinen; dette Billede er større, ca. 11×17 cm, men viser ikke Personerne saa tydeligt. Paa begge Billeder skimtes en hastigt opkastet, lav Vold, aabenbart beregnet til Forsvar af

Fig. 1.

Banken mod et eventuelt Angreb nord eller østfra fra de danske Troppers Side.

Af Litteraturen om de jyske Bønders tvungne Ægtkørsel skal kun hidsættes et Par Udtalelser af Embedslæger, der findes i Medicinalberetningen til Sundhedscollegiet. Disse Udtalelser bekræfter særligt Fig. 1's Almengyldighed, viser den Medlidenhed, man havde med Bønderne, og omtaler dels Jydernes Kærlighed til Husdyrene — i dette Tilfælde Hestene — og Sundhedsfaren ved den tvungne Tjeneste, ydet Fjenden.

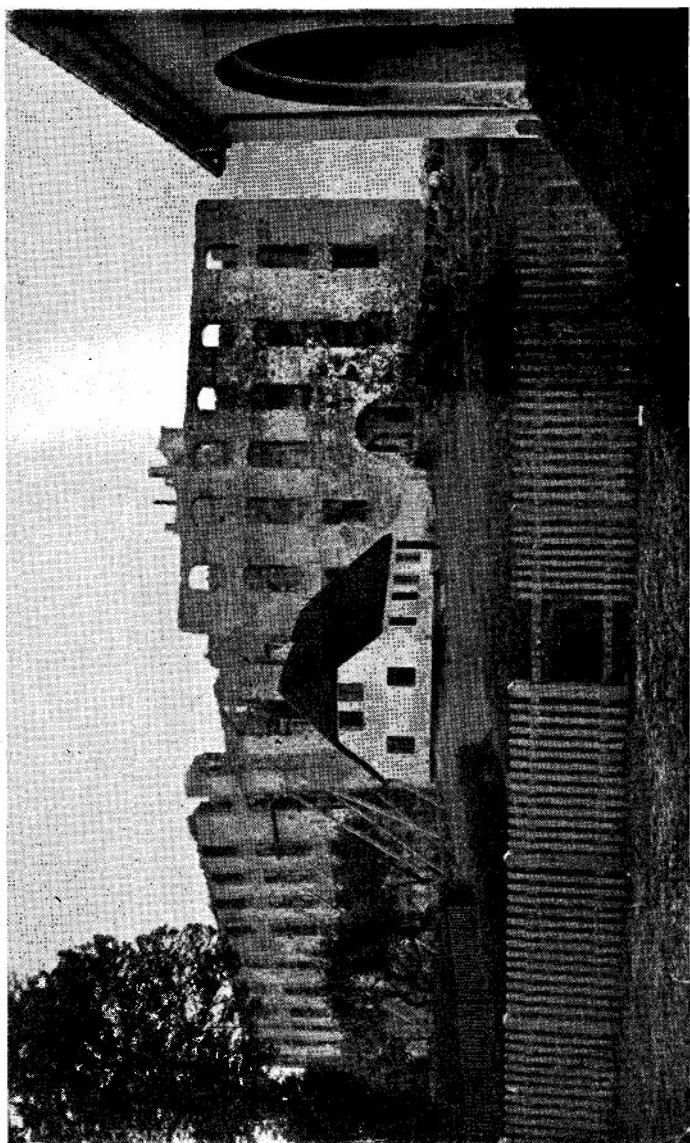

Fig. 2.

Stiftsphysicus *P. J. Poulsen* (1817—76) i Aalborg skriver:

Overvættes store Vognparker paa forskjellige Steder samlede en Mængde Mennesker, der Nat og Dag uden Hensyn til Veiret, ofte i flere Døgn, maatte være færdige til paa første Vink at præstere besværlige Ægtkjørsler. Det var en Ynk at see de stakkels Landboere om Aftenen under aaben Himmel berede deres Natteleie, der ofte kun bestod af en Fodersæk, som tjente til Hovedpude; thi Hestedækkenerne nænner Jyden ikke at berøve de af Kulde skjelvende Kreaturer. Det er utvivlsomt, at mangen Brystbetændelse er bleven hentet paa disse Holdepladser. . . .

Paa Ægtreiserne maatte de Kjørepligtige sørge for deres eget Underhold, og ofte varede Reisen meget længere Tid end beregnet. . . .

Saadanne Stakler havde ondt nok ved at skaffe sig det til Livets Ophold Nødvendige. Kom nu hertil slet Beklædning, Mishandling og Krænkelser, Bekymring for de i Hjemmet Efterladte og en Mængde andre deprimerende Potenser, er det intet Under, at de stærkeste Konstitutioner maatte bukke under. . . .

Stiftsphysicus *A. Blach* (1819—92) i Vejle indberetter:

Umiddelbart efter, at Fjenden havde overskredet Kongeaaen, kaldtes en Mængde Landboere med deres Kjøretøier til den fjendtlige Leir, hvor Kudskene henlaae i mange Uger, tildeels under aaben Himmel og uden tilstrækkelig Bedækning mod den ofte strenge Kulde, og hermed maatte vedblive, indtil Occupationen af Jylland var en afgjort Sag, og Ægtkudskene kunde indquarteres i Byerne. . . .

SØNDER-BJÆRT SKOLES GRUNDLÆGGELSE

AF THOMAS OTTO ACHELIS

Da Generalsuperintendenten Stephan Klotz omsider i Juni 1649 fra Flensborg var kommen op til Haderslev Provsti, fandt han Skolevæsenet i en maadelig Forfatning. Han krævede, at der i alle Sogne skulde holdes Skole. Derved vilde han have indført den *danske* Katekismus, da Børnene jo ikke forstod tysk. Han forlangte, at — saaledes er hans Ord i Visitatsberetningen — »den Kindern an den Orten, da gar keine deutsche Sprache ist, also an den Jütländischen Grenzen, nicht der deutsche Katechismus, welchen die Kinder ja nicht verstehen, sondern der dänische in den Schulen gelehrt werden solle«. 1651 blev Skolerne indrettet i Sognene; saaledes i Gammel-Haderslev,¹⁾ i Vilstrup²⁾ o. s. v., ogsaa i Sønder Bjært, som jo indtil 1864 hørte til Haderslev Provsti. I Kirkeregnskabsbogen findes 1651 for første Gang følgende Udgiftspost: »Vor 17 Armeschuel Kinder 17 Mark«. Indtil 1656 varierer Beløbet mellem 9 og 16 Mark, 1653 faar vi Oplysning om, at der til hvert Barn blev udgivet fra Kirkekassen 12 Skilling, næste Aar var det dog én Mark for hvert Barn: »Den schulmeister vor 10 Arm schuel Kindern 10 Mark«. Et Aar senere, den 18. September 1655, skrev Provst Bonaventura Rehefeld, som var paa Visitatsrejse, fra Vonsild et udførligt Brev angaaende Skoleforholdene i Bjært Sogn.³⁾ Han henviser deri til,

¹⁾ Om Gammel-Haderslev Skoles Grundlæggelse jvfr. Achelis, Haderslev i gamle Dage, Bd. II 1929, S. 178—181, og mere udførlig i min Bog »Deutsche und dänische Schulen einer Schleswiger Grenzstadt im Wandel der Jahrhunderte«, 1934, S. 9—14.

²⁾ En Degn forekommer i Kirkeregnskabsbogen 1636, Skoleundervisning fra 1651.

³⁾ Acta A. IV, 687, Statsarkiv Kiel.

at i H. t. Kirkeordinansen Degnen er pligtig til at undervise Børnene i Katekismus og at det kgl. Konsistorium i Haderslev har vedtaget, at Degnen enten selv skal holde Skole eller skal bestemme en, som i hans Sted kan gøre det. Derfor skal Degnen i Bjært nu gøre en af Delene, enten skal han opgive sit Haandværk⁴⁾ og holde Skole, eller han skal overlade Børnernes Undervisning til en Mand, som kan undervise dem saaledes, at Sognepræsten og Sognets Beboere kan være tilfreds dermed. Kongen har befalet, at til Børnernes Undervisning hver Gaard skal levere Korn;⁵⁾ Degnen skal faa baade sin hidtilværende Løn og denne Kornlevering; derfor skal han undervise alle Børn i tre Ting: at læse, at bede og at kende Katekismus. Hvis der er nogen i Sognet, som desforuden ønsker sit Barn undervist i Regning eller Skrivning, skal han give Degnen særlig Betaling for det.⁶⁾ Hvis nu Degnen ikke selv vil overtage Undervisningen og antager en anden, skal han give denne en passende Løn, men han selv skal faa Kornet, idet Degnelønnen gives ham ikke blot for hans Sang, men i Særdeleshed for Undervisningen. Hvis nu Degnen ikke retter sig efter dette, maa han regne med, at der indsættes en anden i hans Sted, som kan overtage baade Degne- og Skoleembedet.

1673 er der i Kirkeregnskabsbogen Tale om Skolemesteren, sandsynligvis var den Gang altsaa en anden Person ansat til Undervisningen. 1661, 1666, 1669—1672 anføres Udgifter for Katekismer, 3 Skilling Styk-

⁴⁾ »mit hind ansetzung seines Bawwerks«, han maa derfor have været Murmand eller Tømmermand.

⁵⁾ »ein schip Korn«; alle Gaarde var leveringspligtige, ikke blot de, hvor der fandtes skolesøgende Børn.

⁶⁾ »soll er dafür ein billiges Schull Geld erlegen«.

ket, i 1666 nævnes Forfatteren til den brugte Udgave: »D. Clotzii Catechism.«, som lige var udkommet.⁷⁾

Fra 1676 forekommer foruden Katekismer »Bussgebeth«, som ligeledes kostede 3 Skilling pr. Eksemplar.

Den 24. Februar 1677 skriver Sognepræsten Joh. Schmidt til Provst Krahe i Haderslev, Rehefelds Efterfølger,⁸⁾ at Skolemesteren er ked af at leve paa Bøndernes Gaarde paa Omgang.⁹⁾ Han ønsker at blive ansat af Øvrigheden; hver Landsby vil nu, fortsætter han, have sin egen Lærer, men i H. t. Amtmandens Anordning skal de alligevel levere Kornet til Sogneskolemesteren; Degnen er pligtig om Vinteren at holde en Stue til Børnene, han skal holde Sengene til Skolemesteren, og han skal indkræve Kornet; hvis nemlig Skolemesteren skal gøre dette, bliver det til ingenting, og han kan ikke eksistere derved;¹⁰⁾ Leveringen af Kornet skal ordnes saaledes, som det har været før Krigen — det er den frygtelige Krigstid, hvis Minder vi atter og atter finder ved Læsning af Akter fra det syttende Aarhundredes sidste Aartier. — Og endelig skal, hvis Skolemesteren nu efter sit Ønske faar et Kaldsbrev, i dette indføres, at Skolemesteren ogsaa skal gøre sit til, at han lever fredeligt med Degnen og forholder sig saaledes imod Sognepræsten og Sognets Beboere, at han kan være det bekendt.

⁷⁾ Erläuterter Catechismus oder einfältige Catechismusfragen und Antworten, aus dem Kleinen Catechismo Lutheri zur Unterweisung der Jugend und Einfältigen; jfr. F. M. Rendtorff: Die schleswig-holsteinischen Schulordnungen, 1902, S. 242, Anm. 5, og Bibliotheca Danica, Bd. 1 (1877), S. 264. Dermed var altsaa opnaet det modsatte af det, hvad Klotz tilsigtede, en tysk Katekismus i Stedet for en dansk.

⁸⁾ Haderslev Provstearkiv, Bjært Sogn, Nr. 3.

⁹⁾ »und er mensae obambulatoriae et variationis hospitum gar überdrüssig«.

¹⁰⁾ »Denn soll der Schulmeister sich mit einem Jeden zanken, were es eine vergebliche Mühe ihn bei macht zu erhalten«.

EN GAMMEL HARTKORNSLISTE FRA 1796
OVER VEJLBY SOGN

VED HANS OUSEN

Trelde.

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Gdr. Søren Hansen, nu Enggaard . .	4	3	2	2
Gdr. Peder Larsen, nu Karensminde	3	4	2	1
Gdr. Søren Ougesen, nu udstykket . .	3	6	»	1
Gdr. Palle Nielsen, nu udstykket	3	»	3	2
Gdr. Peder Hansen, nu Kjældbæk . .	4	7	1	»
Gdr. Niels Hansen, nu Gl. Færgegrød.	2	»	3	1
Gdr. Søren Nielsen Færgemand, nu Strandgaard	4	4	2	1
Gdr. Søren Pagh, nu Treldegaard . .	5	2	2	»
Gdr. Jens Sørensen, nu Østerbygaard	3	»	1	1
Gdr. Hans Jensen Skøtt, nu Skytte- gaarden	2	»	1	1
Gdr. Søren Ladegaards Enke, nu Palsgaard	5	»	»	3
Gdr. Søren Hansen Smed, nu Jo- hannesminde	4	3	3	»
Gdr. Søren Lund, nu udstykket	1	4	3	2
Gdr. Jep Hansen Jensen, nu udst. . .	3	6	»	2
Gdr. Peder Enemerke, nu udstykket	1	»	2	2
Gdr. Niels Nielsen, nu udstykket . . .	2	4	3	2
Gdr. Søren Grindsted, nu udstykket	1	»	2	»
Hr. Agent Bruun, Kirkemarken, nu udstykket	4	6	3	»
dito Skovfogedstedet	»	4	»	»

Husmænd, Trelde.

Hans Bendtsen	»	2	3	»
Peder Henriksen	»	4	2	1
Fisker Kristen Holm	»	2	3	1

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Jens Løjdinant	»	5	3	1
Jørgen Laborids	»	3	»	2
Jørgen Sørensen	»	3	2	2
Mads Rasmussen	»	1	1	»
Christen Hansen	»	7	3	2
Fisker Søren Oemann, nu Virkelyst. .	»	5	3	2
Peder Hansen	»	2	1	2
Peder Rønning	»	2	1	»
Jørgen Sørensen	»	2	2	»
Enevold Fallentin	»	»	2	»
Peder Henriksen	»	1	2	»
Htk.	67	6	1	»

Egeskov.

Gdr. Mads Hansen, nu udstykket ..	4	2	»	»
Gdr. Peder Christesen, nu Egeskovg.	4	5	1	»
Gdr. Hans Jensen, Jødegaarden, nu udstykket	4	3	»	1
Gdr. Hans Jensen, nu udstykket. . .	4	5	»	1
Gdr. Niels Hansen, nu udstykket. . .	3	6	2	»
Gdr. Hans Sørensen, nu Lykkegaard	4	»	»	»
Gdr. Hans Pagh	5	2	»	1
Gdr. Peder Jensen Pagh, nu Dahlsg.	4	7	»	2
Gdr. Peder Nielsen	4	5	3	1
Gdr. Peder Therkelsen	4	5	3	»
Gdr. Hans Kvist, nu Kvistgaard . . .	4	2	2	»
Gdr. Jens Lunds Enke, Ane Lund. . .	4	»	»	»
Gdr. Hans Jepsen Smed, nu udst. . .	1	1	»	1
Htk.	59	4	2	1

Vejlby.

Gdr. Jens Laugesen, nu Vejlbygaard	6	7	3	2
Gdr. Niels Lauersen, nu udstykket. . .	5	1	3	1

	Td.	Skp.	Fdk.	Alb.
Gdr. Hans Bræms	5	3	2	1
Gdr. Bartel Lund	5	4	»	2
Gdr. Hans Degn, nu Sjølundgaard	5	1	2	1
Gdr. Jens Hansen Høel, nu Anelyst	6	3	3	1
Gdr. Hans Nielsen	5	»	2	1
Gdr. Peder Nielsen	2	4	1	1
Gdr. Niels Bennesen, nu udstykket..	1	1	3	»
Gdr. Christen Dahl, nu Fredenslund	6	»	»	»
Gdr. Jørgen Hansen, nu Tvedgaard	5	2	1	»
Htk.	54	7	3	2

OM JORDEMØDRE

AF RASMUS MORTENSEN

Peder Palladius, Sjællands Biskop 1537—60, dvæler i sin Visitatsbog ved mange Forhold hos Menigheden og Menneskelivet; han giver derved ypperlige Bidrag til Belysning af Tidens Kultur og kommer ogsaa ind paa Jordemoderens ansvarsfulde Gerning. Hendes Sognepræst skal tit og ofte overhøre hende, om hun er gudfrygtig, om hun er en kristen Kvinde, der kan hendes 10 Budord, Troen og Fadervor, om hun gaar gerne til Alters — at hun rettelig kan trøste en fattig Barselkvinde med Guds Ord, derpaa ligger stor Magt. De ældste og ypperste Dannekvinder i Sognet eller i Byen skal forfare, om hun er god til sit Embede, før end hun stedes til nogen Dannekvinde. Bagefter er det for sent: thi »det Barn er død, der død er, fordærvet det, som fordærvet er«. »Det skal være langt fra, at en jordemoder skal være en fuld och druchen kvinde, fordi at en dannekvinde tør sende bud efter hende den tid hun er fuld og druchen, och hun tør komme och forkaste baade liv og barn med sin ulempe; det bør

heller en kvinde at være til vilkor, der drikker mælk end den der drikker øl, end dog øl er hende uforbudet, dog bør hun at være ædru saavel om midnatstide, som om middagstide; thi hun ved aldrig naar en dannekvinde haver hende behov; det staar en mand ilde at driche sig fuld, end det staar en kvinde halv værre, end siden den, en jordemoder skal være.«

Men naar I haver en god Jordemoder, I Dannekvinde, da lønner hende vel for hendes Umage; hun er da sin Løn værd, og det var at ønske af Borgemestre og Raad i Kiøbstæderne, at saadanne Jordemødre maatte være fri allevegne for almindelig Skat og Tynge — det er jo dem, der hjælper os til denne Verden, og Skriften lover dem højt, hvad man bør give Agt paa. — —

Efter mange kongelige Forordninger og Tilløb fik man endelig 1759 oprettet en Fødselsstiftelse med Uddannelse af Jordemødre. Denne bedre Oplæring kom naturligvis først Byerne til Gode. Ude paa Landet i afsides Egne stod det endnu længe daarligt til.

1789 sendte Biskop Urne i Ribe Amtmanden over Koldinghus Amt Brev, hvori det siges, at Maalet maa være, at Amtet med Tiden bliver forsynet med duelige Jordemødre. Da nu Trangen her i Ribe Stift »til disse uundværlige Hjælpere« ikke alle Vegne er lige stor, anmoder Biskoppen om at faa oplyst, hvilken Egn der mest trænger til en duelig Jordemoder. Hvis Stedet aldeles ingen har hos sig, spørges der om Vejlængde til den nærmest boende Jordemoder. Ligeledes ønskes fremsat Forslag vedrørende hvilke Vilkaar, en ny udlært Jordemoder kan tænkes tilbudt og beskikket.

Amtmanden (Hans de Hofman) lod Spørgsmaalet gaa ud til Sognepræsterne.

Hr. Ancher Borch svarer, at i Ringive, Lindeballe og Gadbjerg Sogne er ingen eksamineret Jordemoder, og »det var at ønske, at der var en eksamineret Jordemoder i disse Sogne, da mange Barnemødre, dersom ikke Gud selv var deres Hjælper, maatte sætte Livet til formedelst ukyndige og ulærte Jordemødres Vankundighed«.

Ikke heller findes i Hvejsel og Givskud Sogne nogen ordentlig beskikket og eksamineret Jordemoder; man betjener sig blot af saadanne, som uden faglig Uddannelse, ja undertiden uden Praksis faar Lejlighed til at paatage sig en Jordemoders Forretning. Det er derfor højligten at ønske, der paa denne betydelige Mangel snarlig maatte raades Bod.

Fra Brande Sogn lyder Efterretningen meget mistrøstigt: man har 5 store Mil til Vejle og 6 Mil til Horsens. Man kan akkurat lige saa godt lade være at hente Jordemoder, da hun altid kommer for sent.

Give og Nykirke Sogne er i lignende Situation. Men i Sønder Omme findes »en meget skikkelig, nu aldrende Kone, som med nogen Lykke efter den Kundskab, hun af mange Aars Erfaring har samlet, i særdeles vanskelige Omstændigheder betjener Fostermoder-Embedet i dette og nærliggende Sogne, der i Henseende til Vejenes Længde er meget langt fraliggende«.

Helt anderledes trygge er Forholdene i Jelling-Kollerup Egnen. Jelling har nemlig den Lykke at eje »en velkendt Jordemoder« (et andet Sted kaldes hun berømt), som ganske vist ikke er eksamineret, men »som har været særdeles heldig i al den Tid, hun praktiserede her, da over 1500 Børn næst Guds Hjælp ved hendes Haand er bragt til Verden«.

De fleste andre Steder ønsker man en Forandring

til det bedre hidført. Det varede dog længe, inden man fik Ønskerne opfyldt. Men nu havde man faaet at vide, der tænktes paa »disse uundværlige Hjælpere« til Folk. Og det var jo allerede noget.

FRA VINDING SOGN I HOLMANS HERRED

AF J. J. RAVN

Vinding Sogn, der, hvad Hartkorn angaar, er det mindste i Holmans Herred og i Areal det næstmindste, har derimod det næststørste Indbyggerantal, og det har det navnlig faaet i de senere Aar. I Følge Traps »Danmark« var Indbyggerantallet 1801: 346, 1850: 672, og 1925: 1516. Nu godt 2850. I Rigsarkivet findes en Folketællingsliste fra 1787, hvoraf jeg har en Afskrift. Den er forfattet af den daværende Sognepræst i Vinding Peder Christensen Winter, som var Præst der fra 1768 til 1791. I Følge denne Folketælling var der da 271 Indbyggere i Sognet. Der var 20 Gaardmænd, de 12 af dem var Selvejere, de 8 Fæstere; der var 19 Husmænd, og af dem var de 9 desuden Fiskere, andre 9 var tillige Daglejere, og 1 var Møllersvend. Der var 3 Skrædere, 2 Smede, 1 Tømmermand, 1 Hjuler, 1 Skoleholder (Henrik Ussing, som var 31 Aar gl. og havde en Tjenestepige, der var 56 Aar gl.). Der var 1 Væver og 1 Bødker samt 1 Hyrde, Grejs Hansen, 58 Aar og gift med Inger Nielsdatter; der var 4 Soldater, deraf var de 2, nemlig Thomas Hansen, 47 Aar, og Mads Christensen, 32 Aar, gifte, og den førstnævnte havde 3 Børn og den sidstnævnte 1 Barn. 2 Kvinder, den 61aarige Enke Karen Bendixdatter og den 70aarige Anna Thomasdatter, boede sammen og ernærede sig ved »Spinden«. Der var 4 Enker, som var henholdsvis 80, 78, 70 og 67 Aar gl., der nød Almisser af Sognet. Det

gjorde ogsaa 2 Familier. En Kone, som Manden havde forladt, betlede. Paa de 9 af Gaardene havde man Tjenestefolk, ialt 20, og paa 6 af Gaardene var der voksne Børn hjemme til Hjælp ved Arbejdets Udførelse. Sognets ældste var en Kvinde, Skræder Bertel Laursens Moder, Anne Christensdatter, hun var 80 Aar gl. To af mine Tipoldefædre er da Gaardmænd i Vinding, og den ene af mine Tipoldemødre, Mette Pedersdatter, som er 49 Aar gl. og gift med Gaardmand Jens Hansen, har 3 Brødre, som lever og bor i Byen, nemlig de 2 forhenværende Gaardmænd Niels Pedersen, 72 Aar gl., paa »Fousbjærg«, Hans Pedersen, 69 Aar gl., paa »Vinding Overgaard«, og deres Broder, Jeppe Pedersen, 60 Aar, som boede paa »Bjærtsminde« og ligesom sin Fader og Bedstefader var Sognefoged. Han var gift med Jens Hansens Søster. 1774 var Vinding Bys Jorder bleven udskiftede fra Fællesskabet, og 1765—67 blev de 10 Gaarde, som hørte under Kolding Ryttergods, købt til Selveje; Prisen var 170 Rigsdaler pr. Td. Hartkorn. 1662 og 1688 var Gaardenes Antal 16, deraf var kun den ene Selvejergaard, 4 var Mensalgods til Vejle Præsteembede, 1 var Annekspræstegaard, og 1, Nr. 16 gl. Matr., var en Tid Fæstegaard under Nebbegaard. Den ene af Mensalgaardene var dog kun $\frac{1}{2}$ Gaard. Udflyttet fra Byen blev den delt i to, de to Eskholtgaarde.

Gaarden Nr. 16, gl. Matr., købtes til Selveje 1766; da købte min Tipoldefar, Peder Zakariassen, i hvert Fald sin Halvdel af den af Ejeren af »Møllersminde« i Pjedsted, Peder Rasmussen. Fæsteren af Mensalgaardene blev Selvejere omkring 1795. Den ene af disse Gaarde var oprindeligt den største i Byen, den var 1733 delt i to Halvgaarde, og 1787 var den ene af dem, »Sønderbjerregaard«, udflyttet paa Marken Vest for Byen, og

dens Fæster hed Niels Jensen Mørkholt, som 1798 solgte den til Hans Jensen, Søn af forannævnte Jens Hansen. Selvejrgaardens Hartkorn var 1688 kun en Ubetydelighed mindre, men 1772 solgte Ejeren af Gaard Nr. 3, Ole Nielsen Krag, $\frac{1}{3}$ af sin Gaard for 700 Rdl. til den gamle Selvejrgaards Ejer, Rasmus Markussen fra Viuf, som 1765 var bleven Ejer af Gaarden ved at ægte Else Bertelsdatter (Bonde), der var Datter af den tidligere Ejer, Bertel Thomsen Bonde. Ved dette Jordkøb fik Gaarden henimod 10 Tdr. gl. Hartkorn, og den var saa i omkring 40 Aar den største i Byen. 1573 ejedes den af Anna, Nielses Kone, 1610 af Niels Hansen Bonde (Jordebøger i Rigsarkivet). Bertel Thomsen Bondes Fader, Thomas Hansen Bonde, ses i Vinding Sogns Kirkebog at have været gift 4 Gange. De 3 første Hustruere døde i en ung Alder. Den sidste, Else Jespersdatter fra Nørre Stenderup, overlevede ham. — Mændene paa Gaarden kaldtes vistnok »Bonde«, fordi det var en Selvejrbondegaard, de havde. I Følge »Kronens Skøder« var de fleste af Byens Gaardmænd, før Kong Frederik d. II afkøbte Adelen dens Sædegaarde og Bøndergods paa Egnen, Fæstere til forskellige Herregaarde. 1574 solgte Sten Bilde paa Sellerup Hovgaard 6 Gaarde, 1 øde Jord, 2 Bol og 3 Gadehuse i Vinding til Kronen. 1578 solgte Karen Gyldenstjerne paa Boller Kronen 1 Gaard i samme By, og 1579 fik den 1 Gaard i Vinding af Hans Axelsen Arenfeldt, da han solgte Viufgaard. Efter Svenskekrigen 1657—60 solgte Kronen en Del Gods, den manglede Penge, og 1664 solgte den 10 Fæstegaarde, 1 Selvejrbondegaard og 1 Bol til Pligtfogderne paa Københavns Slot. Prisen var 50 Rigsdaler pr. Td. Hartkorn. Man forbeholdt sig dog Ret til at købe Godset tilbage, og det varede vist ikke ret mange Aar, før det skete (Kronens Skøder).

1329 nævnes Gaarden »Vinning Skovbølling«, som Drosten Laurids Jonsen tilligemed noget andet Gods paa Egnen skænkede Ribe Domkapitel. Han ejede jo ogsaa »Kærgaard« i Skibet Sogn, som laa i Engene tæt ved Trædballe, Voldstedet saas for en Del Aar siden. Laurids Jonsen var en Tid Lensmand paa Tranekær paa Langeland og døde 1340. Han havde ogsaa en Tid baade Langeland og Ærø i Forlening (Kr. Erslev »Dansk historisk Lexikon VII«). Hvor »Vinning Skovbølling« har ligget, ved jeg ikke. Navnet Skovbølling er forsvundet; men maaske den er en af de 4 Mensalgaarde, der hørte til Vejle Præsteembeder. 1436 nævnes en Adelsmand, Terkild Jensen, af Slægten »Glabæk« som boende i Vinding (Trap Danmark). Jeg ved heller ikke, hvilken Gaard i Byen, han har boet paa. Maaske han har boet paa den gamle Selvejrbondegaard i Byen. — Da Kong Frederik den IV 1721 lod opføre de »kongelige Rytterskoler« paa Rytterdistrikterne, fik Vinding Sogn ingen af disse. Beboerne i Vinding blev henlagt til Skolen i Skærup med Undtagelse af Selvejer Thomas Hansen Bondes Gaard, som blev lagt til Andkær Skole. Først i Aaret 1743 byggedes en Skole i Vinding, og den første Skoleholder ved den var Jens Bang, der døde 1759 i en Alder af 49 Aar. I Kirkebogen omtales dog før et Par Skoleholdere, bl. a. Erik Johansen Langelund, som 1713 kort efter Paaske som Enkemand blev gift med salig Jon Nielsen Soldats Enke, Kirsten Jørgensdotter; hendes Mand faldt 1700 ved Tønning. Langelund kaldes »dansk Skoleholder«.

I den nordlige Del af Vinding Sogn er der i de senere Aar fremstaaet et ret stort Villakvarter: »Mølholm« og »Eskholt«. Navnet Mølholm er forholdsvis nyt i Vinding Sogn. Det er overført dertil fra Vejle, hvor det er gammelt. Om Oprindelsen til Navnet dér meddeler

J. J. A. Vorsaae i »Historisk Tidsskrift«s II. Binds 1. Hefte, Side 194, at det hidrører fra, at her har ligget en Krudtmølle, som allerede 1626 havde været nedlagt i mange Aar, og at der i Tingbogen fra nævnte Aar om et Stykke Jord i Mølholm hedder, at det støder op til en Enghave, »som den gamle Krudtmølle haver standen«.

For nogle Aar siden, da man gravede i en Kolonihave i Mølholmsdalen, stødte man paa en Brolægning et Spadesped i Jorden. Stedet, hvor den fandtes, var noget Syd for den nuværende gamle Mølledam. Muligvis har Møllen ligget der. Det gamle Navn for den ældste Bebyggelse i Mølholm var »Vinding Hule«. I min Ungdom kaldtes den med dette Navn, og Navnet havde den efter Hulvejen paa den gamle Vejle—Fredericia-Landevej, som gik, hvor »Stampesvej« nu gaar. Denne Vej har Navn efter en Farver Stampe, der i nogle Aar omkring 1860—70 ejede en mindre Gaard og et Skovskifte i Vinding Sogn. Hans Farveri laa vist paa Nørregade i Vejle. Skovskiftet havde forøvrigt hørt til Vinding Præsteembede, og det frasolgtes, da Vinding var Anneks til Gaverslund. Saa vidt jeg husker, ejede Farveren det ikke i ret mange Aar; men det fik dog Navnet »Stampes Skov« efter ham. Den før omtalte Gaardmand, Ole Nielsen Krog, som frasolgte $\frac{1}{3}$ af sin Gaards Jorder, udflyttede sin Gaard paa Marken Vest for Byen og anlagde en Stampemølle ved »Fiskebæk« (gl. Navn for Bækken mellem Vinding og Vejle Mark og Skov). Saa vidt jeg ved, blev Møllen dog snart nedlagt. Den laa for ubekvemt for Færdslen til og fra den. Halvdelen af Gaarden, han ejede, bærer Navnet »Stampemøllegaard«; men forhen kaldte man denne Gaard og den fraskilte Gaard »Kragegaarde«. Nu har man overflyttet dette Navn paa den

Syd for liggende Nabogaard, den foran nævnte »Sønderbjerregaard«, og Gaarden, der er udskilt fra den, og paa Generalstabens Kort er Navnet fejlagtigt overført til disse Gaarde.

TIL GRUNDLOVSFEST I GIVE 1868

VED RASMUS MORTENSEN

Vi ved ikke meget om, hvorledes Givekredsens Vælgere modtog Grundloven af 5. Juni 1849; det var sikkert nok med Beherskelse. Men da den reviderede Grundlov kom 1866, mærker vi Følelsernes Styrke: Begejstring for 49, Harme mod 66.

Man vilde rejse Kong Frederik, Grundlovens Giver, et straalende Minde i Give By. Planen modnedes og fik Udformning gennem Aaret 1867. En Komité havde indsamlet Bidrag og betroet Billedhugger Evens, København, at fremstille Kunstværket. Nu var det færdigt, og Afsløringen skulde finde Sted 5. Juni 1868 i Forbindelse med en storstilet Grundlovsfest. Hele Omegnens Befolkning ventedes. Man havde i Sinde at begynde Kl. 10¹/₂ Formiddag. Kanonskud skulde tilkendegive Starten, og Programmet bød endvidere paa Afsløringshøjtidelighed med Taler, Sang og Salveskydning, Grundlovsfest med flere Taler, Afsyngelse af Fædrelandssange, derefter Fællesspisning (som kostede 4 Mark for Herrer, 3 Mark for Damer), endelig Dans i to Dansetelte (Pris 2 Mark for Herrer, 1 Mark for Damer) og Fyrværkeri. Vejle Musikkorps havde lovet at spille baade under Folkefesten og ved Dansen.

Dagen oprandt. Vejret var gunstigt, omkring 800 Mennesker havde givet Møde, deriblandt mange Skytteforeningsmedlemmer. Vejle Amts Avis refererede. Pastor Rambusch holdt Indvielsestalen, hvori han frem-

hævede, at Kongen »villig og glad havde delt sin Magt med Folket, medens andre Monarker kun nødtvungen havde gjort noget lignende — og i saa Fald med den Bagtanke ved første Lejlighed at tage Gaven tilbage, hvad intet Øjeblik var faldet Kong Frederik den Syvende ind.« Og »den, der i nogensomhelst Retning har været i Besiddelse af Magt og Indflydelse, maa kunne forstaa, hvor stort Ofret var, som Kongen derved bragte sit Folk.«

Støtten afsløredes. Det viste sig at være et smukt Mindesmærke for Kong Frederik den Syvende, 5 Alen højt og bestaaende af en Broncebuste paa et Fodstykke af Beton med følgende Indskrift:

Oprejst den 5te Juni 1868
af taknemlige Vælgere i Give
Valgkreds.

Folkets Ven — Grundlovens Giver — Fører til Frihed.

Støtten afsløredes, og »med Begejstring udbragtes et Leve for Frederik den Syvendes Minde«.

Efter Talen forlod man Mindesmærket, medens Skytterne affyrede en Række Salver, og Menneskemængden lejrede sig rundt om paa den nærliggende Markedsplads.

Grundlovsfesten begyndte. Jægermester Krøyer, Engelsholm, udbragte et Leve for Kong Christian den Niende. Taleren paaviste, at »Kongen som sin Forgænger havde delt Sorger og Glæder med sit Folk og derved lagt for Dagen, at Folkets Livssag ogsaa var hans«. Talen for Grundloven holdtes af Pastor Knæckenborg fra Kollerup, »der vel erklærede sig for en Ven af den gamle Grundlov, hvis Fortrin fremfor den forandrede Grundlov han fremhævede, men gaaende ud fra Ordet: Det er saligere at give hellere end at tage, for-

manede han dog sine Meningsfæller til at vente og ikke med Magt at rive til sig, hvad de havde mistet, medens han paa den anden Side ønskede, at den Tid dog maatte komme, da man frivillig vilde tilbagegive Menigmand den tabte Indflydelse«.

Skoleforstander og Folketingsmand Rodtwitt talte smukt for Danmark. Pastor Bertelsen fra Jelling talte varmt for Sønderjylland. Mellem Talerne veksledes med Afsyngelse af et i Dagens Anledning foretaget Udvalg af »de mest passende fædrelandske Sange«. Ordet gaves derefter frit. Lærer Chr. Balling fra Lindeballe talte for den frie Presse; Folketingsmand Jørgensen, Uldum, talte; Lærer Utoft, Hvejsel, ligeledes (den danske Folkeand). Gaardmand Mads Brøchner fra Luseby takkede Monumentkomiteen og Festkomiteen. Gaardmand S. Jensen sluttede.

Dermed var den alvorlige Del af Festen forbi, og man begav sig til Spiseteltet, hvor ca. 200 Mennesker deltog i Fællesspisningen (koldt Bord), og hvor mange Taler holdtes. Bl. a. talte Pastor Knæckenborg (Nordens Enighed) og Skoleforstander Rosendal (det danske Folk). Taler holdtes endvidere for Landsoldaten, for Flaaden o. s. v.

Til Slut fik man sig en lystig Svingom, og saaledes gled den livlige Folkefest til Ende.

Naar det betænkes, at Folk havde stillet Kl. 10^{1/2}, maatte vandre til Fods Vejen hen og hjem eller køre med Hestevogn, skønner man, Deltagerne kunde være fornøjede — de havde faaet en hel Dag ud af det, en dejlig Dag, som mindedes længe. Kongestatuens i Give var indviet!

— — —

Hvem vilde ikke gerne, nu 70 Aar efter, kunnet blande sig i Mængden ved hin Lejlighed, da Folke-

styret var ungt, og Fremtiden tegnede sig lys. Festen i Give viser os det vidunderlige Samspil af højtidsfuld Alvor og umiddelbar Glæde, som var naturligt for Datidens Slægt. Der er ingen Tvivl om, at med saadan Evne til at holde Fest blev Mødet virkelig løftende, mæglende og styrkende baade for Deltagerne og for Læserne af Avisens omhyggelige Referat.

»DANMARKS RIGES BREVE«

Studiet af dansk Middelalderhistorie har alt for længe været hæmmet af den Omstændighed, at det skriftlige Kildemateriale var vanskelig tilgængeligt, fordi det — optegnet paa Latin — fandtes hengemt i flere forskellige Samlinger. Middelalderens foreliggende Udtalelser danner selvsagt saa værdifulde Vidnesbyrd, at de helst uden Hindringer skulde kunne høres, naar Samtidens Begivenheder og Forhold gøres til Genstand for Undersøgelse.

Det maa derfor hilses med Glæde, at Sprog- og Litteraturselskabet, som administreres af Fru Dr. Lis Jacobsen, og som støttes af Carlsbergfonden og Staten, nu har planlagt og iværksat Udgivelse af samtlige bevarede danske Breve og Aktstykker: Paveskrivelser, Kongebreve, Skøder, Testamenter o. s. v., ialt henimod 1200 originale Dokumenter fra Vikingetiden til Valdemar Atterdag (1340) — ledsaget af Oversættelse til Nutidsdansk: Danmarks Riges Breve.

Brevværket kommer i to Skikkelser, nemlig en Rigsudgave og en Amtsudgave.

Rigsudgaven er beregnet til 15 Bind og bliver færdig i Løbet af 8 Aar med ca. 2 Bind aarlig. Vejle Amts historiske Samfunds Medlemmer kan erhverve Rigsudgaven til Favørpris: 8 Kr. pr. Bind (Bogladepriis 12 Kr.).

Amtsudgaven udsendes i Hæfter gennem 8 Aar. Det

er ved Overenskomst med Sprog- og Litteraturselskabet ordnet saaledes, at alle Breve, der vedrører et vist begrænset Omraade, f. Eks. Østjylland, Middelalderens Aarhus Stift: Randers, Aarhus og Vejle Amter, bliver samlet i et enkelt Bind, som de historiske Samfund i paagældende Egne har lovet at aftage og fordele til deres Medlemmer. I Henhold til denne Overenskomst vil ethvert Medlem af Vejle Amts historiske Samfund gratis faa tilsendt Amtsudgaven for vor Egn i Form af en Række Hæfter sammen med Aarbøgerne.

Rasmus Mortensen.

Regnskab for Aaret 1938.

INDTÆGT:	Kr.	Øre	UDGIFT:	Kr.	Øre
Kassebeholdning ¹ / ₁ 1938	0	00	Udgivelse af Aarbogen:		
Bidrag fra 710 Medlemmer	2840	00	1. Halvbind	Kr. 1968,19	
Andre Samfunds Medlemmer	96	25	2. »	» 2106,90	
Salg af ældre Aarbøger	73	75	Foredrag og Udflugter	4075	09
Aarsbidrag fra Stat, Amt og Kommune:			Arkiv og Inventar	12	29
Statskassen	Kr. 155,00		Bestyrelsens Rejser og Udlæg	123	86
Vejle Amt	- 100,00		Udsendelse af Aarbogen	Kr. 508,50	
Fredericia Kommune	- 50,00		÷ Portorefusion	- 373,40	
Kolding »	- 50,00		Administration	135	10
Vejle »	- 25,00		Andre og uforudsete Udgifter	275	14
			Kassebeholdning ³¹ / ₁₂ 1938	82	36
Aarsbidrag fra Banker og Sparekasser:				0	00
Vejle Bank	Kr. 100,00				
Vejle Sparekasse	- 50,00				
Kolding »	- 50,00				
Fredericia »	- 50,00				
Renter af Kassebeholdning	250	00			
» » Legat	23	10			
» » Legat	20	00			
Andre Indtægter:					
Hævet paa Grundfond ..	Kr. 244,04				
Give og Omegns Plant-					
ningsforening	- 200,00	444			04
	Kr. ...	4127			14
Underskud - ..	757	29			
	Kr. ...	4884			43
			Kr. ...	4884	43

Kapitalformuen androg pr. ¹/₁ 1938, Grundfond 3962,16, Obligation 500,00, og tilgaaede Renter 153,92, ialt Kr. 4616,08.
 Hævet af Grundfonden er Kr. 244,04, hvorefter Kapitalen pr. ³¹/₁₂ udgør Kr. 4372,04.

Kolding, den 3. Juni 1939.

sign. **Axel Johansen.**

Regnskabet er revideret og fundet i Overensstemmelse med Bilagene.

Kolding, den 10. Juni 1939.

Fredericia, den 14. Juni 1939.

sign. **Harald Andersen.**

sign. **L. Petersen.**

KOLDING I 1848

BIDRAG TIL BYENS OG EGNENS HISTORIE

AF FROVIN JØRGENSEN, KOLDING

Det nye Aar oprandt for den lille By med sine ca. 2700 Indbyggere og vilde vel være blevet som de nærmest foregaaende — altsaa med nye Fremskridt, for Kolding var en By i Fremdrift — om ikke Begivenheder var kommet til, som havde endevendt det hele.

Særlig paa eet Omraade var man i Kolding naaet vidt, det var paa det nationale. Her, som intet andet Sted, havde den nylig nationale Opvaagnen i Sønderjylland og deraf følgende Kamp mod Slesvigholstenismen sat Sindene i Bevægelse.

Det var der heller ikke noget mærkeligt eller tilfældigt i, lige saa lidt tilfældigt, som at »Dannevirke« her fik sine første Abonnenter, senere mange, eller at der her var særlig mange Medlemmer af »Slesvigsk Forening«. Kolding var Grænsebyen, hvis nære Forbindelse med Landet mod Syd i mere end een Forstand havde præget dens Indbyggere, saa de havde erhvervet sig en dyb Forstaaelse af og Indleven i de Forhold, der herskede i Nordslesvig.

Kolding var en By, hvis Indbyggere »paa Grund af særlige Interesser var meget fanatiske og fjendtligsindede.«

Den 20. Januar døde Christian 8. Politisk Uro greb Befolkningen i hver en Krog af Landet. Hvad vilde nu ske? Skal vore Forhaabninger til den nye Konge gaa i Opfyldelse; faar vi en fri Forfatning? Det var beretigede Forhaabninger, og saa kom Forfatningsreskriptet af 28. Januar; som ganske vist begravede Enevælden, men langtfra tilfredsstillende Folket.

Jordbunden var beredt for yderligere Drøftelser af Frihedsideerne, da Rygterne om Februarrevolutionen i Frankrig og kort efter i Tyskland naaede herop og satte Sindene i Bevægelse. Mangen gæv og ellers sat Borger blev revolutionær og Tronstormer af Rang, naar Problemerne »Frihed og Ret« og »Folkets Vilje« kom under Debat i de tre Klubber, hvor man gik, efter som man var fin til, eller i Værtshusene, hvis man ikke var fin, og blev sat i Relation til vore egne hjemlige Forhold. Og saa var det hele jo ogsaa saa dejlig langt borte.

Snart fik man dog andet at tænke paa. Den revolutionære Luftning, som havde været saa interessant paa Afstand, begyndte at trænge Nord paa og angreb særlig de selsvigholstenske Nerver. Rejsende kunde fortælle, at »noget var i Gære«, Slesvig skulde være tysk Forbundsland. Nu gik Revolutionsbegejstringen i den gale Hals — der var dog Forskel.

Rygterne blev til Vished. En Dag stod at læse i »Dannevirke« om Forsamlingen i Rendsborg og Deputationen til København. Dér var Luftningen imidlertid ogsaa naaet hen, og man hørte, hvordan den gamle Kongemagt var faldet, dog heldigvis hverken paa Fransk eller Tysk.

Oprøret brød ud, og det gik Slag i Slag: provisorisk Regering, Rendsborg, Hertugen i Berlin, Tyskland vil hjælpe baade med Tropper og Penge, men ogsaa med

Røver- og Friskarer, som flakker rundt i Staterne og gør dem usikre, disse sidste vil trænge helt op i Jylland og brænde og plyndre, for bare skematisk at nævne en Smule af, hvad der i disse Dage foruroldede Indbyggerne i en Grænseby som Kolding, en af Rigets Hoveddøre, ad hvilken alt Nyt Syd fra kom frisk fra Fad.

Kolding var pludselig blevet Midtpunktet for det hele, og med Overskrifter som: »I Kolding fortælles« — »Fra Kolding berettes til os om Oprøret i Hertugdømmerne« o. s. v. gik Meddelelser og mer eller mindre fantastiske Rygter ud over Landet.

*

Enhver kan tænke sig til det Røre, der i en saadan Tid maatte være i en national vaagen By, der tilmed som Grænseby talte en Del syd fra blandt sine Indbyggere, ogsaa en Del Slesvigholstenere. Disse Folk var ikke vant til at gaa stille med Dørene, havde heller ikke behøvet det, nu tørnede de to gamle Modstandere sammen, og Braget har givet Genlyd i den lille By.

Desværre flyder Kilderne ikke særlig rigelig til netop denne lille Periode i Koldings Historie. Tiden har unddraget os Enkelthederne. Saa meget mere kærkommen er en Korrespondance mellem Borgmester Qvistgaard og Amtshuset i Vejle, understøttet af en enkelt Avismeddelelse, som i et Glimt lader os se den Forbitrelse og det Had, der i disse Dage kom til Udfoldelse.

Borgmester Qvistgaard skriver den 26. Marts:¹⁾

»Som Amtet bekjendt er ved denne Byes ridende Corps Garvermester Gøhlmann ansat som Lieutnant. Denne Mand, der er Slesviger af Fødsel, har i den sidste bevægede Tid paa offentlige Steder udtalt sine politiske Anskuelser i en Retning, der tyde paa, at han

er det Slesvig-Holstenske Parti hengiven, og efter hvad jeg har al Grund til at antage forholder sig saaledes — har han endog navnlig i Gaar Aftes paa et Værtshus ladet sig forlyde med eller pralet af, at han den Dag, da Borgervæbningen her aflagde Troskabs-Eeden til Kong Frederik den 7., uagtet han var tilstæde ved Eedens Aflæggelse, ikke aflagde Eeden. Stemningen mod Gøhlmann, der for Øieblikket er fraværende i Haderslev,²⁾ har desaarsag et Par Gange i Dag her offentlig udtalt sig stærkt imod ham, og under disse Omstændigheder har jeg troet at burde indstille til Amtet, at Gøhlmann, i det mindste indtil videre meddeles Afskeed af Borgervæbningen, og at den derved ledigblivende Lieutnants-Plads i det ridende Corps besættes med Vagtmester, Kjøbmand H. H. Grau. —

Jeg anser denne Foranstaltning for absolut nødvendig for Rolighedens Vedligeholdelse heri Byen (udh. af Forf.).

I Skrivelse af 27. Marts³⁾ svarer Amtshuset:

Paa Grund af de ved Overauditørens behagelige Skrivelse af 26. dennes oplyste Omstændigheder bliver ved det ridende borgerlige Corps i Kolding, Garvermester Gøhlmann herved foreløbig suspenderet fra al Tjeneste ved Borgervæbningen, og den derved ledigblevne Lieutnants-Post besat med Vagtmester, Kjøbmand H. H. Grau, i hvilken Henseende De behagelig vil foranstalte det videre fornødne. — Iøvrigt forventes det, at De er opmærksom paa Gøhlmanns Forhold og efter Omstændighederne sætte ham under Politiets Tilsyn eller belægge ham med Arrest.

Den 28. Marts meddeles fra Kolding:⁴⁾

.... En tysk Garver i Kolding (Gøhlmann), som var i Besiddelse af faste Eiendomme og drev en anseelig Næring, havde til Borgernes høieste Forbitrelse hemmeligt forladt sin Kone og Børn for at kæmpe mod de Danske. Men hans Medborgere havde dog viist det roesværdige Maadehold ikke i nogen Henseende at forgribe sig paa hans efterladte Familie og Gods. —

Den 1. April modtog Borgmesteren pr. Estafette følgende Billet fra Vejle Amtskontor:⁵⁾

I Vejle Amtshus meddeles, at Garver Gøhlmann i Kolding er arresteret i sit Hus; hvorvidt dette forholder sig saaledes og Anledningen dertil, derom forventer Amtet at modtage Underretning.

Borgmesteren svarede Dagen efter⁶⁾, at dette ikke var Tilfældet; men at Gøhlmann, siden han var kommet hjem, havde holdt sig inde »for at unddrage sig Folks Opmærksomhed.«

De her anførte Meddelelser vidner tilstrækkeligt om den Spænding og Nervøsitet, der herskede baade blandt Befolkningen og paa de offentlige Kontorer, om de offentlige national-politiske Diskussioner, der har været ført, og som har ophidset Stemningen i Byen, saa den »offentlig« (altsaa i Form af Demonstrationer) har udtalt sig imod Slesvigholstenerne, saa stærkt, at Borgmesteren ansaa en Afskedigelse af Gøhlmann for en *absolut nødvendig Foranstaltning for Rolighedens Opretholdelse.*

Yderligere fortæller en anden Meddelelse fra Kolding, at adskillige Tyskere og Slesvigholstenerne foretrak at flygte Syd paa. Alle Haandværkssvende i Byen, der var Syd fra, blev holdt under Politiets Opsyn,⁷⁾ og de rejsende Svende, der kom Nord fra og vilde Syd eller Vest paa, fik Borgmesteren Ordre til at holde tilbage. Mistænkelige Personer blev strengt undersøgt, »og som Følge heraf er Byen temmelig fri for omstreifende Personer«.⁸⁾

Som før nævnt havde forskellige Rygter om Røver- og Friskarer verseret paa Egnen. En Dag — det var den 24. Marts — fortalte Rygtet i Kolding,⁹⁾ at disse »Slaver«, som man ogsaa kaldte dem, var undervejs.¹⁰⁾

Selvfølgelig vilde Koldingenserne ikke give op for

saadan noget lumpent Pak, efter Rygtet kunde de heller ikke være her endnu, og det hele vilde jo ogsaa kun være af foreløbig Natur, til Hæren kom. Et lille Tilløb til Panik har der nok alligevel været, for en Del sendte deres Døtre til Fyn og Sjælland.¹¹⁾

Borgmesteren sammenkaldte til Borgermøde, og næste Formiddag traadte Borgervæbningen under Gevær og udsatte Vagtposter ved Krathuset (se forøvrigt Lønborg Friis: Slavekrigen). Det tjener til Vagtpostens Ros, det var Købmand P. Brandorff og Tobaksfabrikant Iversen, at de ikke tog det hele mere højtideligt, end at de gav sig til at skyde til Skive for at faa Tiden til at gaa paa nogenlunde nyttig Maade. At Spøgen kostede dem en Brummetur, har sikkert ikke bedrøvet dem særligt.

Dagen efter, den 26. Marts, marcherede 12. Linie-Bataillon under klingende Spil ind i Kolding, »til Beroligelse af Indvaanerne«. Beroligelsen var dog ikke ganske, for den Officer, der førte Styrken, var selv noget utryg ved Situationen og forstod ikke, at Regeringen kunde sende en saadan Haandfuld Folk til Grænsen, »det var jo bare at lade dem hugge ned«.

*

Med ovennævnte lille Episode var Kolding færdig med »Slaverne«, og man ser, at medens Jyderne fra Vejle og Nord paa rendte rundt mellem hverandre og blev til Latter for Efterverdenen i deres Kamp mod imaginære Fjender, samledes man fra Koldingegnen og Syd paa, roligt og beslutsomt, til en Begyndelse efter eget Initiativ, for at tage Kampen op mod en virkelig Fjende, som nærmede sig, de berygtede Friskarer, der var dannede i Holsten, c. 3000 Mand sammenskrabet Pak fra alle Tysklands Egne.¹²⁾

Fra forskellig Side blev der arbejdet paa Dannelsen af dette Forsvar.

Da Rygtet om de tyske Friskarer — altsaa ikke Slaverne — den 26. Marts kom til Amtmand Johannsens Kundskab i Haderslev, indkaldte han Sognefogederne i Haderslev Vesteramt til Møde paa Amtshuset den 29. Marts. Her opfordrede han igennem dem Befolkningen til at væbne sig sogne- og herredsvis mod disse Skarer, og dermed støtte Hæren.¹³⁾

Noget lignende er sket i Kolding. Hvem der her har staaet i Spidsen, fremgaar ikke, forskellige Forhold tyder dog paa, at i det mindste Laurids Skau, Borgmesteren og dennes Broder, Herredsfoged Qvistgaard, Andst m. fl. Herreder, har været blandt dem.

Herredsfogeden udsendte følgende Opfordring til Befolkningen i sin Jurisdiktion:¹⁴⁾

Medborgere! Den Fare, der allerede længe har truet Fædrelandet, er steget til det høieste! I Hertugdømmerne er Oprøret udbrudt, Fæstningen Rendsborg er i Slevig-Holstenernes Vold, og en provisorisk Regering for Hertugdømmerne er udnævnt, Krigen er altsaa uundgaelig, og Enhver er opfordret til at værne om Fædrelandet, Kongen og sin egen Arne. Intet Offer kan nu være for stort. For at raadslaa om, hvad der i dette Øiemed kan og bør gjøres i denne Jurisdiction, som Faren nærmest truer, indbyder jeg alle dens Beboere, Unge og Gamle, til at møde mig i Hvilsted Kroe, Fredagen den 31te i d. M. om Formiddagen Kl. 11. Jeg venter, at Enhver, der elsker sit Fædreland og begriber den truende Fare, vil indfinde sig.

Kolding, den 26de Marts 1848.

C. W. Qvistgaard,

Herredsfoged i Andst, Slaugs, Jerlev
og Brusk Herreder.

Syd paa er en lignende Opfordring gaaet »til Sognefogeder eller andre ansete Mænd af Almuen« (den kendes dog ikke) om at møde i Kolding den 27. Marts »for at drøfte, hvad der hensigtsmæssigen kunde være at fortage for den dansktalende Nordslesviger« under saadanne Forhold.

Til at »bivaanè« Forsamlingen var af Borgmesteren Chefen for 12. Bataillon, Oberstleutnant Morgenstjerne, indbudt, for at han ogsaa kunde faa Lejlighed til at sige, hvad der efter hans Mening burde gøres, saa meget mere som hans Bataillon rekrutteredes væsentlig fra Sønderjylland, og kun ganske faa var mødt.

Samme Dag, som denne Forsamling blev afholdt, kom Professor Chr. Flor fra København til Byen sammen med en Del slesvigske Studenter.¹⁵⁾

Anledningen hertil var, at Overkommandoen nærede nogen Frygt for, at Hæren ikke var stærk nok — det var en Trediedel af den, der havde gjort Oprør. Maaske mødte den — det kunde Rygterne tyde paa — allerede Modstand i Nordslesvig. Kunde den da rykke frem uden Flankedækning mod Frikorps Vest fra?

For at gardere sig mod denne Eventualitet havde Regeringen besluttet at sende Professor Flor til Nordslesvig for at forsøge at rejse en Folkhær.¹⁶⁾ Med ham fulgte de slesvigske Studenter for at hjælpe paa Stemningen. Imidlertid var, som man vil have set af det foregaaende, Rejsningen allerede begyndt, kun stod Organiseringen tilbage.

Regeringen kunde ikke have sendt nogen bedre i dette Ærinde. I hele Nordslesvig var der ingen, man saa gerne lyttede til, og som talte med saa stor Vægt som Professor Flor, »Sønderjyllands Diktator«. Og saa havde han tilmed her Laurids Skau ved sin Side. Det er givet, at de to har gjort deres Indflydelse gældende

paa Mødet, og sikkert er det Overkommandoens Instrukser til Professor Flor om Organisationen af Nordslesvigs Folkevæbning, som gaar igen i det Opraab, der blev Resultatet af Mødet og igennem Mødedeltagerne og senere Stafetter spredt ud over Nordslesvig, hvor man igen kan finde dem som Rettesnor for de forskellige Sogne- og Herredssammenslutninger. I det hele taget er det fra forskellig Side blevet bekræftet, særlig gennem Beretninger fra Studenterne, der spredtes ud over Landsdelen, at Professor Flors Virken fra Kolding, her tænkes ogsaa paa hans: Proclamation til Slesvigerne, var af god Virkning og var Nordslesvigerne en god Støtte i den ret vanskelige Tid, hvor de, som det var Tilfældet mange Steder, stod ene og ret raadville, forladt af deres Embedsmænd. Kun længere Syd paa sagde Slesvigholstenerne, at det ikke var sandt, hvad der stod i den, da Kongens Navn ikke stod under.

De forskellige Opraab og Proklamationer er medtaget for at vise de forskellige Strengte, der blev anslaaet, og de ret interessante og vidtgaaende Løfter, Regeringen havde bemyndiget Professor Flor til at give den slesvigske Befolkning for at vække den til Daad, Løfter, som ikke blev indfriet. Tillige fortæller de os, hvad der er blevet drøftet paa Mødet, hvor de samme Tanker selvfølgelig er blevet uddybet.

Mødet i Kolding den 27. Marts var saaledes en ret betydningsfuld Sammenkomst, som ikke bør forbigaaes. Som et yderligere Memento kom samme Dag til den Øverstkommanderende i Byen en Meddelelse fra Pastor Helweg i Haderslev, at en Afdeling Oprørere var undervejs, deriblandt de frygtede Friskarer, og skulde staa kun to Dagsmarcher fra Haderslev.¹⁷⁾

Opraabet, der var Resultatet af Mødet, lyder:¹⁸⁾

Kjære Venner!

Vort og vor Families Liv, Hus og Hjem og Eien-
domme ere i øieblikkelig Fare, Friskarer er oprettede
af en betydelig Styrke i Holsten og skulle være paa
Veie til at overfalde, plyndre og mishandle os. Lader
os til Selvforsvar, sogneviis danne Foreninger. Til den
Ende ansee vi det for vigtigst at i ethvert Sogn 2de af
de meest agtede Mænd, meddele denne Plan til alle
Andre i Sognet, om hvis Troskab mod Konge og Fædre-
land, man bør være forvisset. De have med sig en Liste,
paa hvilken Enhver tegner sit Navn, der vil indtræde
i en saadan Forsvarsforening. — Hver forsyne sig nu
med de Vaaben, han kan tilveiebringe, i Mangel af Bøsse
og Tilbehør, Rendekugler eller Hagl, benytter man et-
hvert tjenligt Vaaben. En god skarp og spids Hølee
paa en 3 Alens Stage kan bruges eller en god spids
Fork. Efterat saaledes ethvert Sogn har dannet en For-
ening, der i Nødtilfælde kan gribe til Vaaben, maa det
ansees fornødent, at Sogneforeningerne udnævner
sin Formand eller Anfører, den, som dertil maa ansees
fortrinlig duelig f. Eks. en forhenværende Militær med
et fædrelandsk Sind. Alle disse Forsvarsforeninger maa
tillige staae i indbyrdes Forbindelse med hinanden, og
ansee vi det for vigtigt, at man i alle disse Foreninger
straks underrettes om, hvor det i ethvert Sogn er For-
svarsforeningens Formand eller Anfører bor, til hvem
man ved truende Farer eller i Sager af Vigtighed kan
henvende sig ved Estafetter. Tillige er det ønskeligt,
at Foreningerne sætte sig i Forbindelse med Militæret
i Kolding, som derfor ogsaa bør underrettes om, hvor
Formanden eller Anføreren ere.

Som Middel til at sammenkalde en saadan dannet For-
svarsforening, ansees det hensigtsmæssigt at kime med
Kirkens Klokker, der ellers ikke maa finde Sted. Det
gjælder om ikke kun at forsvare vor Familie, vort
Huus, vore Eiendomme men tillige at sikkre vor Lands-
del den frie selvstændige Forfatning, vor allernaadigste
Konge i disse Dage har skjænket os, vi kunne være
forvissede om, at vi ved at danne saadanne Foreninger
ville komme Hans Majestæts Ønsker imøde, idet vi saa-

ledes handle, som det sømmer sig trofaste Borgere og fædrelandsksindede Mænd.

Kolding, den 27de Marts 1848.

I en Forsamling af Nordslesvigere.

Foranlediget af førnævnte Forhold ved Bataillonens og for efter Opfordring at udtale sig udsendte Oberstleutnant Morgenstjerne følgende¹⁹⁾:

O p f o r d r i n g.

Den 12te Linie Infanterie-Bataillon. — Den Bataillon, som er dannet af det Fyenske Infanterie Regiment, i hvis Spidse Kong Frederik den 7de i mange Aar personligen har staaet — er kommen til Kolding. Det er nødvendigt, at Enhver, som er Indkaldt, saa vidt muligt giver Møde, men da det erfares, at den Kongelige Ordre om Indkaldelsen ikke er bleven Enhver bekendt, saa opfordres Enhver Sognefoged og anden brav Mand til at virke i sin Omegn for at der ufortøvent møder i Fredericia alt det indkaldte Mandskab fra 1843 og følgende Aar, men tillige opfordres ogsaa det Mandskab, der er fra 1840, 1841 og 1842, for at de ved den 12te Linie Infanterie Bataillon kunne indtræde istedet for dem, som udeblive, fordi de ikke ere underrettede om, hvad Kongen har bestemt.

*

Ligesom et saadant saavist muligt Møde i Fredericia vil forstærke Mængden af dem, som med Vaaben kunne fyldestgøre Lydighed imod vor Konges Bud, opfordres tillige alle Sognefogeder og andre brave Mænd til, at der i Sognene dannes Foreninger, som med Kraft forebygge Udbredelsen af Ulydighed imod vor Konge, og derimod med al mulig Iver stræbe for ogsaa ved denne Leilighed at vise, at Hertugdømmet Slesvig saavel som Kongeriget er besjælet af sand Kiærlighed for Konge og Fædreland.

Kolding, den 27de Marts 1848.

Morgenstjerne,
Bataillonscommandør.

Professor Flors: Proclamation til Slesvigerne lyder²⁰⁾:

Slesvigholstenerne, som i en Række af Aar have forstyrret Fred og Ro i Landet, forsøge nu ligefrem at gjøre aabent Oprør mod deres retmæssige Konge og Landsherre, og vilde forføre Eder til at tage Deel i deres vanvittige og forbryderske Plan. De ville med Magt overgive Eders skjønne og herlige Land i det tyske Forbunds Hænder.

Slesvigere! Ville I holde med de slesvigholstenske Oprørene eller med Eders Konge? Ved Kongeaen staar et stærkt Armecorps, begjærligt efter at rykke ind i Eders Land som Ven eller Fjende. Sige I: vi ville ikke mere have noget at gjøre med Danmark og dets Konge, vi ville til Tyskland og underkaste os det tyske Forbund: saa kommer Hæren som Fjende, og I maa da selv betænke, om I kunne udholde Kampen med den danske Konge og hele det danske Folk. Men sige I: vi ville blive vor gamle Forbindelse med Danmark og vor unge folkekjære Konge troe: saa kommer den som Eders Ven og Beskytter mod Enhver, der med List og Magt vil gjøre Eder til Tydsklands Slaver. Sigerent ud Eders Mening, vor Konge elsker den rene Sandhed, men svarer hellere med Gjerning end med Ord. I maa nu selv afgjøre Eders Skjæbne: om I ville være Statsforbrydere, der dog let ville blive overvundne og selv maa tilskrive Eder de sørgelige Følger — eller trofaste Fædrelandsvenner, som ville erhverve Eder alle brave Mænds Roes og Eders nedarvede Konges Kjærlighed.

Med den kongelige Premierministers og Ministeriets Bemyndigelse er jeg fra Kjøbenhavn kommet til Eder for i Hans Majestæt Kongens Navn at forklare og udtyde for Eder, hvor meget han har betænkt at gjøre for Eders Frihed, for Eders Selvstændighed, for Eders Vel. Ville I høre det, da lyder det saaledes:

Besluttende Rigsdag fælles med Danmark.

Presse- og Associations-Frihed (Forsamlings-Frihed).

En egen slesvigsk Landdag for Alt, hvad der an-
gaar Slesvig alene.

En egen Overret.

En egen Regjering.

Derimod ophører Cancelliet, da alle Cancellier
maa ophøre, naar Ministrene bliver ansvarlige.

Consumption vil ikke blive indført.

Kopskatten vil blive ophævet.

Valgloven saavel til Rigsdagen som til Landdagen
vil blive meget folkelig. Statsafgifterne ville blive ord-
nede efter et bestemt Forhold, (f. Eks. efter Folke-
tal), ligelig for Danmark og Slesvig. Naar de for den
slesvig-danske Stat fælles Udgifter ere blevne fra-
dragne, vil Overskuddet af Statsindtægterne, efter
det samme bestemte ligelige Forhold, blive anvendte
til særskilte Indretninger i Danmark og i Slesvig.
Landdagen faaer en besluttende Medvirkning ved
Anvendelsen af den slesvigske Qvota-Deel o. s. v.

Vor frisindede og folkekjære unge Konge fattede
strax ved sin Tronbestigelse den Beslutning, at skjænke
samtlige sine Undersaatter al den Frihed, der lader sig
forene med Folkets sande Vel. Slesvigere! jeg er vis
paa, at I ikke med Slesvig-Holstenerne ville styrte Eder
i Elendighed og Fordærvelse; tvertimod ville I unde
vor ungdomsfriske Konge den Lykke, at gjøre Eder,
sine kjære Slesvigere, til et frit, selvstændigt og lyk-
keligt Folk.

Slesvigere! jeg, som taler til Eder, er mange af Eder
bekjendt som en ærlig Mand og en ægte Folkeven, der
har offret de undertrykte Slesvigeres Vel den bedste
Deel af min Kraft. Troer mig, der har gjort meget for
Eder, og aldrig talt usandt for Eder, naar jeg siger, at
det er i Kongens Navn, at jeg har talet til Eder. Troer
ikke Dem, der altid har løiet for Eder, og ogsaa denne
Gang gjøre det paa den frækkeste Maade, idet de
foregive at tale til Eder i Hans Majestæts Navn. Hvor-
ledes kunne Oprørere mod Kongen tale i Kongens
Navn? Men den retfærdige Straf vil ramme dem.

Kolding, den 27de Marts 1848.

Flor.

Til Jyderne og Fynboerne udsendte Professoren ligeledes en meget kraftig Opfordring til at komme til Hjælp.²¹⁾

— Efter saaledes igennem Mødets Deltagere at have rettet kraftige Opfordringer til alle Sider, fortsatte Professor Flor sit Arbejde for at skabe en Folkehær i Nordslesvig — ud fra Kolding, og det gik godt. »Stemningen er ypperlig og Hadet stort.« En Meddelelse til Krigsministeriet fra Kolding, dat. 28. Marts »Kl. 1 Natten seen«, fortælles²²⁾:

» . . . Professor Flor er i Kolding, hvorfra han virker sammen med sin Ven, Laurids Skau og Thingmand Schmidt fra Haderslev samt Redaktør Fischer fra Aabenraa. De gør alt, hvad de kan, for at bringe Bønderne i den rette Stemning og til øieblikkelig Medvirkning. Herfra sender de Bude til Slesvig.«

*

Resultatet af Anstrengelserne for at skabe en Folkevæbning udeblev ikke.

I Kolding dannedes foruden de fast organiserede borgerlige Korps den 27. Marts et Frikorps, der talte noget over 170 Mand, hovedsagelig Handelsbetjente og unge Haandværkere. Kun en Del af Medlemmerne var forsynede med Skydevaaben, men alligevel øvede de sig under Kommando af en afskediget Kaptain Kjerulff. Han rejste imidlertid bort, og Korpset opløstes da, tildels paa Grund af manglende Ledelse. Kun en Rest paa 40—50 Mand holdt sammen under Anførsel af Baanddrejer Becker, og man talte om, at de skulde følge Hæren.²³⁾

Iøvrigt »er Stemningen heri Byen den bedste, og saavel Borgerne som andre bære med Rolighed de svære Byrder. Byens Vagter er besatte med Militaire og Borgere, og den bedste Forstaaelse hersker mellem de tjenstgørende. Overauditor Qvistgaard (Borgmesteren)

er i bestandig Activitet omkring paa forskellige Puncter.«²⁴⁾

Hvad her i særlig Grad bidrog til at hæve Stemningen, var Ankomsten af de mange Flygtninge og værnepligtige.

Da Oprøret var en Kendsgerning, var der en hel Del Mennesker, der ikke længere fandt det raadeligt at blive inden for Slesvigholstenernes Rækkevidde og derfor hurtigst muligt søgte over Kongerigets Grænse. Som de første var de faa Officerer og Smaaafdelinger, der ikke vilde gaa over i Oprørernes Rækker og fandt Lejlighed til iltom Flugt. Under Turen Nord paa havde de haft en Del Genvordigheder at udstaa og var temmelig udasede, naar de naaede Grænsen og kunde bringe sig i Sikkerhed i Kolding, men godt spækkede med Nyheder, og i Koldingenserne fik de lydhøre Tilhørere. Snart begyndte det ogsaa at strømme ind med værnepligtige. Saaledes fortaltes den 28. Marts,²⁵⁾ hvordan der til Kolding ankom en Del i Sundeved udskrevet Mandskab. I Aabenraa havde Magistraten frataget dem deres Pas, da de nægtede at gaa til Rendsborg; men alligevel fortsatte de Nord paa og ankom trætte til Kolding, »hvor den forsamlede Menneskemængde med enstemmig Bifaldsraab lønnede deres Troskab.«

Efter Kolding fulgte Oplandet. Men forinden maa nævnes et nyt Moment, som imidlertid var kommet til, det var Hæren.

Det voldsomme Udslag, Nationalbegejstringen gav, havde en kort Tid ogsaa bjergtaget Krigsministeren, saa han besluttede at bruge den almindelige Folkevæbning som et Slags Reserve, der ikke alene skulde tjene det stedlige Forsvar, men ogsaa i givet Tilfælde afgive Forstærkning til Hæren under et eventuelt Tilbagetog.

I Overensstemmelse hermed udsendte han en almindelig Opfordring til at danne frivillige Korps. Samme Dag (28.) forlagde Chefen for Generalkommandoen over Nørrejylland og Fyn, Generalleutnant Hoegh-Guldberg, en Mand ved Støvets Aar, der kun havde Begejstringen i Behold, Hovedkvarteret til Kolding, herfra skulde han lede Bevægelsen.²⁶⁾

Allerede den 28. Marts oprettedes i Taps Sogn en Forsvarsforening bestaaende af 68 bevæbnede Mænd, der valgte Sandemand Paul Nissen ved Taps Kirke til Anfører, deres Samlingssted blev ved Taps Kirke. — »Kun een Mand, Gaardeier Ross, der ved flere Leiligheder har tilkjendegivet et slesvig-holstensk Sindelag, nægtede at indgaae i Forsvarsforeningen.«²⁷⁾ Derefter gik det Slag i Slag! Vonsild?, Sest 96 Mand, Hjarup 100, Skanderup 13 Befalingsmænd er nævnt, Harte 118, Gjesten 133, Lejrskov 201, Veerst 71, Bække 88, Vester Nebel 100, Alminde 88, Starup 118, Ødsted 140 for at nævne nogle af de nærmeste Sogne. Bevæbningen var Geværer og Lanser, de saakaldte Pigkæppe.

Imidlertid gik Bevægelsen hen i April Maaned i Staa grundet paa forskellige Omstændigheder, bl. a. den, at Tscherning hurtigt blev klar over, at det ikke lod sig gøre at føre Krig med Batailloner, som var dannet ved blot at udlevere Geværer og saa overlade Beklædning og Forsyning til Patriotismen og Ledelsen til Begejstringen.²⁸⁾ Man kan ogsaa kun være glad ved, efter hele den Maade, Folkevæbningen blev organiseret paa, at den ikke kom til at tage aktiv Del i Krigen, det vilde have været Selvmord. Men paa eet Omraade har den dog haft Betydning, og den bør man ikke undervurdere. Den bevirkede, at Folk kom i Virksomhed, fik Afløb for deres Patriotisme paa en forholdsvis ufarlig Maade, fik Lov til at mærke, at de ligesom ogsaa var

delagtige i Landets Forsvar, og i Omraader, hvor der fandtes Slesvigholstenere, formaaede den at faa dem til at lægge en Dæmper paa deres Sympati og Antipati og holde sig i Ro. — Da Fjenden besatte Landsdelen opløstes af sig selv hele Foretagendet.

— Endnu en Opgave havde Krigsministeren udset til Befolkningen. Da Krigen udbrød, var det danske Hærvesen i høj Grad mangelfuldt, og meget maatte bygges op fra Grunden. Efterretningsvæsenet dannede ingen Undtagelse herfra, det tilfredsstillende end ikke de tarveligste Fordringer.²⁹⁾ For at bøde herpaa anmodede Krigsministeren Justitsministeren om igennem Amtet at organisere et Spionagevæsen og at træffe Foranstaltninger mod fjendtlige Spioner.

Amtshuset giver i Skrivelse af 1. April en Fortegnelse over en Del Folk, som mentes egnede til dette Hverv. Her skal nævnes:

1. Christen Hansen Juel i Nagbølle Bye.
2. Sognefoged Christensen, Sest.
3. Gaardmand Ebbe Nielsen i Ferup.
4. Toldkontrolløren i Eistrup.
5. Gaardmand Jens Jessen, Harte.
6. Claus Haamann,³⁰⁾ en Tydsker, Vildttyv og Smugler, men brugbar, dersom han kan vindes og betales godt.

Endvidere hedder det i Skrivelse af 4. April fra Amtshuset om Mænd, der vil være Spioner:

1. Kjøbmand og Borgerrepræsentant Warming,
2. Praktiserende Læge Rosenstand,
3. Adjunkt Møller,

alle tre af Kolding Kjøbstad. Den førstnævnte er mig bekendt som en varm fædrelandssindet Mand, der nøie

er kjendt saavel i Bye og Omegn. — Rosenstand skal vise stor Interesse for det, som røre sig i Folket, og vil ifølge sin Stilling som praktiserende Læge ofte kunne uformærket faa Lejlighed til Iagttagelse som maaske ingen anden. — Møller er en særdeles paalidelig ung Mand, der frivillig har meldt sig til Tjeneste ved Borgervæbningen, lyttende til alt, hvad der om de nuværende Forhold maatte kunne refereres. Alle trende haver under Forsikring om den ubrødeligste Tavshed erklæret sig villig, samt at yde al den Tjeneste, de i den antydede Retning formaar.³¹⁾

*

Den 25. Marts udgik fra Krigsministeriet Ordre til Generalkommandoen for Nørrejylland og Fyn, at, da man delte den almindelige Forudfølelse af, at der vilde ske noget efter det Svar, den slesvigholstenske Deputation havde faaet i København, skulde et Armékorps uopholdelig dannes paa Grænsen mellem Kongeriget og Hertugdømmet, omkring Kolding, ialt paa c. 6000 Mand. Den 26. Marts kom, som allerede berørt, de første Tropper. »Daglig kommer en Masse Officerer, Menige og Heste, som bliver indkvarterede, og Byen er stærk belagt.«³²⁾ Provinsstilheden var nu fortrængt fra de snævre Gader for Lyden af Hestetrav, Vognrummel og højkrøstet Kommanderen. Hovedkvarteret prægede Byen med Officerer af alle Grader og Vaabenarter, og saa Soldater i hvert Hus.

»Daglig kommer en Masse Officerer, Menige og Heste.« Soldaterne blev oftest transporterede af Sted paa Vogne. Det maa have været et forunderligt Syn at se et saadant Vogntog, der kunde være over en Kilometer lang, fyldt med glade og begejstrede Soldater, der sang og raabte Hurra, Vogne, Heste og Soldater

smukt pyntede med Blomster og Flag, rulle ind i Byen. Opholdet var for de flestes Vedkommende kun af kort Varighed. Den 29. Marts om Morgenen Kl. 2 $\frac{1}{2}$ lød Alarmmarchen, og Kl. 4 rykkede Avantgarden ud af Byen mod Haderslev, kørt paa halvtredie Hundrede Vogne.³³⁾ De øvrige Troppeafdelinger fulgte i de kommende Dage efter, og kun en Leutnant og 30 Mand blev tilbage og overtog sammen med Borgerne Vagten ved Sønderbro. For at faa Assistance til dette Hverv blev der sendt Bud efter Borgervæbningen i Vejle, der dog fik Forfald.³⁴⁾ Stadig kom der Troppeafdelinger, som nu marcherede gennem Byen; men lige trofast blev de modtaget af Borgerne med Hurraraab og fik Hurraraab igen ved Sønderbro til Afsked.

6000 Mand i og omkring Kolding var ikke nogen ubetydelig Indkvartering, og af det følgende vil ses, at det ingenlunde var let at skaffe det fornødne. Men det var i en Begejstringens Tid, det foregik, en Tid, som egentlig kun kan antydes paa Papiret, men som aldrig glemtes af dem, der oplevede den, end ikke i den høje Alderdom. Derfor følte Besværlighederne ikke, og Borgmesterkontoret kunde skrive, at Stemningen i Byen var den bedste.

Ret snart opstod der nogen Vanskelighed ved Fremskaffelsen af Mad, og Priserne steg. Borgmesteren maatte skrive til Amtshuset 30. Marts, at »det vilde være særdeles ønskeligt, om det maatte kunne foranlediges at i denne Tid ifra fjernere Egne Tilførsel til Kolding kunde opstaa af Levnetsmidler o. s. v.« Amtskontoret indrykkede straks Avertissement angaaende Levnedsmiddeltilførsel i Aarhus Stiftst. og Vejle Avis, og nu kom Bønderne langvejs fra med Fødemidler til Kolding.

Endelig findes følgende Kopi:³⁵⁾

Til Kongen.

Da under den overordentlige Tilstrømning til Kolding Kjøbstad, deels af Militaire og deels af Andre, Prisen paa Levnetsmidler, især Smør og Kjød daglig stiger, og disse Artikler desuden oftere næsten ikke ere at erholde, vilde det være at ansee som særdeles ønskeligt, om det maatte kunne foranlediges, at i denne Tid fra fjernere Egne Tilførsel til Kolding kunde ske af Levnetsmidler, navnlig Smør, slagtet Qvæg, saltet Flæsk, Æg m. m., og har jeg derfor udstedt en Opfordring til Landmændene ikke blot i Veile Amt, men ogsaa de tilgrænsende Amter, om at bringe Levnetsmidler til Kolding og sælge samme for en passende moderat Pris. —

For endvidere at kunne lette Koldings Indvaanere de Byrder, som Urolighederne nødvendigvis medføre, og som Indvaanerne bære med opofrende Fædrelands-sind uden Klager, kan jeg ei andet end ansee det ønskeligt, om Consumtions-Afgifterne af Fødemidler, der indføres til Kolding, indtil videre kunde blive eftergivne, hvilket jeg herved tillader mig allerunderdanigst at indstille til Deres Majestæts allernaadigste Overveielse.

*

Efter Indmarchen i Hertugdømmet blev Generalkommandoen i Kolding. Det gav Byen en vis Position, og den vedblev at været et Slags Midtpunkt.

Det brændende Spørgsmaal for alle var nu: Hvordan gaar det hos Hæren?

Selvom Afstandene var smaa, var det alligevel i disse Tider vanskeligt at faa Meddelelserne frem. Aviser var der kun faa af. De fleste Nyheder gik fra Mund til Mund, og det var jo uundgaaeligt, at de paa en saadan Rejse efterhaanden forandrede Form, ofte ogsaa Karakter. Vilde man derfor høre sikkert Nyt, maatte man selv til Byen og hente det, og det gjorde mange, selv om det, at komme til Byen, dengang var en langt større

Begivenhed, der krævede store Overvejelser, end nu om Stunder.

I Kolding var Nyt at høre, hertil (til Generalkommandoen) kom de officielle Depecher fra Hæren. Det var her, Folk skulde hen.

Man ordnede sig paa forskellig Maade. Borgerne i Byen kunde samles hver Dag foran Generalkommandoens Kontor hos Gæstgiver Madsen i Helligkorsgade. Var der sket noget særligt paa Krigsskuepladsen, sendte de selv en Mand af Sted. Buchs Avis (se efterf.) fortæller saaledes, at Adjunkt Müller her fra Byen havde foretaget en Rejse til Flensborg for at indhente nærmere Underretning om Slaget ved Bov, eller ogsaa sammenkaldte Generalk. til en Forsamling og gav Underretningen der (Buchs Avis 13. Apr.). Da Generalk. en Tid var borte fra Byen, dannedes et Bureau, bestyret af Borgmesteren, en Officer og en Sekretær.

Med Hensyn til Oplandet var det vanskeligere. Ovre paa Højrup-Eggen ordnede man sig paa den Maade, og det har sikkert flere gjort, at man formaaede en Mand til daglig at rejse til Kolding og forespørge i Generalk. Et karakteristisk Brev derfra, stilet til General Hedemann, der dog paa det Tidspunkt ikke var i Kolding, lyder:³⁶⁾

Høi og velbaarne Hr. Oberst Hedemann.

Højrup og Tafdrup By have lejet et Bud, som daglig indtil videre skal bringe os Efterretninger fra Kolding om Krigens Gang. I dybeste Underdanighed erkende vi Deres vigtige Kald og vover blot at besvære Deres Høivelbaarenhed med den Bøn, at De ifølge Deres bekjendte Godhed vil henvise Budet til en paalidelig Mand ved Hovedkvarteret for derfra at erholde en paalidelig Efterretning om den danske Hærs Fremrykning.

Højrup, den 8. April.

Underdanigst

C. Sørensen. Th. Carlsen. G. Schou. Jens Offersen.

En særlig entreprenant Mand ved Navn Buch ordnede sig med Generalk. og Folk paa Landet saaledes, at han i Tiden 1.—23. April udsendte daglige Efterretninger i Form af smaa Flyveblade.³⁷⁾ Disse smaa Aviser gengav i kort Form, hvad der var sket ved Hæren, og hvad Rygtet sagde. De er, understøttet af andre Meddelelser, en ikke uinteressant Kilde med Hensyn til, hvad der optog Befolkningen.

Buch skriver i sin Avis 1. April:

»Gennem Generalk. for Fyen og Nørrejylland, som indtil videre forbliver her i Byen og stadig modtager Efterretninger fra Hovedkvarteret (for Tiden i Haderslev), er der lovet mig Meddelelse om, hvad der forefalder og er officielt.«

— Den 2. April Kl. 9 om Form. bragte Buchs Avis den Nyhed, at »Dr. Marcus (se foranst. om Gøhlmann), i sin Tid Medlem af den provisoriske Regering i Haderslev, blev i Gaar ført hertil som Arrestant. Amtmand Johannsen ventes hertil i Dag for at gaa samme Vej — — —.«

Samme Dag Kl. 11 Aften:

»— — — Gøhlmann og Postholder Raben, tilligemed en Sognefoged (Erichsen, Skærbæk) er førte herigenem som Arrestanter — — —.«

4. April Kl. 9 Form.:

»— — — 8 troeløse Embedsmænd ere komne hertil i Nat som Arrestanter. Amtmand Johannsen skal være fri, da 4 Borgere er gaaede i Caution for ham.«

Aarhus Stiftst. 6. April føjer til de samme Meddelelser: »— — — Dr. Marcus blev paa Transporten gennem Kolding insulteret af sammenstimlede Folk. —«

Til Meddelelsen om Dr. Marcus knytter sig i Korthed følgende:³⁸⁾

Som allerede berørt, dannedes den 25. Marts en pro-

visorisk Regering i Haderslev bl. a. af Dr. Marcus. Da de danske Tropper den 29. Marts rykkede ind i Byen, blev han derfor sammen med andre arresteret paa Angivelse af Pastor Hertel, og efter at have prøvet Arresten i Haderslev pr. Vogn ført til Kolding.

Dr. Marcus glemte aldrig den Koldingtur. Hans Navn var Koldingenserne bekendt, Slesvigholsteneren, Danskerhaderen, en af dem, der havde gjort Oprør mod »vor Konge« og endog sat øverst paa Listen over de Personer, man skulde sikre sig. Og han kendte Koldingenserne, vidste, at man i Grænsebyen i al Almindelighed hadede Slesvigholstenerne, og i Særdeleshed nu var en »fanatisk og oprørt Befolkning«. Han var derfor heller ikke et Øjeblik i Tvivl om, hvilken Modtagelse han vilde faa, og det fyldte ham med Gru.

Mellem 5 og 6 om Eftermiddagen naaede de Kolding. Beredvillig fortalte Kusken til alle, hvilken interessant Passager, han havde paa Vognen.

Langsomt skramlede Vognen gennem Gaderne. Folk kom ud fra Husene. Deres Nysgerrighed forvandlede til Raseri, og drøje Haansord og Forbandelser lød efter de kørende. Hvert Blik, hver Gebærde og Trusel bed sig fast i Dr. Marcus' Sind.

Stedse flere sluttede op i Følget efter Vognen, og da der gjordes Holdt paa Pladsen foran Raadhuset, var der tæt af Mennesker, der alle indtog en højst truende Holdning.

»Se den Røverkarl, den Landsforræder!« lød Raabene op til ham. »Slaa ham ned, den tyske Hund, den Meneder!« En Mand trængte sig frem. Med løftede knyttede Næver truede han ad Fangen og raabte: »Jeg kender dig, din Forræder! Prøv at holde en af disse tyske Taler her!«

Mængden sluttede tættere og tættere om Vognen,

hvorpaa Fangen endnu stod, og blev ved at raabe og spytte paa ham. Stillingen var i høj Grad betænkelig, og Soldaterne syntes ikke at have Lyst til at gribe ind.

For at søge Tilflugt i Raadhuset steg Dr. Marcus af Vognen; men næppe havde han sat Foden paa Jorden, før et Næveslag strakte ham i Brostenene. Værgende for sig søgte han at komme op, for halvt oprejst paany at blive slaet i Jorden. Endelig kom en Officer til og fik Fangen befriet, hvorefter han blev ført ind i Raadhuset. En ældre velklædt Herre mente dog endnu engang at skulde demonstrere sine nationale Følelser og trængte efter ham, for ind paa ham med fornyede Trusler for til sidst at rykke ham i Skægget. Borgmesteren kom imidlertid til, og Fangen blev ført ned i Fangekælderens. Her sad han til 18. April, forøvrigt venligt og godt behandlet, da han om Aftenen Kl. 10 blev ført til Haderslev for at stilles for en Undersøgelsesdomstol.

*

Der havde vist sig en følelig Mangel paa næsten alt i Hæren. Der fandtes ingen Depoter eller Reserver. Meget følelig var især Mangelen paa Heste og Køretøjer. Den 14. April udsendte Oberstl. Baggesen og Borgmester Qvistgaard følgende Skrivelse til Amtet.³⁹⁾:

Da det ifølge Krigsministeriets Skrivelse af 13. ds. er af paatrængende Nødvendighed at lette Hærens Mobilitet ved Hjælp af nogle Bespændinge for de Vogne af forskellig Art, der er tildelte de respektive Troppede- delinger, samt ere fornødne til Brug for Intendanturen og Ambulancen, saa anmodes ærede Amt om at opfordre Patrioter til, efter Evne at levere enten blot Seletøj eller Heste med Seletøj og frivillige Kuske, eller komplet bespændte Kjøretøier med frivillige Kuske, til den i det slesvigske nuværende Armes Disposition.

Det tilføjes, at det er Armeen under de nuværende

Forhold vigtigere at faa snarest muligt, til Eks. 50 Par Heste med Seletøj og paalidelige Kuske end 100 Par uden Seletøj eller Kuske.

Forsaavidt som Vedkommende ikke skulde ønske eller formaar at sende disse Rekvisitter direkte til Armeens Intendantur i Flensburg, da maa disse dirigeres paa Kolding til undertegnede Forbindelsesbureau.

For Mandskabets og Hestes Forplejning drages selvfølgelig Omsorg fra det Øieblik, de indfinder sig paa dette fornævnte Sted.

Armeecorpsenes Forbindelsesbureau i Kolding.

14. April 1848.

Baggesen.

Quistgaard.

Resultatet af Opfordringen udeblev ikke. Rundt omkring fra mødte Folk paa Staldgaarden med deres Heste og Køretøjer. Fra den nærmeste Omegn skal nævnes⁴⁰⁾:

17. April: Gjesten Sogn stillede en med 2 Heste bespændt Vogn, kørt af Anders Nielsen, Krage-lund.

— : Skanderup Sogn 2 Heste med Seletøj og Staldrekvisiter, førte af en utjenstdygtig.

18. April: Veerst i Bække Sogn 2 Heste med Seletøj, Dækkener, Gjorder og Grimer, førte af utjenstdygtig Michael Jensen.

— : Starup og Aagaard Fogderier 10 Sæt tospændige Seletøjer.

— : Hjarup og Vamdrup Sogn 2 Rideheste, 1 Par Køreheste med Seletøj og Vogn samt Kusk.

— : Harte og Bramdrup Sogn 1 Par Heste med Seletøj, Dækkener, Gjorder og Grimer.

— : Proprietær Kjær, Straarup, 1 sort Hoppe til Kavalleriet.

19. April: Alminde Sogn 2 Heste, Seletøj og Kusk, Frelodsmand Klaus Petersen, Asboemark.
 — : Dalby Sogn 2 Vogne.
 — : Thomsen, Hjarupgaard, 1 Hest med Seletøj.
 — : Seest Sogn 2 Heste, Dækkener og Gjorder.
21. April: Stenderup Sogn 1 Køretøj med 2 Heste. Den ene Hest skænket af Jes Thygesen. Kusk Frispiller Hans Iversen Bødker.
 — : Bjært Sogn 2 Heste med Seletøj og Dækkener og Kusk Peder Hansen Tarp fra Straarup.

Fra den 19. April foreligger et Brev fra Bergholt, Degn og Skolelærer i Heils, hvori han beder undskyldte, »at der ikke efter Bestemmelsen igaar sendtes en Vogn alene her fra Sognet. Samtlige Lodseiere var ved Forsamlingen idag blevet enige om, at de helst vilde levere en complet bespændt Vogn o. s. v.«

Alle Hestene blev stillet paa den Betingelse, at kom de hjem fra Krigen, skulde de afleveres til Ejermændene, men i modsat Fald havde disse ingen Krav at gøre gældende.

*

»Her høres endnu intet tilforladeligt Nyt. Et Rygte fortæller o. s. v.« Saaledes læser man ofte i Buchs Avis, og af den Karakter var egentlig Flertallet af Nyhederne. Rygter fortalte i Øst og Vest om alt muligt, saa Befolkningen ophidsedes, og Nerverne spændtes, saa de dirrede, hvad selvfølgelig yderlig satte Fart i Begivenhederne.

Den 31. Marts skrives paa Borgmesterkontoret i Kolding i en Indberetning, »at igaar Nat udbredte Rygтет sig, at endeel Oprørere var komne til Rødding, hvor de skulde have afbrændt Høiskolen o. s. v.«

Det er ganske interessant, nu da Lejlighed er der, at faa Hold paa et saadant Rygte og følge det fra Begyndelsen.

En Afdeling Friskarer havde et Par Dage omkring 28. Marts opholdt sig i Kliplev, Uge og omliggende Sogne. Om Besøget fortæller Ribe Avis, at Friskarerne stjal hvad de kunde overkomme af Mel, Gryn, Flæsk, Smør, Husgeraad, Sølvtoj, og hvad de ellers kunde finde af brugelige Ting. I Kliplev ejede man, da de drog bort, ikke en Bid Brød. De drak Bøndernes Brændevin, fyldte Mælk og Fløde paa Ankerne, og tvang saa bagefter de bestjaalne til at køre sig og alt Røvergodsset til Flensborg. »Der befinder de sig nu i en demoraliseret og lidet krigsmæssig Forfatning.«

Det var det virkelige og kunde ogsaa være slemt nok, men fortalt et passende Antal Gange og tilsat en Del af Ulykker, man frygtede, blev det til noget meget, meget værre. Her skal medtages, hvad Besøget i Kliplev efter forskellige Kilder blev til.

Fra Ribe Borgmesterkontor indløb til Kolding den 29. Marts en Melding, der gik ud paa, at talrige Stafetter havde meldt om Rygter, »hvis Sandfærdighed næppe kan drages i Tvivl«, og som fortalte, at en Bande Friskarer paa 2—3000 Mand var i Anmarch og for Tiden huserede og brændte i Bevtoft og Toftlund Sogne, hvorfor man i Ribe udbad sig den hurtigste Understøttelse.⁴¹⁾

Samme Dags Aften naaede det samme Rygte ved ridende Ilbud over Skodborg, Vejen til Læborg, Gjesten og Andst Sogne. Banden var vokset knap saa meget som paa Vejen til Ribe, den talte her kun ca. 1400 Mand; men den var ikke mindre frygtelig. Banditterne var kommet til Rødding, hvor de havde afbrændt Højskolen, nu var de i Nærheden af Foldingbro — og

kunde snart ventes. Ganske vist havde ingen været i Forbindelse med dem; men det betød mindre til Sagen, og saa kimedede Klokkerne rundt om og kaldte Folket under Vaaben.

Næste Morgen skyndte Sognefoged Bundsgaard i Vester Gjesten sig til Kolding -- efter først at have forhandlet med Sognefogeden i Læborg, »der skal være en paalidelig Mand« — og meddelte det passerede til Adjudanten i Generalkommandoen, der altsaa anden Gang hørte om Friskarerne og derfor sluttede sin Rapport om det passerede: »Men det er kun Rygter. Der haves ingen bestemte Facta.«⁴²⁾

Senere er Sagens rette Sammenhæng gaaet op for de forskellige Vedkommende, og da Fuldmægtig Saxild næste Dag (den 31.) skulde skrive sin Rapport til Amtshuset, kunde han slutte sin alarmerende Melding om Højskolebranden, »at Rygtet viste sig at være aldeles løgnagtig, imidlertid er Grænsen stærkt besat lige herfra til Ribe med bevæbnede Landboere.«

Som et Kuriosum skal nævnes, at samme Dag, altsaa stadig 31. Marts, sendte Hans Krüger, Bevtoft, Ilbud til Kolding, at Fjenden laa i Krattet ved Toflund, lidet anende, at man i Kolding allerede længe havde vidst, at hans By var plyndret og brændt, og han selv formodentlig fordrevet, om ikke slaet ihjel.

— Et Rygte, som viste sig vedholdende her som ogsaa andre Steder i Landet og gav Anledning til mange Spørgsmaal og mange Forhaabninger, var, at Englænderne vilde komme og hjælpe os. Rygte efter Rygte dukkede op, altid om det samme, bare i forskellig Forklædning. Vi ser det i Bladene, og Buchs Avis beskæftiger sig med det gentagne Gange.

Forhaabningerne var ikke ugrundet. Denne Stat havde tidligere indgaaet paa visse Forpligtelser over for

Danmark og dets Forhold i Syd, og det var kun naturligt, naar man nu ventede, at de givne Løfter skulde indfries. Der blev i København forhandlet med Englands Gesandt for at forhindre Tysklands Indgriben. For yderligere at paavirke Stemningen blev Orla Lehmann sendt til London. Den engelske Regering var dog utilbøjelig.

Men endnu stod Bestræbelserne paa, Rygterne boltrede sig i vild Dans, og Befolkningen konstruerede de Kendsgerninger, man forgæves ventede paa.

Den første Aarsag skal have været et Brev til en dansk Søofficer fra en do. engelsk, hvori der stod, at den engelske Flaade snart skulde afgaa til Østersøen, og at 10,000 Mand Landgangstropper skulde med.⁴³⁾

Saa blev den engelske Flaade set omkring Samsø, og samme Dag meddeler Buch i sin Avis, at Englænderne havde bestilt 30 Lodser i Helsingør, de kunde snart ventes i Østersøen. Og efter Udenrigsministerens Besøg hos Kongen i Haderslev faa Dage efter er det blevet til, at Flaaden maaske er kommen til Sundet.⁴⁴⁾

Den 7. April fortæller Buch, at »Englænderne har erklæret, at dersom Preusserne gaae over Eideren, vil England paaføre det Krig.« Den 18. April har Englænderne med en energisk Note standset Fjendens Fremrykken over Elben. Og da det alligevel altsammen intet hjælper, saa bliver det hos Buch saa sent som den 22. April til, »at England har sat Preussen en vis Frist, inden hvilken de skulde rykke ud af Holsten, hvis de ville undgaa en Krig med England.«

Som man véd, er Haabet ofte temmelig blaaøjet. England vilde ikke understøtte os direkte, selv om det nødvendig saa Tysklands Adgang til Havet gjort større, det vilde kun mægle, og imens marcherede de preussiske Tropper over Grænsen for at genvinde de Laurbær,

de havde tabt i Berlins Gader. Men var end alle disse Rygter grundløse, saa var de alligevel medvirkende til for en Tid at holde Modet oppe hos det lille Folk i Fortrøstningen til, at det ikke stod ene mod den mægtige Nabo.

Ganske morsomt kom et Rygte om Englændernes Ankomst til at gøre Gavn.

Efter Slaget ved Slesvig 23. April opstod der ved Flensborg nogen Forvirring over en falsk Meddelelse om, at Fjenden nærmede sig. Inden længe var Roen i Byen dog genoprettet, men Meddelelsen lod sig ikke standse og antog paa sin Vej mod Nord ret faretruende Dimensioner. Da den naaede Haderslev, begyndte Slesvigholstenerne at rejse Hovedet og gjorde Forsøg paa at befri nogle politiske Fanger, bl. a. Dr. Marcus. Kommandanten i Byen benyttede sig af følgende Krigslist: En Dragon gik til Fods til Landsbyen Erlev, hvor han laante en Hest. Paa den kom han sprængende ind i Haderslev med et stort Brev stikkende ud ved Uniformen. Da han var kommet op paa Torvet, hvor Slesvigholstenerne var samlede, svingede han med Brevet og raabte: »Nu har det ingen Nød, Godtfolk! Her har jeg en Melding om, at Englænderne har erobret Rendsborg.« Derefter red han til Kommandanten, der lod opslaa følgende:⁴⁵⁾

Enhver Soldat, til hvilket Vaaben han end hører, som paa Grund af falske Rygter og ugrundede Formodninger er ilet Nord paa, beordres herved til ufortøvet at drage Sønder paa og søge sin Fane. Endnu staar Fjendens Sager ikke bedre end vore, ja en Dragon har bragt den Efterretning fra Rendsborg, at vore Venner, Englænderne, i Nat har besat Rendsborg. Men vi ville ikke lade Fremmede alene drive Fjenden tilbage.

Det hjalp, Slesvigholstenernes Mod sank, og Fangerne kunde transporteres bort i Ro.

I Kolding laa Prins Christian (Chr. 9.). Samme Dag kom en Soldat galopperende op foran Prinsens Kvarter hos Kancelliraad Kralunds i Helligkorsgade. Prinsen kom ned til ham. »Man siger i Haderslev, at Englænderne har besat Rendsborg,« sagde Soldaten. Prinsen knyttede ved den Meddelelse sine Hænder og udbød: »Ja, er det sandt, saa skal vi ogsaa knuse dem.«

Afdøde Skomager Møller overværede Scenen. Han har fortalt den til Kæmner I. O. Brandorff.

Selv om det ikke saa saa slemt ud, som Rygtet lod formode, saa skulde det dog ikke vare længe, inden Fjenden virkelig kom. Den danske Hær trak sig tilbage. Den 29. April overskred en Del af dem Grænsen ved Kolding i illsom Flugt. I Hælene paa den kom Fjenden, og dermed begyndte et nyt og meget begivenhedsrigt Kapitel i Koldings Historie.

Noter:

- ¹⁾ Vejle Amt: Indk. Breve, Lægdsvæsen og Militærtjeneste 1848 I. 65d (nævnes herefter I. 65d). ²⁾ Med Hensyn til Gøhlmanns Bortrejse til Haderslev var Sagen den, at han var rejst ned til en Broder, der boede dér og var ivrig Slesvigholstener, og som faa Dage senere blev arresteret, fordi han den 25. Marts sammen med andre havde proklameret et provisorisk Bystyre i Haderslev. Om Hensigten har været Deltagelse i Oprøret er tvivlsomt (se herom: Ludvig Hertel: H. W. Hertel). ³⁾ Copibog ved Vejle Amtskontor 1848. ⁴⁾ Aarhus Stiftst. 31. Marts 1848. ⁵⁾ I. 65d. ⁶⁾ I. 65d. ⁷⁾ Skrivelse fra Amtskontoret. ⁸⁾ Skrivelse fra Borgmesteren. ⁹⁾ Se nærmere herom: Lønborg Friis: Slavekrigen, Side 149 ff. ¹⁰⁾ Man vil vide, at Aarsagen til Rygtet var en tysktalende, kongetro Militærafdeling, som gik Nord paa for at melde sig til Kongens Tjeneste (Generalst. Værk: Den dansk-tyske Krig 1848 I.). ¹¹⁾ Arkiv. fra Museet paa Koldingh., Privatark. Afd. C., Pk. 21, Rigsark. ¹²⁾ Vejle Amts Aarb. II 1937, Side 137 ff. ¹³⁾ Sønderjyllands Historie IV. ¹⁴⁾ Museet paa Koldinghus. ¹⁵⁾ Th. Roust: Christian Flor. ¹⁶⁾ P. Lauritsen: Da Sønderjylland vaagnede (1920), Side 502 f. ¹⁷⁾ Hærens Arkiv. Feltark. 1848—50. Nørrej. Armeek. (nævnes herefter: H. A.) 1. a 1. I. S. 17. ¹⁸⁾ H. A. 1. C 2. I. S. og U. S. ¹⁹⁾ H. A. 1. C. 2. I. S. og U. S. ²⁰⁾ Tschernings efterl.

Papirer III, Side 203 f. ²¹⁾ Aarh. Stiftst. 31. Marts 1848. ²²⁾ Rigsarkivet, Krigsm. Ark. 1848. Sekr. og Komm. A. indk. Sager. Prot. I. ²³⁾ H. A. 1. C. 2. I. S. 1. ²⁴⁾ I. 65d. ²⁵⁾ Ribe Avis. ²⁶⁾ Generalstabens Værk I, Side 102 ff. ²⁷⁾ H. A. 1. C. 2. I. S. og U. S. ²⁸⁾ Tschernings efterl. Papirer II, Side 330. ²⁹⁾ Generalst. Værk I, Side 183. ³⁰⁾ Claus Heinrich Haamann, kaldet Claus Tysker. Født i »Bordesholm, hinsides Kiel«. Kom til Kolding omkring 1832 som Tjener hos en Officer. Var kendt som Smugler og Vildttyv og hyppig Gæst i Politiretten (se Retsprotokollen fra Kolding). Sad i Sommeren 1848 fængslet i Nyborg (se Dr. Marcus: Meine Erlebnisse o. s. v. og Vejle Amts Aarb. 1910, Side 103). ³¹⁾ H. A. 1. C. 2. I. S. og U. S. (Brevene 1. og 4. April). ³²⁾ Indb. til Amtsk. ³³⁾ Aarh. Stiftst. 3. April 1848. ³⁴⁾ Se Vejle Amts Aarb. 1905, Side 171 ff. ³⁵⁾ Vejle Amt: Diverse Dokumenter ang. Krigen 1848. ³⁶⁾ H. A. 1. a. 1. I. S. 17. ³⁷⁾ Arkiv. fra Museet p. Koldingh., Privatark. Afd. C. Pk. 22, Rigsark. ³⁸⁾ Dr. Marcus: Meine Erlebnisse in dänischer Gefangenschaft. ³⁹⁾ Rigsark. Krigsm. Ark. 1848. Sekr. og Komm. A. indk. Sager. Prot. IV. ⁴⁰⁾ H. A. 1. C. 2. I. S. 1. ⁴¹⁾ H. A. 1. a. 1. I. S. 17. ⁴²⁾ H. A. 1. C. 2. I. S. 1. ⁴³⁾ Aarh. Stiftst. 19. April 1848. ⁴⁴⁾ Apenrade Ugeblad 19. Apr. 1848. ⁴⁵⁾ Museet paa Koldinghus.

Af Litteratur, der er benyttet, men som der ikke er henvist til, kan nævnes:

- 1) Danmarks Riges Historie VI.
- 2) P. Eliassen: Koldingbogen.
- 3) Orla Lehmann: Efterladte Skrifter.
- 4) Kapt. Linau: Meine Erlebnisse in der Schl.-Holst. Arme.
- 5) J. Lorch: Skumlerier og Begivenheder fra Krigens Tid.
- 6) Vilh. Østergaard: Vort Folk i det 19. Aarh. II.

STODDERKONGER I GLUD OG HJARNØ SOGNE

AF MUSEUMSBESTYRER J. P. BAUNGAARD

I følge Reglement af 5. Juli 1803 om Fattigvæsenets Indretning og Bestyrelse, var der i alle Landets Sognekalds-Distrikter oprettet Fattigcommissioner. Deres Opgave var at paaligne og opkræve Bidrag af Distriktets Jordbrugere i Form af Korn og Penge, og dermed søge at raade Bod paa den værste Fattigdom i Sognet. Man mente ogsaa derved at kunne hæmme det meget besværlige Tiggeri, som Fattigfolk var nødt til, for i det hele taget at kunne leve.

Det var meget beskedne Understøttelser, den fattige fik af Kommissionen, nogle faa Skp. Korn, 1 Læs Brændsel og en enkelt Rgd. i hvert Kvartal, og saa maaske Hjælp til Husleje eller fri Bolig i Fattighuset, saa Tiggeriet blev ved at florere. Det fik endda gaa, naar det var Sognets egne Folk, men der var ikke saa faa, der søgte til fra andre Sogne for at tigge, og det var absolut de mest paagaende, og dem, Beboerne var mest kede af at have rendende paa Dørene.

For at modarbejde dette Uvæsen blev der af Fattigcommissionen ansat de saakaldte Stodderkonger, Fattigfoged var deres officielle Benævnelse.

Deres Opgave var at holde de udensogns Betlere borte, dels ved at anholde dem og føre dem til Sognefogden, eller hvad der vistnok var det almindeligste, jage dem ud af Sognet.

Jeg havde hørt Tale om disse Stodderkonger og hørt gamle Folk fortælle om deres Færden her i Sognet; da jeg saa blev ansat ved Glud Museum og der i nogle gamle Protokoller fandt forskellige Oplysninger om disse Fattigfogeder, fik jeg Lyst til at gøre disse Optegnelser, som det muligvis ogsaa kan interessere andre at læse.

Mandag den 11. December 1826 blev af Fattigcommissionen for Glud-Hjarnø Sogne taget Bestemmelse om at ansætte en Fattigfoged til at holde Betlere borte fra Distriktet, hvilken Forholdsregel syntes nødvendig under nærværende Omstændigheder, da Betlernes Antal, formedelst den trykkende Mangel, rimeligvis vilde tiltage, og de desuden i forøget Mængde vilde søge til Glud Sogn, da de omliggende Sogne var forsynede med Fattigfogeder.

Til denne Bestilling blev antagen en Mand ved Navn Christoffer Steffensen; han skal nyde sin Kost i Distriktet efter Omgang og en Rgd. maanedlig i Løn, og vedbliver han i denne Post, saalænge som han flittigen passer den, og Kommissionen anser denne Indretning for fornøden, hvilket for det første vil være Tilfældet indtil Høsten 1827. I Planen til de Fattiges Forsørgelse i 1827 er Fattigfogedens Løn ansat til 8 Rdl. med den Bemærkning, at han kun er antagen for 8 Maaneder. Saa er der ikke indført mere om ham, dette kunde jo tyde paa, at Kommissionen ikke har anset denne Indretning for fornøden længere. I ethvert Tilfælde gaar der næsten 10 Aar, inden der for Alvor bliver ansat en Fattigfoged. Dette blev vedtaget paa et Møde, som Kommissionen holdt den 1. Juli 1836.

En Mand ved Navn Anders Andersen andrager om Hjælp, da han formedelst vedvarende Svagelighed var bleven afskediget fra sin Tjeneste i Klejs, og nu manglede Underholdning.

Kommissionen, som ansaa ham at være duelig til Fattigfoged, og troede sig forpligtet til, ved en Foranstaltning, som der forlængst var sørget for i alle Nabo-sognene, at forsøge paa at befri Kommunen for det stedse mere byrdefulde Overhæng af udensogns Betlere, antog ham til Fattigfoged, for det første for et Fjerdingaar paa Prøve, og tillagde ham for dette Fjerdingaar fra Dato 2 Skp. Mel, 1 Skp. Malt, $\frac{1}{2}$ Skp. Gryn, og 1 Rgd.

Den 7. Oktober blev der accorderet med Anders Andersen, at han i Oktober Kvartal skal have i Løn som Fattigfoged 1 Skp. Mel, 1 Skp. Malt, $\frac{1}{2}$ Skp. Gryn og 2 Rgd. 3 Mrk.

Den 6. December blev Anders Andersen antagen til Fattigfoged for Aaret 1837, og skal derfor have i Løn 8 Skp. Mel, 8 Skp. Malt, 2 Skp. Gryn og 6 Rigsdaler samt fri Bolig i Fattighuset i Østrup; 1838 og 39 bliver ham betalt samme Løn.

Ved Mødet den 8. Oktober 1839 meddeler Præsten, at der i længere Tid var ført Klage over, at den antagne Fattigfoged, Anders Andersen, uforsvarlig forsømte sin Bestilling, og da han forgæves var advaret, blev det besluttet at afskedige ham fra førstkommende 31. December.

Hvilken Beslutning det overdrages Kommissionsmand Rasmus Sørensen at forkynde for ham.

Anders Andersen, der stadig bliver boende i Østrup Fattighus som Almissemænd og forsørges af Fattigvæsenet de to Aar, han endnu lever, faar i 1841 Medicin for 2 Mk. 4 Sk., og derefter er der betalt en Ligkiste til ham med 2 Rgd., 4 Mrk., og for Graven at kaste 1 Mark 8 Sk.

Hans Efterladenskaber, som var af næsten ingen Værdi, overlades til hans Enke.

Kommissionen antog nu Jens Frederiksen i Glud til

Fattigfoged for aarlig Løn 1 Td. Mel, 4 Skp. Malt, 2 Skp. Gryn og 4 Rgd. i Penge. Ved samme Møde blev der ydet for en Ligkiste til Jens Frederiksens Kone 2 Rdl. 4 Mrk. Hendes yderst ringe Efterladenskaber, som var uundværlige for den efterlevende Mand og Datter, blev dem overladte.

Den 26. Marts 1840 blev der bevilget 1 Mrk. 14 Sk. til en Hellebard til Fattigfogden, ligesom han tilstodes Lærred til en Skjorte, $5\frac{1}{2}$ Alen à 20 Sk. Den 2. Oktober 1840 begærede Fattigfoged Jens Frederiksen, at Kommissionen vilde forhjælpe ham til en Kjole, hvortil han var haardt trængende. I Betragtning af, at han hidtil havde været paapassende og nidkær i sin Bestilling, og derved forhindredes fra anden Fortjeneste, tilstod Kommissionen ham Begæringen, saaledes at en brugt Kjole skulde kjøbes til ham, naar en saadan kunde bekommes til en taalelig Pris, og blev dette overdraget til Fattigforstander Jørgen Jørgensen, som købte en saadan til ham for 3 Rgd., han mangler ogsaa 1 Par Træskostøvler, hvilket tilstodes ham, de kostede 2 Rgd.

Jens Frederiksen faar stadig nogle smaa Understøttelser af Kommissionen, saaledes faar han i April Kvartal 1841 til Medicin 2 Mrk., den 17. Juni faar han til 1 Par Træsko m. m. 3 Mark, og til Brændsel 4 Mrk. Den 17. Juni 1842 begærede han Hjælp til at betale 1 Auktionsregning over nogle Klædningsstykker, der tilstodes ham 4 Mrk. 5 Sk. samt til Brændsel 1 Rgd. 1843 i December tilstodes til Brændsel til Jens Frederiksen og Datter 1 Rgd., 1 Par Træskostøvler at reparere til samme 4 Mrk. Den 4. December 1844 betales for en ny Hellebard til Fattigfogden 1 Mrk. 8 Sk., og 1 Par Træsko med Beslag 2 Mrk. 8 Sk.

At han havde mistet sin Hellebard, gik til paa følgende Maade:

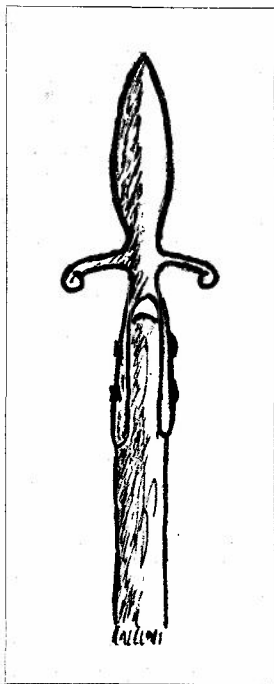
En Eftermiddag hen imod Aften sad Fattigfogden i en Gaard i Sønderby og fik en lille Forfriskning, da der kom en fremmed Mand ind i Stuen og bad om en Almisse. I den halvmørke Stue var det ikke let at se, hvem Manden var, og Fattigfogden, der mente, at det

Stodderkonge eller Stodderfoged.

var en udensogns Betler, sprang op og greb sit Vaaben for at anholde Tiggeren; denne søgte ud af Døren, men Fogden fik Krogen af sin Hellebard hugget i Kraven paa Tiggerens Frakke, og nu gik det ud i Gaarden og rundt om Møddingen, her fik Tiggeren det meget saaledes, ved en hurtig Drejning, at Fattigfogden havnede i Møddingspølen og maatte give Slip paa sit Vaaben. Betleren løb nu ud af Gaarden med Hellebarden hængende i Frakkekraven, og siden saa man hverken Tigger eller Hellebard mere. Min Hjemmelsmand

Stodderkongens Hellebard.

mente, at det var en Karl fra Nabogaarden, der havde ageret Tigger for at holde Spas med den noget brydske Stodderkonge. En saadan noget grovkornet Spøg kunde Beboerne godt være med til at more sig over.

Den 29. Juni 1847 anmeldte Fattigfogden, at Husmand Peder Mikkelsen og Indsieder Anders Jørgensen af Nørby, som af Sogneforstander Erik Hansen var tilsagte at bringe en Betler til Sognefogden, havde, i Stedet for at udføre dette, undervejs ladet Stodderen løbe, saa at han ogsaa siden er set her i Sognet. Man besluttede, at dette deres Forhold skal anmeldes for Herredsfogden. De maatte give hver i Mulkt 3 Mark. Ved et senere Møde blev de 3 Mark, som Indsieder Anders Jørgensen skulde betale i Mulkt, ham eftergivet, paa Grund af hans store Fatigdom.

Jens Frederiksen mangler igen en Kjole, den koster 2 Rgd. 2 Mrk., og 6 Alen Lærred til en Skjorte, 18 Sk. pr. Alen. Brænde og Tørv faar han til Stadighed, den 24. Maj 1850 begjærede han 9 Mrk. til en Trøje, som han foreviste, samme Dag faar han til 1 Par Træsko 2 Mrk., i September samme Aar Jens Frederiksen til sine Træskostøvlers Forbedring 4 Mrk. samt 12 Alen Blaarlærred til 1 Skjorte og 1 Lagen. Den 18. Maj 1852 tilstodes ham til et Par Bukser 1 Rgd. 5 Mrk. 1

Skjorte købes til ham for 5 Mrk. 10 Skl. Den 14. Juni 1853 begjærede han 14 à 15 Mrk. til en Kjole, som han mente at kunne faa for denne Pris af Christen Knudsens Enke. Hans Begjæring tilstodes.

Jens Frederiksen var nu vistnok ved at blive for affældig til at varetage sin Bestilling, han blev afskediget 1. Oktober 1853.

Hovedgrunden til, at Fattigkommissionen bestemte sig til at afskedige ham, var vistnok følgende Medfart, der var overgaaet ham. Han havde anholdt to Koner fra As Sogn, som tiggede i Sønderby, og var nu paa Vej for at føre dem ud over Sognets Grænse. Her skete nu følgende: da de var naaet igennem Byen og befandt sig paa Hedebakken, som dengang var omgiven af Skov, tog de to raske Koner Hellebarden fra Jens Frederiksen og stak den ind ved Haanden paa den ene Arm og langs Ryggen af Frakken ud igennem det andet Ærme. Derefter løste de hans Bukser ned og lod saa den saaledes korsfæstede og hjælpeløse Fattigfoged gaa, hvorhen han vilde og kunde. At det var en meget ynkelig og edderspændt arrig Stodderkonge, der kom traskende ind i en Gaard for at blive hjulpen til Menneske igen, siger sig selv.

Han blev nu afskediget fra sin Bestilling og bliver Almissemlem under Fattigvæsenets Forsørgelse, han lever endnu i 6 Aar.

I et Møde, som blev afholdt 6. September 1859, blev der meddelt, at siden sidste Møde var Almissemlem Jens Frederiksen afgaaet ved Døden, ved dette Dødsfald bespares af den i Forsørgelsesplanen til ham bestemte Almisse, 3 Skp. Rug, 1 $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, 1 $\frac{1}{2}$ Skp. Malt og i Penge 1 Rdl. 3 Mrk. Endvidere for hans Opvartning bespares 1 Skp. Rug, $\frac{1}{2}$ Skp. Byg og $\frac{1}{2}$ Skp. Malt. Alt beregnet for Oktober Kvartal.

En Ligkiste betales til ham med 4 Rgd. 3 Mrk. Hans

ubetydelige Efterladenskaber sælges ved Auktion. Dog skal et Par nye Lagener, som var anskaffet til ham, og betalt med 2 Rgdl. 5 Mrk. 14 Skl., overlades til Mikkell Bryrups Enke. Hans efterladte Gods kostede ved Auktion 1 Rgdl. 3 Mrk.

Ved Mødet den 2. August 1853 bliver det meddelt, at Mikkell Bryrup, som til Efteraaret skal afløse den af-fældige Fattigfoged, begjærede i denne Anledning en Kjole, hvilket tilstodes, med det Forbehold, at den ikke leveres ham, førend han begynder at fungere. Der til-lagdes ham herefter, foruden de 12 Skp. Korn, han hidtil har faaet i Almisse og 2 Rgdl. endvidere 12 Skp. Korn og 2 Rgdl., saa at han skal oppebære 12 Skp. Rug, 6 Skp. Byg, 6 Skp. Malt og 4 Rgdl. Han har faaet en Kjole, som har kostet 2 Rgdl. og skal have et Par Træskostøvler, de kostede 1 Rgdl. 3 Mrk. 4 Skl. Den 29. November 1853 bevilges ham en ekstraordinær Understøttelse paa 4 Mrk. Han faar ligesom sin For-mand en hel Del smaa Understøttelser til Brændsel og til Smør, til Reparation af Træskostøvler og 1 Par Træsko med Beslag. Den 23. November 1855 bliver der kjøbt en Kjole af Erik Jensen til Fattigfogden for 4 Rgdl. 3 Mrk.

Jeg har faaet Mikkell Bryrup skildret som en noget mut og tavs Mand, der ikke brugte mange Ord, men derimod godt kunde gøre Brug af sin Hellebard. En Gang havde han anholdt en Kone, som gik og tiggede Uld, som hun bar i en Pose paa Ryggen. Paa Vej til Sognefogden, som hun skulde afleveres til, syntes Mik- kel, at hun gik for langsomt, og for at sætte lidt mere Fart paa, prak han hende i Ryggen med sit Vaaben, dette slap han lidet heldig fra, han hævdede senere over for Præsten, at det var hans Mening at ramme i Uldposen, som jo nok kunde taale et godt Stød uden

at gøre Skade. Han ramte imidlertid længere nede med det Resultat, at Konen for skrigende ind i Præstegaarden for at klage sin Nød for Præsten, og da denne stillede sig noget tvivlende over for Konens Fremstilling, særlig angaaende hvor haardt hun var saaret, løftede hun resolut Skjørterne op, for at Præsten kunde faa Syn for Sagen. Hun fik af Præsten 3 Mrk. for Svie og Smerte og Mikkell en Advarsel om at være lidt mere forsigtig i Fremtiden.

Han kunde godt komme ind i Stuen og blive staaende strunk og stiv med sin Hellebard i Haanden lige inden for Døren, indtil man bad ham komme til Sæde. Dersom man ikke ønskede at have hans Besøg og helst vilde have ham til at gaa med det samme, kunde en eller anden blot begynde at synge et Par Linier af en Sang, som lød saaledes:

Med draget Sværd han staar,
han snakker ej men slaar.

Saa forsvandt Mikkell Bryrup og kom ikke foreløbig i den Gaard mere.

Hans Tid som Fattigfoged blev ikke lang, 3 Aar, saa meddeles det, at han er død, og en Ligkiste til ham anskaffet. Angaaende hans Efterladenskaber bestemtes det, at det skulde efterses af Fattigforstanderen, og om der fandtes noget, som kunde anvendes til Brug for Anders Thomsen, skal det udtages til ham; det øvrige beholder Enken. Hende tillagdes i 4de Kvar- tal 4 Skp. Korn og 1 Rgdll., hvorved bespares 1 Skp. Rug, $\frac{1}{2}$ Skp. Byg, $\frac{1}{2}$ Skp. Malt og 3 Mrk., som føres til Indtægt for Fattigkassen.

Og dermed var det saa forbi med denne Bestilling her i Sognet, man har vel ikke anset den for fornøden mere.

ORGANIST OG LIREKASSEMAND

AF H. C. F. HANSEN

I Wilses Bog: Fuldstændig Beskrivelse af Stapelstaden Fredericia. (Kbhvn. 1766), hedder det i det Kapitel, der omhandler »offentlige Forlystelser«: »Af Høytideligheder ere ingen, uden at visse Helligaftener, saasom Juule Aften Musikanterne gaae omkring og blæse for Dørene, derhos lader sig og en høre med et Positiv paa Gaden, som bæres fra Hus til Hus paa en Baare.«

Hvem var denne Lirekassemand? Ja Spørgsmaalet kunde synes ret ligegyldigt, men alligevel er det ikke helt uden Interesse, idet Studier over Sagen har vist, at det var Organisterne ved Byens Hovedkirke, Trinitatis Kirke, der nød dette Privilegium.

Under mit Arbejde med Ordningen af Kirkens Arkiv, fandt jeg Beviset, i et Brev fra 1733, hvori Organisten Immanuel Hoffmand søger om en tiltrængt Lønforhøjelse, det lyder saaledes:

Høyædle og Høyærværdige Herr Geheime Raad og Stifts Befalings Mand, samt Høyædle og Høyærværdige Herr Biskop, — Høygunstige Patroner.

For Deris Excellences samt Høyærværdighed nødtvinger sig fattige undertegnede, Organist til Trinitatis Kirke her udi Fredericia, herved allerydmygst at andrage hvorledes min Indkomst ved mit herhafvende tjeneste er af saa ringe inportance, at Jeg besværlig

derved kand Subsistere. Dets i Henseende, at mit aarlig Løn ikkun er 50 Slette Daler. Og dets formedelst er meget ringe Accidentier mig ved forefaldende Bruddevielser, og Barn Daab kunne billig tilkomme, bliver her paa Stedet mærkelig afskaffet; Altsaa er til de Høye Herrer min allerydmygeste Bøn og Begiering, at de Høygunstig vilde være mig fattige Gamle Mand Assisterlig, at mig maatte unde aarlig en liden Ting af Kirken til Hielp til min Husværelse tillagt, eftersom det er bekiendt at Organisterne alle Vegne i Kiøbstæderne nyder fri Huus.

Og da jeg nu paa 39te Aar har betient dette ringe tieneste her ved Stedet, og aldrig har faaet eller nydt ringeste Skilling til min Huusværelse, men har af det ringe Løn Jeg nyder, aarlig self maattet skaffe Hus. Jeg lever derfor i det allerydmygeste Haab og Tillid. Det de Høye Herrer, mig med en Høygunstig Resolution Soutagerer. Dels efter som Kirken er I: Gud være Ævig Drot: I i den Stand, at den uden ringeste Skade kunde være mig lidt behielpelig, Og dels at jeg nu er ved en Temmelig Alder, og I: disvær: I intet som forhen kand fortiene, for saadan naadig Hielp her udi imod mig fattige Mand, Wil den Store barmhiertige Gud dennem wisserligen igjen belønne.

Der jeg med aller pligtskyldigst Veneration og Observants altid forbliver.

Fridericia 22 Nov. Ao 1733.

De Høye Herres Allerydmygeste Tiener

Immanuel Ernst Hoffmand,

Organist.

Klagen over, at Organisten ikke skulde have faaet de Accidentier, der tilkom ham, er faldet Kirkebestyrelsen noget for Brystet, og man finder derfor Grund til i en Følgeskrivelse at retfærdiggøre sig.

Det hedder deri bl. a.:

Wi kand ikke viide nogen ting, hvorudi de accidentier som Organisten til Trinitatis Kirke Immanuel

Hoffman billigen kand tilkomme bliver her ved stædet saa vanskelig som han skrifver afskaffede, thi hand nyder endnu dend samme aarlige Løn af Kirken, de samme Penge af alle som flittig og ugentlig tager deres Stæde paa Orgelværket ved Gudstjenestens Forvaltning. *Den samme Indkomst ved hans omgaaende Spil i Menigheden, saavel Mortens som de 3de Helligaftener og Juullen.*

Resten af Brevet vil vi lade tilhøre Privatlivets Fred, det egner sig ikke til Gengivelse, men at det var Organisten, der optraadte som Lirekassemand, er der altsaa ingen Tvivl om.

Men hvorledes har denne fattige Mand kunnet være i Besidelse af saa kostbar en Ting som en Lirekasse? Ja, det er ret indlysende, at den har hørt til Embedet, og er gaaet i Arv til de forskellige Organister. Fra Immanuel Hoffmand er den gaaet i Arv til Peder Jensen, der var Organist fra 1736 til 1756, og fra ham til hans Efterfølger Ludevig Heinsen, der havde Embedet fra 1754 til 1802, altsaa ogsaa i 1766, det Aar, hvori Wilse har skrevet sin Bog.

Positivet har maaske været Kirkens første Orgel, hvad der er Grund til at tro, naar man sammenholder nogle faa Aarstal.

Ifl. Pontoppidan: Danske Atlas, har Orgelet Aarstallet 1704, men da der har været en Organist allerede i 1694, maa der jo ogsaa have været et Orgel før det fra 1704. Paa den anden Side er det jo utænkeligt, at et Orgel indsat ved Kirkens Indvielse i 1690 allerede skulde være udtjent 14 Aar efter. Det ligger nærmere at antage, at det allerførste Orgel, som flere andre overflyttede Ting, stammer fra den første Trinitatis Kirke, der var blevet grundlagt 1655, men daarligt naaede at blive færdig, før den i 1657 ødelagdes under

Svenskekrigen. Endelig er der den Mulighed, at det endog stammer fra Ullerup Kirke.

Da Kirken har faaet nyt Orgel i 1704, har man stillet det gamle til Organistens Disposition, saa han ved Hjælp af det kunde skaffe sig en Ekstrafortjeneste.

Men, al Herlighed forgaar, og den Dag kom ogsaa, da det gamle Positiv havde udtjent. Hvornaar det drog sit sidste klagende Suk ses ikke af de gamle Papirer, derimod staar det klart, at det ikke blev erstattet med et nyt Instrument, idet Organisterne, som Erstatning for den tabte Koncertgivervirksomhed, faar Lov til ved Juletid at gaa rundt til Menigheden og sammenligne et Julegratiale, en Skik, der ses at have været i Brug lige til omkring 1870.

Da der i 1876 ansattes en ny Organist, gik man bort fra det uværdige Tiggeri, og gav som Erstatning Organisten Lov til, til egen Fordel, at afholde en Koncert i Kirken hver 1. Juledag, en Skik, der holdt sig lige til Aaret 1925, da der atter ansattes ny Organist, der ganske vist fortsatte Julekoncerterne, men nu gav dem til Fordel for Byens trængende.

LITTERATUR OM VEJLE AMT

AF AAGE BREDSTED

Fortegnelsen omfatter denne Gang 2 Aar. Jeg har modtaget Bidrag fra Arnold Hansen, Bundgaard Lassen og E. Gade. Idet jeg takker for denne Hjælp, vil jeg gerne atter gentage min Opfordring fra 1935: Alle, der finder Litteratur om Vejle Amt, hvad enten det er Afhandlinger i Aviser, Tidsskrifter og Bøger eller selvstændige Bøger som f. Eks. Fest- og Jubilæumsskrifter, anmodes om at sende mig Meddelelse herom (Adr.: Biblioteket, Vejle). Vejvisere, Byraads- og Amtsforhandlinger, Regnskaber, Beretninger, Skoleprogrammer, Turistpjecer o. l. medtages ikke. Det er min Hensigt at arbejde paa engang at faa udgivet en fuldstændig Vejle-Egns-Bibliografi. Et saadant Arbejde kan kun gennemføres, hvis interesserede Lokalhistorikere ogsaa tager Del i det forberedende Indsamlingsarbejde.

- Andels-Svineslagteriet i Kolding 1888—1938 ved P. Eliassen og K. V. Torpe. 1938. 190 S. ill.
- Berntsen, Anton: Bøen å gammel Folk. 1937, 54 S. ill.
- Borchsenius, Kaj: Carl M. Cohrs Sølvvarefabrik (i: Nyt Tidsskrift for Kunstindustri. 1937, S. 221—24).
- Borup, J. J.: Fra Adel til Bonde (i: Hardsyssels Aarvog, Bd. 33, S. 28—87).
- Lidt om Sløe-Slægten (i: Hardsyssels Aarvog, Bd. 32, S. 105—59).
- Brande Haandværkerforening. 1889—1939. Samlet af H. Thestrup. 1939, 40 S. ill.
- Bredsted, Aage: Biblioteket for Vejle By og Amt. 1914—39. 1939, 75 S. ill.
- Bruun, Georg: Kapitler af Kolding Torvs Historie (i: Byraadsbogen 1937—38, S. 5—38).

- Bruun, Georg: Kolding lærde Skole (1542—1856) (i: Byraadsbogen 1935—36, S. 5—51).
- Koldings Bystyre før 1800 (i: Byraadsbogen 1934—35, S. 5—39).
  - Koldings Gader (i: Byraadsbogen 1936—37, S. 5—24).
  - Koldings Oprindelse og Udvikling til 1600 (i: Byraadsbogen 1933—34, S. 5—19).
- Bruun, Georg og Niels Jacobsen: Den danske Skole og De collinske Skoler i Kolding. 1939. 64 S. ill.
- Kolding Bys Segl og Vaaben. 1938. 75 S. ill.
- Buch, Vilh.: Ved Skov og Fjord (Vejle 1907—11) (i hans: Fra Ungdommens Dage. 1939, S. 67—93).
- Bøgelund, Th.: D. K. A. Undervisning og Aarsprøve (i: Folkeskolen. Aarg. 54, S. 375—78).
- Christensen, R.: Viuf Kro (i: Sund Sans. Aarg. 24, S. 185—86).
- Eliassen, P. og Harald Schrøder: Skamlingsbanken. Udg. af Kolding Turistforening. 1939, 35 S. ill.
- Elkjær, Sigurd og Jens Peter Bie: Nielsine Bie. En Mindebog. 1935, 120 S. ill.
- Eriksen, Knud: En foreløbig Meddelelse om Tertiæret ved Brejning paa Sydsiden af Vejle Fjord (i: Meddelelser fra Dansk geologisk Forening. Bd. 9, S. 137—50).
- Espersen, O. C. L.: Foreningen af Haandværkere og Industri-drivende i Kolding 1862, 1887, 1912, 1937. 1937, 48 S. ill.
- 15 Fodture. Kolding Turistforening. 1939. 32 S. ill.
- Festskrift i Anledning af Vejle Athletklubs Jubilæum. 1897—1937. 1937, 18 S.
- Fredericia bliver Storby. En By i Tekst og Billeder (Uge-Journalen 1939, Nr. 28).
- Fredericia Døtreskole 1886—1936. 1936, 28 S. ill.
- Fredericia private Realskole 1895—1935. 1936, 42 S. ill.
- Fredericia Samaritterforening 1928—38. 10 S. (Dupliseret Hefte).
- A/S Fredericia Stolefabrik 1912—1937. 8 S. ill.
- Fussing, Hans H.: Kirsten Munk som frue paa Boller og fange paa Stjernholm 1630—35 (i: Jyske Samlinger. 5. R. IV² Bd., S. 15—60).
- 1st. Fredericia Trop. 1911—36. Jubilæumsskrift. Udg. af Det danske Spejderkorps' Fredericia-Trop. 1936, 24 S. ill.

- Grum-Schwensen, A., og P. Agerbæk: Fredericia Havn. (Ingeniøren Aarg. 47, S. B 37—44.)
- Grundværdikort over Fredericia Købstad pr. 1. Okt. 1936. Udg. ved Over-Skyldraadets Foranstaltning. 1937. 32 S.
- Grundværdikort over Vejle Købstad pr. 1. Okt. 1936. Udg. ved Over-Skyldraadets Foranstaltning. 1938, 28 S.
- Hansen, Arnold: Folkeminder fra Hjarnø (i: Horsens Avis 1937, Nr. 239, 246, 259 og 268).
- Nogle Sagn fra Horsenseggen (Bjerge Herred) (i: Horsens Avis 1937, Nr. 52).
  - Overtro fra Bjerge Sogn (i: Horsens Avis 1937, Nr. 28).
  - Overtro og gamle Juleskikke i Bjerge og Hatting Herreder. Overtro fra Bjerge Sogn (i: Sprog og Kultur. 1937, 6. Bd. 1. Hft.).
- Hansen, C. V.: Fredericia Brandvæsen 1889—1939. 61 S. ill.
- Hansen, Niels Cl. (= N. C. Lukman): Valdemarerne og de jyske Heder 1721. Fredericia (i: Jyske Samlinger, 5. R. II. Bd. S. 282—92).
- Holt, Th. N.: Seminarieforstander R. J. Holm (Bavnen 1938, S. 781—86).
- Husted, J.: Kolding Gåsværk 1861—1936, 16 S. ill.
- Jacobsen, Niels: Kolding Brandvæsen fra 1599 til 1937 (i: Byrådsbogen 1936—37, S. 25—45).
- Jacobsen, Signe: De stærke Jyders Privatskoler (i: Vor Ungdom. Aarg. 59, S. 210—26).
- Jul i Vejle. 3. Aarg. Red. af Aage Bredsted og E. W. Lorentzen. 1938. 50 S. ill.
- 4. Aarg. Red. af Aage Bredsted og E. W. Lorentzen. 1939. 44 S. ill.
- Koed, Karen Sørensen: Lidt om Levesæt og Julebægning i Halvfjerdserne. Fra Egnen nær ind paa Vejle (i: Tidsskrift for Husholdning. Aarg 17, S. 220—22).
- K. F. U. K.: Fredericia 1887—1937. 30 S. ill.
- Lassen, T. Bundgaard: Livet paa Heden i gamle Dage. Livsforhold i Brande Sogn omkring Aarhundredskiftet (i: Jyllandsposten 1938, Søndagstillæg, Nr. 34).
- Lihmskov Brugsforening 1911—36. 1936, 12 S.
- Lukman, N. C.: Fredericia-Kolonien. Vort lille Frankrig. 1939, 288 S.

- Madsen, Victor: Hvorledes Saltet ved Kolding blev fundet. 1937, 4 S.
- Mortensen, Rasmus: Hvorfor Jelling blev Kongesæde (i: Festskrift, tilegnet C. Klitgaard. 1938. S. 210—14).
- Plantningssagen i Vejle Vesteregn (i: Hedeselskabets Tidsskrift. 1939, S. 54—70, 91—97).
- Munch, Sigfred: Kristen A. Lange (i: Højskolebladet 1938, S. 678—80).
- Nielsen, Chr.: Vejle Søndermark Kirkegaard (i: Vore Kirkegaarde. Bd. 12, S. 41—42).
- Nissen, Johanne: Mindeblade fra Vækkelsestider i Randbøl. 1939, 40 S. ill.
- Officiantforeningen i Fredericia gennem 100 Aar. 1836—1936. 1936, 70 S. ill.
- Paulli, H. H.: Melet paa Vejle Dampmølle (i: Brugsforeningsbladet, Aarg. 10, S. 27—28 og 49—50).
- Petersen, Jens A.: Aagaard Kro (i: Sund Sans. 24. Aarg., S. 213).
- Petersen, Sigurd: Nørup Kirke (i: Ribe Stifts Aarbog 1937, S. 28—37).
- Ravn, J. J.: Et Par Bemærkninger til Hr. Mogens Lebech Frederiksens Afhandling „Af Elbo Herreds Historie“ i „Samlinger til jydsk Historie og Topografi“ 4. R. 6. Bd. — Gensvar af Mogens Lebech (i: Jyske Samlinger 5. R., I. Bd., S. 143—49).
- Rosendal, H. A.: H. Rosendal $\frac{4}{9}$ 1839— $\frac{10}{1}$ 1921 (i: Højskolebladet. 1939, S. 654—63 og 670—72).
- Schjøtz-Pedersen, Sig.: Husrødstjerten paa Kolding-Eggen (i: Flora og Fauna. Aarg. 43, S. 29—32).
- Skamlingsbanken. Udg. af Kolding Turistforening. 1939, 38 S. ill.
- Smaa Træk af Vejle Gymnastikforenings Historie gennem et halvt Aarhundrede. 1938, 34 S. ill.
- Sø-Assuranceforeningen, Kolding (1888—1938). 1937. 16 S. ill.
- Vasegaard, Søren: Bymæssige Bebyggelser paa Landet. Brande Stationsby (i: Sund Sans, Aarg. 25, Nr. 7—14).
- Vejle og Vejleegnen (i: Turisten. 1938, S. 3—6).
- Vejle Omegns Smør-Export Forening 1914—1939. 37 S. ill.
- Wolthers, Johs.: Sct. Nicolai Kirke i Vejle. 1939, 32 S. ill.
- Worsaae, J. J. A.: Af en Oldgranskers Breve. 1848—85. Udg. af Victor Hermansen. 1938, 224 S. ill.

BERETNING OM HISTORISK SAMFUNDS VIRKSOMHED

VED J. F. KLÆR

Aarsmødet 1939.

Vejle Amts historiske Samfund afholdt sit Aarsmøde paa Den folkelige Forsamlingsbygning i Fredericia den 15. Juni 1939.

Bestyrelsens Formand, fhv. Amtsraadsmedlem, Gaardejer Jørgen Krag, Trappendal, Hejls, aabnede Mødet og bød Forsamlingen velkommen.

Formanden mindedes indledende i smukke Ord mangeaarigt Medlem af Historisk Samfund, afdøde Kreatureksportør Jens Holm af Kolding, der i sit Testamente havde skænket Vejle Amts historiske Samfund en Gave paa Kr. 10,000. Formanden takkede for denne smukke Gave og udtalte et »Æret være afdøde Jens Holms Minde«. Forsamlingen rejste sig.

Aarsberetning.

Formanden aflagde derefter Beretning om Historisk Samfunds Virksomhed i det forløbne Aar og nævnte særlig Udgivelsen af Aarbogen og Sommerudflugten, der foregik Søndag den 24. Juli til Bjerre Herred med Besøg i Uth Kirke, Boller Slot, Glud-Museet, Snaptun samt Hjarnø. —

Formanden nævnede endvidere Oprettelse af Tillidsmandssystemet ved Udnævnelse af Tillidsmænd i Amtets Sogne til Støtte for Historisk Samfunds Virksomhed.

Aarsregnskab.

Kassereren, Landinspektør Axel Johansen, oplæste det reviderede Aarsregnskab, der enstemmigt godkendtes.

Valg.

Til Medlemmer af Bestyrelsen genvalgtes Landinspektør Axel Johansen, Kolding, Sognefoged J. J. Ravn, Mølholm, Arkitekt H. Zachariassen, Fredericia, og Konsul J. F. Kiær, Fredericia. Valget gælder for 3 Aar.

Ligeledes genvalgtes Revisorerne, Grosserer Harald Andersen, Kolding, og Overassistent L. Petersen, Fredericia. Valget gælder for 3 Aar.

Paa et samme Dag afholdt Bestyrelsesmøde foretoges følgende Valg: Formand: Jørgen Krag; Næstformand: Marius Hansen; Kasserer: Axel Johansen, og Sekretær: N. Jacobsen. — Redaktionsudvalg: Rasmus Mortensen, Formand, Axel Johansen og J. F. Kiær. — Foredragsudvalg: Marius Hansen, Formand, Jørgen Krag, J. J. Ravn og Harald Hess. — Agitationsudvalg: Rasmus Mortensen, Formand, Jørgen Krag, Aage Bredsted, H. Zachariassen og Steffen Nielsen.

Aarbogen.

I Aaret 1939 har Historisk Samfunds Redaktionsudvalg udgivet tvende Halvbind af Aarbogen, der som sædvanlig indeholder historiske Afhandlinger og Artikler af forskellig Art, hentede fra Vejle Amt, og hvorom henvises til Indholdsfortegnelsen i nærværende Halvbind. —

Med andet Halvbind vil gratis medfølge til Medlemmerne 1. Hæfte af Amtsudgaven af Værket »Danmarks Riges Breve« samt endvidere ligeledes gratis et Særtryk af Jernudvindingens Historie i Jylland i ældre Tid, samlet af Redaktionsudvalgets Formand, Lærer R. Mortensen, Lindeballe. —

Sommerudflugten.

Historisk Samfunds Sommerudflugt, der som sædvanlig arrangeres af Foredragsudvalget, foregik Søndag den 13. August til Fredericia og Omegn. Turen, der havde samlet ca. 200 Deltagere, blev en vellykket Dag trods Regnen.

Deltagerne samledes paa Snoghøj Badehotel, hvor Bestyrelsens Formand bød Velkommen ved Kaffebordet.

Fra Snoghøj kørtes til Trinitatis Kirke i Fredericia, hvor Provst Rørdam paa en fortrinlig Maade fortalte om Kirken og dens Oprindelse.

Køreturen fortsattes derefter til Fredericia Museum, hvor Overassistent L. Petersen bød Deltagerne Velkommen og gav en Omtale af Museet og dets Tilblivelse.

Turen gik videre over Fredericia Nørremark forbi Ullerup Sogns gamle Kirkeplads med Mindestenen og den lige overfor liggende Sct. Folkwards Lægedomskilde og fortsattes til Egeskov Kirke, der fyldtes til sidste Plads, og hvor pens. Lærer S. P. N. Sejr fortalte interessant om Kirkens Historie.

Efter Besøget i Kirken fortsattes til det smukke Trelde Næs, hvor Deltagerne nød den ejendommelige og smukke Natur.

Fra Næsset kørtes forbi Ryes Høj over Fælleden til Hyby Lund, hvor Aftensmaden indtoges. — Sluttelig fortalte Førstelærer Marius Hansen i livlige Vendinger historiske Minder fra 6. Juli Føstlighederne i tidligere Tider.

Hermed sluttede denne righoldige og afvekslende Sommerudflugt i Vejle Amts historiske Samfund.

Elsk Bækken, Aaen, der rinder,
Og Øer og Næs og Nor, —
Værn Oldtidens skønne Minder
Og Fædrenes gamle Jord!